

**T.C.
İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**KÜRESELLEŞMENİN KAVRAMSAL, TARİHSEL,
SİYASAL BOYUTLARI**

Yüksek Lisans Tezi

**İsmet Şahin BİRGİN
131302097**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Tülay YILDIRIM**

İSTANBUL, 2017

T.C.
İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER Anabilim Dalı SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS öğrencisi İSMET ŞAHİN BİRGİN “KÜRESELLEŞMENİN KAVRAMSAL, TARİHSEL VE SİYASAL BOYUTLARI” adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 02/03/2017 tarih ve 2017/06 - 4 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 14/03/2017

Öğretim Üyesi Adı ve Soyadı			İmzası
1.	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Tülay YILDIRIM	
2.	Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. Hüdayi SAYIN	
3.	Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. Mehmet BARDAKÇI	

ÖZ

Küreselleşme yirmi birinci yüzyılda yaşam biçimini, üretimi, siyaseti, uluslararası ilişkileri, tüketim kalıplarını, kısacası tüm yaşam alanlarını kapsayan ve biçimlendiren önemli süreçlerin başında gelmektedir. Küreselleşmenin, 1980'lerden itibaren etkileri, kazandırdıkları ve kaybettirdikleri üzerindeki tartışmalar bir hayli çoktur ve sosyal bilimlerin gündemini de uzun zamandır meşgul etmektedir. Küreselleşmenin bu denli makro ölçekli etkileri bugün olduğu gibi gelecek on yıllar boyunca da devam edecek gibi görünmektedir.

1980'li yıllarla birlikte tüm yaşam alanlarında etkin olan ve değişim, dönüşümlere yol açan küreselleşme olgusunun Türkiye'ye de birtakım etkileri vardır.

Hızla küreselleşen dünya düzeni paralelinde küreselleşme döngüsüne girmiş olan ülkemizin; çok yönlü politikalar oluşturmak ve hedeflerini büyütme açısından oluşturulacak yeni stratejilere yön vermesi ile dünya ülkeleri arasında küresel bir güç olarak yerini alması konusu, içinde bulunduğumuz 21. yüzyıl içerisinde önem kazanmış bir konudur.

Bu çalışmada küreselleşmenin tarihsel ve siyasal etkileri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, süreç, uluslararasılaşma, siyasal boyutları.

ABSTRACT

Globalization in the twenty-first century lifestyles, production, politics, international relations, consumption patterns, in short, covering all areas of life and shape is one of the important process. Globalization effects since the 1980s, the debate on which they were losing a considerable gain is a very long time and is also engaged in the agenda of the social sciences. Globalization so much macro-scale effects are likely to continue for the next ten years as it is today.

Active and change in all spheres of life with the 1980s, when globalization leads to transformation of Turkey it has also some effects.

Our country, which has entered the globalization cycle parallel to the rapidly globalizing world order, creating a multidirectional policy and directing new strategies that will be formed in order to enlarge our targets and taking its place as a global power among the countries of the world is a matter that has become important in the 21st century we are in.

This study focuses on the historical and political effects of globalization.

Key Words: Globalization, the process of internationalization, political dimensions.

ÖNSÖZ

Günümüzde güncelliğini sürdüren bir konu olması itibariyle önem arz eden küreselleşmenin kavramsal, tarihsel ve siyasal boyutlarıyla ele alındığı tez çalışmamız; uzun ve zorlu bir zaman diliminde, akla gelebilecek pek çok soruya olabildiğince yanıtlar bulunmasına gayret edilerek tamamlanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın araştırılması, düzenlenmesi ve son şekline kavuşturulması sürecinde, değerli zamanını ayırmak suretiyle ve tezimin tamamlanmasındaki sabırlı yol göstericiliği ile elinden gelen tüm yapıcı desteğine istinaden, kıymetli Danışman Hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Tülay Yıldırım'a;

Benim 'ben' olmamı sağlayan, yaşam veren, şefkatli yüreğiyle sevgisini ve emeğini esirgemeyen, fakat bugünlerimi göremeden yaşama veda eden canım annem sevgili Ayşe Birgin'e;

Tüm kalbimle sonsuz şükranlarımı ve saygılarımı sunuyorum.

İsmet Şahin BİRGİN

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞMENİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Kavram Olarak Küreselleşme	3
1.2. Küreselleşmenin Temel Boyutları	14
1.2.1. Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu	14
1.2.2. Küreselleşmenin Kültürel Boyutu.....	17
1.2.3. Küreselleşmenin Siyasal Boyutu	19

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞMENİN TARİHSEL BOYUTLARI ve KÜRESELLEŞMEYE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

2.1. Küreselleşmenin Tarihi Boyutu	23
2.2. Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar.....	36
2.2.1. Aşırı Küreselleşmeciler (Radikaller)	36
2.2.2. Küreselleşme Karşıtları (Kuşkucular).....	39
2.2.3. Dönüşümcüler (Evrimselciler).....	41
2.3. Küreselleşme Sendromu	44
2.4. Küreselleşme Sürecinde Tartışmalar.....	46
2.4.1. Eski Küreselleşme: İki Kutuplu Dünya	46
2.4.2. Yeni Küreselleşme: Kapitalizmden Hiper Kapitalizme.....	48
2.4.2.1. Küresel Oluşumlar	49
2.4.2.2. Bölgesel Oluşumlar	53
2.5. Küreselleşme ve Teknolojik Esneklik.....	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞMENİN SİYASAL BOYUTLARI ve ULUSLARARASI LAŞMA PERSPEKTİFİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Küreselleşmenin Ulus-Devlet Yapısına Etkisi.....	61
3.1.1. Ulus-Devlet Egemenliğini Zorlayan Şartlar	65
3.1.2. Ulus-Devlet Üstü Yapılanma	69
3.1.3. Dünya Vatandaşlığı Anlayışı	70
3.1.4. Anayasallık Dayanaklarının Farklılaşması	72
3.2. İnsan Haklarına Duyarlılığın Küreselleşmesi	74
3.2.1. İnsan Hakları ve Küresel Normatif Düzen.....	78
3.2.2. İnsan Hakları ve Ulusal Egemenlik	80
3.2.3. İnsan Haklarının Güvencesi İçin Küresel Yaptırımlar.....	82
3.3. Küresel Sivil Toplum	84
3.4. Küresel Demokrasi.....	89
3.5. Küreselleşme Yerelleşme Paradoksu (Glokalleşme)	96
3.6. Küresel Yönetim (Yönetişim) Anlayışı	101
3.7. Yeni Dünya Düzeni.....	106
3.7.1. Dünya Devleti Oluşturulabilme İhtimali	113
3.7.2. Yeni Dünya Düzeninde Bölgesel Bütünleşmeler	115
3.7.3. Küreselleşmeye Model Olarak Avrupa Birliği	119
3.8. Küreselleşme ve Türkiye.....	121
SONUÇ.....	132
KAYNAKÇA	140

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AK	: Avrupa Konseyi
APEC	: Asya-Pasifik Bölgesi Ekonomik Birliği
ASEAN	: Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
DB	: Dünya Bankası
DDMP	: Dünya Düzeni Modelleri Projesi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
GATT	: General Agreements of Tariffs an Trade (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması)
GK	: Güvenlik Konseyi
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülkeler
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
MAI	: Çok Taraflı Yatırım Anlaşması
MERCOSUR	: Latin Amerika Ülkeleri Entegrasyonu
NAFTA	: Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
OEEC	: Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü
OPEC	: Petrol İhracatçı Ülkeler

s	: Sayfa
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
UCM	: Uluslararası Ceza Mahkemesi
UN	: United Nations (Birleşmiş Milletler)
UÖŞ	: Ulus Ötesi Şirketler
WTO	: World Trade Organization (Dünya Ticaret Örgütü)

GİRİŞ

Küreselleşme; anlamlandırma ve tanımlama karmaşaları arasında popülerliğini sürdüren, çok boyutlu, dinamik ve çelişkili bir yapıya sahip çerçevesiyle, yaşamın her alanında değişimi ifade eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Küreselleşme, kavramsal içeriği itibariyle; sosyal bilimlerin birbirinden farklı alanlarındaki genel görünümünde siyasal, ekonomik, kültürel yönleri ile önem arz etmektedir. Bu çerçevede özellikle uluslararası ilişkiler alanında, yenedünya düzeniyle eş anlamlı olarak ifade edilmesiyle de dikkati çekmektedir.

Pek çok boyuta sahip küreselleşme kavramının, sınırlarının kolaylıkla çizilebilmesi ve tüm içeriği ile birlikte ifade edilmesi oldukça güçtür. Konunun daha anlaşılır olabilmesi açısından, küreselleşmeye ilişkin tanımların farklı bakış açılarıyla değerlendirilmesinin daha yararlı olacağı görünmektedir.

Siyasal değişimler, teknolojik gelişmeler ve evrenselleşme hareketleri perspektifinde küreselleşme, yaşamımızı yeniden yapılandırmakta ve biçimlendirmekte, dünya üzerindeki tüm toplumları da etki alanına katmaktadır.

Küreselleşmenin tarihçesine bakıldığında; pek çok kaynakta farklı tarihlen-dirmelere rast gelinmektedir. Tarihsel olarak değerlendirilmeden önce kavramsal çerçevesinin çizilebilmesi anlamında küreselleşme kavramının tanımları, araştırmamızın ilk bölümünde ifadelerini bulacaktır.

İkinci bölümde; küreselleşmenin tarihsel boyutu bağlamında gelişimi ele alınacak; üçüncü bölümde ise, küreselleşme siyasal boyutları ve uluslararası ilişkiler çerçevesinde değerlendirilecektir.

Çalışmamız; küreselleşmenin kavramsal olarak ele alınmasıyla, tarihsel ve siyasal boyutlarının ortaya konulabilmesi perspektifinde karşımıza çıkabilen birtakım sorulara yanıt bulabilmek amacını taşımaktadır.

“Küreselleşme bir süreç midir?”, “Tarihsel dönemlerde farklı niteliklerde ortaya çıkmış bir olgu mudur?”, “Küreselleşme, ‘uluslararasılaşma’ anlamında değerlendirilebilir mi?” ve benzeri soruların yanıtlanabilmesi bağlamında; ulaşılabilen bilimsel araştırmalar, süreli yayınlar, kitaplar ve diğer kaynaklar incelenerek neticeye ulaşılmaya gayret edilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞMENİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünyada siyasal, kültürel, teknolojik ve sosyo-ekonomik alanlarda, toplumların yaşamını önemli derecede etkileyen, köklü bir değişim ve dönüşüm süreci yaşanmıştır. Bu süreç, düşün adamlarının da ilgisini çekmiş ve yaşanan bu süreci açıklamada çeşitli tanımlar ve kavramlar kullanılmıştır. Bu bağlamda üzerinde en fazla konuşulan ve tartışılan kavram hiç şüphesiz küreselleşme kavramı olmuştur (Köse, 2003: 3).

Hayatın her alanında karşımıza çıkan 'küreselleşme' konusunda, anlama ve yorumlamada karmaşa yaşanmaktadır. Dolayısıyla çalışmamıza başlarken, öncelikle küreselleşmenin kavramsal çerçevesinin çizilmesinde yarar görülmüştür.

1.1. Kavram Olarak Küreselleşme

Küreselleşme, hayatımızın hemen hemen her alanındaki değişimi ifade etmek için kullanılan anahtar bir kavram olmuştur. "Parolaya dönüşmüş moda bir deyim" olarak hayatımızın birçok alanını tanımlamada küreselleşme kavramı kullanılmaktadır (Bauman, 1999: 8). Küreselleşme her yerde karşımıza çıkmaktadır. Siyasal söylemlerde, sistem yanlısı ve karşıtı eylemlerde, ekonomik etkinlik ve programlarda, toplumsal hareketlerde ve sosyal teoride hep küreselleşmeden söz edilmektedir. Küreselleşen dünya, küresel güçler, küresel hareketler, küresel ilişkiler, küresel sermaye, küresel medya, küresel ısınma, küresel bağımlılık, küresel köy, küresel terör vb. gibi küreselleşmeye ait kavramlar hayatımızın içine yerleşmiştir. Bu terimlerden en az birini neredeyse her gün duymaktayız.

Küreselleşme, üzerinde çok tartışılan, çok farklı anlam ve değerler yüklenen, çok farklı tanımlamalara ve nitelermelere konu olan bir kavramdır. Küreselleşme konusundaki literatürün genişliğine ve kavramın oldukça popüler olmasına rağmen küreselleşmenin herkes tarafından kabul edilmiş ortak bir tanımı yoktur. Hatta küresel-

leşme konusunda bir anlama ve yorumlama karmaşasının yaşandığı dahi söylenebilir. Küreselleşme ile ilgili çalışmalara göz atıldığında, tanımdan ziyade bu sürecin açıklanmaya çalışıldığı gözlemlenmektedir. Bu durum küreselleşmenin çok boyutlu, dinamik ve çelişkili yapısının, herkes tarafından kabul edilen ortak bir tanım yapma zorluğu oluşturduğu şeklinde değerlendirilebilir. Küreselleşmenin bu nitelikleri bilhassa da çelişkili göstergelerin fazlalığı, farklı bakış açılarına imkân tanımakta, sonuçta bir tanım sorunu ve buna bağlı olarak kavramsal ve teorik çerçeve sıkıntısı baş göstermektedir.

Küreselleşme ile ilgili tanımlar yapılırken ya da süreç ile ilgili fikirler ortaya atılırken genellikle tarihsel arka planının ışığı altında kavramın sıklıkla kullanıldığı alanlar olan ekonomik, sosyolojik ve politik eksenli yaklaşım ve tanımlar göz önünde bulundurulmuştur. Diğer taraftan sosyal bilimlerin farklı alanlarında bulunan düşünürlerle, dünyayı, ekonomik, siyasal ve kültürel anlamda farklı algılayan ve dünyaya yön vermeye çalışan politikacıların küreselleşme ve süreci ile ilgili bakış açıları ve tanımlamaları farklılık arz etmektedir. Küreselleşme ile ilgili tanımlama karmaşasında tüm bu etkenler dikkate alınmalıdır.

Küreselleşme kavramının kullanım alanlarının başında uluslararası ilişkiler sahası gelmektedir. Bu sahada küreselleşme ve yenedünya düzeni kavramlarının eş anlamlı kullanılışı dikkatleri çekmektedir. Küreselleşmenin dünyada ortaya çıkmakta olan yenedünya düzeninin temel belirleyicisi olmasının bunda etkili olduğu söylenebilir (Alatlı, 2004: 33-36). Ayrıca farklı ülke ve toplumlar arasındaki bağımlılığın artması, uluslararası organizasyon ve şirketlerin giderek güç kazanması gibi küreselleşmeye has özelliklerin yenedünya düzenini tasvir ederken sıklıkla başvurulan figürler olmasının da bu tarz kullanımı yaygınlaştırdığı söylenebilir.

Küreselleşmenin, başta ekonomik alanda olmak üzere, uluslararası etkileşim ve ilişkilerin önündeki kısıtlamaların en aza indirildiği bir süreç olması ve liberal değerlerin yaygınlık kazanmasından ötürü liberalleşmeyi sağlayan süreç (liberalleşme) anlamında kullanıldığı görülmektedir (Aoki, 2003: 95). Bununla birlikte, kavramın giderek artan bir şekilde evrenselcilik ve emperyalizm gibi kavramlarla ilişkilendirilmesi hatta bu kavramlarla eş anlamlı olarak kullanılması da söz konusudur. Küreselleşmeyi "batı kapitalizminin kılık değiştirmiş emperyalizm çabası" olarak

değerlendirenlerin sayısı her geçen gün daha da artmaktadır. Ekonomik küreselleşme kapsamında, gelişmekte olan ülkeler aleyhine birçok olumsuzluğun olması, evrenselleşmenin Amerikan değerleri etrafında seyretmesi, küreselleşmenin daha çok dünyanın Amerikanlaştığı bir süreç olarak algılanmasının da bunda etkili olduğu söylenebilir. Bu görüştekilere göre; isteyerek bütünleşme ve bir araya gelme çağrışımı yapmasına ve sevimli bir kavram olarak gösterilmesine karşın küreselleşme; gerçekte hâkim olan sermayenin yeni pazarlar oluşturabilmek, kâr hadlerini yükseltebilmek ve dünyadaki sermaye hareketlerini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak amacıyla yeni şartların avantajlarını kullanmasında maske görevi yapmaktadır (Önder, 2004).

Küreselleşmeye ilişkin sosyolojik yaklaşım; dünyanın çoğu bölgesinde yerleşik kültürler ve geleneksel hayat tarzlarını etkileyen gerilim ve sıkıntılar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Sosyologlar, kültürlerarası etkileşimin ve açıklığın inanılmaz düzeyde artmasına bağlı olarak kültürel manada giderek artan benzeşme ve buna tepki niteliğindeki farklılaşma eğilimleri üzerinde durmakta, modernite kaynaklı kültürel yapı ve politikaları (ulus ve milli kimlik başta olmak üzere) sorgulamaktadır. Bu doğrultuda Anthony Giddens, "değişiklikler kümesi" olarak gördüğü küreselleşmeyi; "hayatımızı sürdürdüğümüz usulleri (üstelik çok derin bir şekilde) yeniden yapılandırmak" olarak tanımlarken (Giddens, 2000: 15), Malcolm Waters; usulleri yeniden yapılandırmayı gerektiren gelişme olarak, "toplumsal ve kültürel düzenlemeler üzerindeki coğrafya ile ilgili sınırların ortadan kalkma sürecinin bilincine varılmış olmasında" görmekte, küreselleşmeyi de "insanların böyle bir sürecin farkında olmaları şeklinde izah etmektedir" (Bolay, 2002: 57). Roland Robertson'a göre küreselleşme, bir kavram olarak "dünyanın küçülmesi ve dünya bilincinin güçlenmesini" içermekle birlikte, usullerin yeniden yapılanmasının, insanlığı evrensel kültür bağlamında bütünleşmeye götürecek bir seyir izlemesini çok düşük bir ihtimal olarak görmektedir (Robertson, 1999: 21).

Küreselleşmenin siyasi boyutundaki tartışmalarda ise, egemenliğin ve bununla bağlantılı olarak demokrasinin küreselleşmeden nasıl etkilendiği üzerinde durulmakta, ulus-devletin yeni şartlardaki rolünün ne olacağı gündemi belirlemektedir. Tahmin edilebileceği gibi siyaset bilimcilerin, değerlendirme ve tanımlarında ekonomistlerde olduğu gibi, milletin ve devletin egemenlik alanını belirleyen ulusal sı-

nırların durumu belirleyici olmaktadır. Çünkü ulusal sınırlar, ulus-devletin toplumsal ve siyasi anlamda temelini oluşturan ulusun, egemenlik alanını belirlemektedir. Bu bağlamda Mustafa Erdoğan, küreselleşmeyi; "iletişim teknolojilerinin gelişmesi sayesinde, ilişkiler açısından milli sınırların önemini yitirmesi ve giderek insanlar için gündem ve ilgilerin ölçeğinin dünyalaşması" (Erdoğan, 2002: 27), Veysel Bozkurt ise, "zaman ve mekân kavramlarının eski anlamını yitirmesi, sınırların ortadan kaybolmaya başlaması ve yeryüzündeki tüm insanların (ve ülkelerin) karşılıklı bağımlılığının artması" olarak tanımlamaktadır (Bozkurt, 2003).

Bir kavramı tanımlamak sınırlarını çizmek demektir. Küreselleşmenin ise sınırları kolayca çizilecek bir olgu olmadığı tüm özellikleriyle ortadadır. Sözelimi, çok boyutlu bir olgu olan küreselleşmeyi tüm boyutlarını ihtiva eden bir tanımla ifade etmek çok zor hatta imkânsızdır. Dolayısıyla küreselleşmeye ilişkin hemen hemen her tanımın biraz eksik ve biraz muğlâk olması doğaldır. Bu ifadeleri de dikkate alarak benzer veya farklı bakış açılarıyla değerlendirilen küreselleşme kavramıyla ilgili tanımlamalara yer vermek faydalı olacaktır.

En genel anlamı ile küreselleşme; "ülkeler arasındaki ekonomik, politik sosyal ilişkilerin yaygınlaşması ve gelişmesi, ideolojik ayırımlara dayalı kutuplaşmaların çözülmesi, farklı toplumsal kültürlerin inanç ve beklentilerin daha iyi tanınması, ülkeler arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması gibi farklı görünen ancak birbirleriyle bağlantılı olguları içerdiği bir anlamda maddi ve manevi değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin milli sınırları aşarak dünya çapında yayılması" şeklinde tarif edilmiştir (DPT, 1995). Tanımda da görüldüğü gibi küreselleşme, ekonomi kavramıyla birlikte kültürel, sosyal ve politik bir olgu olarak nitelendirilmektedir.

Ekonomik, siyasal, sosyo-kültürel değerlerin ve bu değerler etrafında oluşmuş birikimlerin ulusal sınırlar dışına, dünya geneline yayılmasının, küreselleşmenin genel bir tanımı olarak sunulması, dünya milletleri içerisinde farklı sosyo-ekonomik kültür ve inançlarla yakın ilişkiye girilmesi ve bu ilişkiler ağının yaygınlaşması ve artması dünya milletlerini birbirine yaklaştırmaya başlamıştır.

Küreselleşme "modernizasyon sürecinin bir parçası olarak, özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde ve Doğu Blok'unun yıkılmasından sonra, tek kutuplu bir dünyada ortaya çıkan kültürel sisteme, dünyanın somut bir biçimde tek bir bütün olarak yapılaşması sürecine verilen addır" (Cevizci, 1996: 590). Buna göre bu yüzyılın son çeyreğinde meydana gelen değişimler dünyada küresel bir çağa girildiği düşüncesinin doğmasına sebep olmaktadır.

Bir başka tanıma göre ise; küreselleşme "ülkelerin, hükümlerlik haklarına saygı göstererek, bölgesel veya küresel olarak yakın ekonomik ve siyasi işbirliği kurmaları ve birbirini tamamladıkları ortak bir pazara kavuşmalarıdır" (Erkal, 1997: 122). Yani toplumların ve bireylerin yaşam dünyalarını yeniden anlamlandırma süreci içinde ekonomik bir yapılanma olarak da adlandırılabilir.

Chomsky ise küreselleşme kavramına ilişkin olarak yerel denetime geçişle gelen değişime dikkat çekmiştir. Ona göre; "küreselleşme, devlet merkezli kurumların ve devlet merkezliliğiyle yapılan atıfların, salt uluslararası değil, tamamıyla küresel bir bağlamda faal olan farklı aktörler arasındaki ilişkilerin yapısı içinde eridiği süreçtir" (Fox, 2002: 22). Bu da beraberinde dünya milletleri içerisinde yerel güç alanlarının etkisini daraltmakta ve ulusal güç aktörlerinin dünya ekonomisine verdikleri yön oranında etki alanlarının daralmasına sebep olmaktadır.

Yalçınan'a göre küreselleşmenin arkasındaki esas güç, elektronik alandaki ve buna bağlı olarak da iletişim alanındaki büyük teknolojik sıçramadır. Karşı konulmaz biçimde bütün insanları, hem ferdi hem de ulusal, dinsel ya da kültürel gruplar olarak etkilemekte olan bu büyük 'iletişim gücü' Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, tek merkezli hale gelince iyice güdümlenici olmuştur. İletişim alanında bilgi akışının tek merkezli olarak kontrolü küresel anlamda kararların tek elden yönetimini mümkün kılmıştır (Yalçınan, 2000: 511).

Thomas Friedman, "küreselleşmeyi, genel teorilerle açıklanması ve kavranılması hiç de kolay olmayan ve giderek artan sayıda insanı çok çeşitli alanlarda etkileyen bir sistem" olarak tanımlamaktadır. Yine Friedman, küreselleşmeyi serbest piyasa kapitalizminin hemen hemen her ülkeye yayılması olarak algılamaktadır" (Friedman, 2002: 31).

E. Fuat Keyman'a göre küreselleşme, bir yandan devlet ağırlıklı uluslararası ilişkilerden siyasal aktörlerin çoğaldığı küresel ilişkilere geçişi; sermayenin salt uluslararası olmayıp küreselleştiğini; sömürü mekanizmalarının farklılaştığını ve "içerme/dışarsama ilişkilerinin artı değer üretiminin yerini aldığı"; gelişen teknolojilerle dünyanın bir "evrensel köye" dönüştüğünü ifade ediyor (Keyman, 1999: 92).

Gencay Şaylan ise küreselleşmeyi, "kapitalizmin 300 yıllık tarihi içinde gelişen son aşamayı ve kar hadlerinin daralmasıyla yaşanan refah devleti krizinden çıkışın bir yolu olan verimlilik artışını ve pazarın büyütülmesi arayışlarını temsil eden bir kavram" (Şaylan, 1997: 47) olarak tarif eder.

Küreselleşme, hayatımızı sürdürdüğümüz usulleri yeniden şekillendirmekte ve yapılandırmaktadır. Dünyadaki her toplum ve kültür az ya da çok bu değişimin etkisine maruz kalmaktadır. Küreselleşme, herkesin tek bir dünyada yaşadığı ile ilintili bir şeydir (Giddens, 2000: 3). Bu tanımlama küreselleşmenin bütün dünyayı etkisi altına aldığı ve tabiri caizse küreselleşmeden kaçış olamayacağını ifade etmektedir.

OECD'nin küreselleşme ile ilgili verdiği tanım üç faktörden oluşmaktadır;

1. Ulus aşırı şirketler gibi güçlü ve yeni aktörlerin siyasal sahneye girişi.
2. Bilgisayar teknolojisinin iletişim ve enformasyon alanındaki hızlı yayılımı.
3. Çoğu ülkede deregülasyon (düzensizleştirme) politikalarının belirlenmesi.

Küreselleşmeyi "yenidünya düzensizliği" olarak algılayanlar da vardır. Bauman'a göre küreselleşme fikrinden çıkan en derin anlam, dünya meselelerinin belirsiz, kuralsız ve kendi başına buyruk doğasıdır; bir merkezin, bir kontrol masasının, bir yönetim kurulunun, bir idari büronun yokluğudur. Küreselleşme bir başka ifadeyle "yenidünya düzensizliği"dir (Bauman, 1999: 69). Bu tanımlamanın son yıllarda gelişmekte olan ülkelerde ve gelişmiş ülkelerin varoşlarındaki alt sınıflarda gittikçe artan bir taraftar kitlesine sahip olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Hatta bu düzensizliği bir kaos olarak gören ve dünyanın sonunu hazırlayacak olan savaflara sebep olacağını iddia edenler de mevcuttur.

Yukarda yer verilen tanımlarda da görüldüğü gibi küreselleşmeyle ilgili birbirinden oldukça farklı bakış açıları bulunmaktadır. Kısaca söylemek gerekirse, küreselleşme kavramının tanımı onu ele alan bakış açılarına göre değişmektedir.

Bu bakış açıları '*Radikal*', '*Şüpheli*' ve '*Dönüşümcü*' yaklaşımlar şeklinde üç başlık altında ele alınabilir. '*Radikaller*' (*Aşırı küreselciler*), küreselleşmeyi; toplumları refaha, zenginliğe ve özgürlüğe taşıyan, insanlığı ulus esaslı kurumlaşmayı aşarak küresel bir medeniyete götürme ihtimali yüksek bir süreç olarak görmekte ve daha çok neo-liberal ön kabullerle hareket etmektedirler. '*Şüpheliler*' (*Anti küreselciler*) ise '*Radikaller*'i kapitalizm sürecini yeni bir sömürgeciliğe dönüştürmekle itham etmiş, onların küresel, toplumsal ve siyasi öngörülerini birer hayal olarak görmüşlerdir. Dünya çapında yaşanan ekonomik gelişmelerin, küreselleşmeyi bu denli zıt açıklayan her iki görüşe de iddialarını mantıksal bir temele oturtmaları hususunda yeterince malzeme verdiği belirtilmelidir (Coşkun, 2001: 49). Küreselleşme tartışmalarında yeni yeni kendini göstermeye başlayan '*Dönüşümcüler*' ise süreci bir realite olarak kabul etmekle birlikte, siyasi anlamda radikal bir değişikliğe yol açtığı iddialarını ve küresel bir uygarlığa gidildiği yönündeki öngörülerini paylaşmayan bir ekoldür (Bozkurt, 2003). Ayrıca dönüşümcüler, radikalleri ve şüphelileri küreselleşme konusunda gerginlik ve kampaşma yaratarak süreç hakkında açık bir düşünceye ulaşmayı zorlaştırmakla da itham etmektedirler.

Radikal (küreselci) yaklaşım, küreselleşmeyi iyimser bir yaklaşımla bütün dünyaya refah ve barış getirecek bir süreç olarak ele almaktadır (Koray, 2004). Bu anlayışa göre, küreselleşme, teknoloji ve iletişimde meydana gelen büyük değişimlerin bir ürünü olarak dünya toplumlarını bütünleştirmiştir. Küreselleşme çağdaşlaşma ve gelişme demektir; önüne geçilemeyecek ve de geçilmemesi gereken bir süreçtir. Küreselleşmenin tüm insanlığa yararı vardır (Oran, 2000: 3).

Dünyanın büyük bir değişimden geçtiğine inanan radikaller, etkisini genişletebileceğini tahmin ettikleri bu sürece yönelik radikal denebilecek siyasal ve toplumsal öngörülere sahiptirler. Artan ekonomik bağımlılık etrafında yeni bir dünya düzeninin doğmakta oluşu, küresel kurumlar yükselirken ulus devletlerin güç kaybetmesi, küresel yönetimin gelişmesi, kültürel benzeşmelerdeki artış, kutuplaşmış blokların

çözölüşü onlara göre köklü değişikliklerdir ve pekâlâ küresel bir uygarlığa gidişin göstergeleri olarak değerlendirilebilir.

Onlara göre küreselleşme, sadece bir terim olarak düşünöldüğünde ise, daha en baştan dünyanın tersine çevrilemez bir akışla döndüğünü ve ilerlediğini kabul eden bir anlayıştır. Bu akış ve ilerleme kaçınılmaz bir süreçtir. Bu bağlamda 21. yüzyılda önünü görmeye çalışan toplumların küreselleşmeyi yok sayamayacağı kesindir ve onun üzerine düşünmeleri gerekir (Kızılcelik, 2001: 2).

Radikallerin temel öngöröleri; evrensel değer ve kurumların giderek yerleşeceği ve nihayetinde küresel bir uygarlığın doğacağıdır. Onlara göre serbest piyasa mekanizması hızlanan değişim sürecinden kaynaklanan sorunları mümkün mertebe çözebilecek en iyi mekanizmadır. Bu mekanizmanın hükümet tedbirlerinden daha gerçekçi olduğu küreselleşme derinleştikçe daha iyi anlaşılacaktır. Bununla birlikte milli sınırlar da giderek anlamsızlaşacağından ulus devletlerin siyasi güçleri giderek azalacak, hükümetler zamanla ikinci plana gerilerken küresel piyasa temelinde bütünleşme ve küresel uygarlık gerçekleşecektir (Fox, 2002: 35).

Radikaller arasında bu öngörüye ulus-devletlerin tarihe karışacağını ekleyenlerin sayısının küçümsenmeyecek kadar olduğu ifade edilmelidir. Kenici Ohmae ve Arjun Appadurai başta olmak üzere Walter Wriston, Jean Marie Guehenno, Michael Hardt ve Antonio Negri gibi düşünürlerin eserleri; ulusal egemenliklerin ortadan kalkacağı, ulus yapılanmasının giderek çözüleceği, ulus-devletten daha küçük etnik, dinsel, ekonomik ve siyasal birimlerin oluşacağı bunların daha çok küresel bir uygarlığın ortak ilkelerle işleyeceği bir dünya düzenini işaret etmektedir. Bu teorisyenlere göre günümüzde uluslararası toplumun birçok alanda ulus devletin yetkilerini almaya başlamış olması bu sürecin başladığının önemli bir işaretidir (Karpata, 2005). Bu radikal görüşler daha ziyade neo-liberal ve post-modern çevrelerce ortaya atılmaktadır. Bu düşünceye göre, tarihi ve ideolojik kavgalar sona erecek, ortaya çıkabilecek problemler "*Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümü*" yoluyla denetim altına alınacak ve nihayetinde de "*Yeni Dünya Düzeni*" kurulacaktır.

Dünya üzerinde yaşanan büyük değişim ve dönüşüm evreleri aynı zamanda sancılı birer geçiş dönemidir. Değişim dönemlerindeki yeni açılım ve fırsatlar kadar

sıkıntılar, sorunlar ve yeni ihtiyaçlar da baş gösterir. Genellikle de bu sıkıntıları en çok hisseden kesimler imkânları kısıtlı toplumlar ile gelişmemiş ülkeler olmaktadır. Dolayısıyla sıkıntıların geniş kitlelerce paylaşıldığı söylenebilir. İşte '*Şüpheci yaklaşım*' konuya küreselleşmenin ortaya çıkardığı sorunlar açısından yaklaşan; sürecin insanlığın ezici çoğunluğunu sıkıntılara soktuğuna inanan bir bakış açısıdır. Şüpheciler, keskin bir tavırla radikal iddiaların iyimserliğini aldatmaca, öngörülerini ütopya olarak değerlendirmekte, yaşanan sorun ve sıkıntıları bir geçiş döneminin tabi sonuçları olmaktan ziyade gelişmiş kapitalist çevrelerin çıkar amaçlı politikalarının neticeleri olarak görmektedirler. Onlara göre küreselleşme; kapitalizmin emperyalizme dönüşme sürecidir. Soğuk Savaş döneminden sonra, batı dünyasının zaferini yeni bir açılımla dünyaya yaymasıdır. Uluslararası sermayenin egemenliği kayıtsız şartsız hale gelmekte ve dünya ölçeğinde tekelleşmektedir. Dolayısıyla küreselleşmeyi "emperyalizmin yeni yüzü" olarak tanımlamaktadırlar. Küreselleşme taraftarlığı ise refah devletini tasfiye etmek, piyasa ekonomisini evrenselleştirmek gibi esaslara sahip ideolojik bir tutumdan başka bir şey değildir (Keyman, 1999: 18-19).

Asıl olarak yoksulluğun küreselleştiği, gelişmekte olan ülkelerin milli egemenlik ve bağımsızlıklarının hiç olmadığı kadar tehdit altında olduğu şüphecilerin sıklıkla dile getirdiği iddialardır. Bilhassa; serbest ticaretin bayraktarı olan gelişmiş ülkelerin, kendi sanayi ve ticaretlerini koruma noktasında bu ilkeleri kolaylıkla göz ardı ederken, güney ülkelerine serbest ticareti dayatan tavırları şüphecilere göre emperyalizmin küreselleşme sürecinde de başrolde olduğunu göstermektedir (Giddens, 2000: 20). Açıkçası günümüzde ABD, Kanada, Avustralya ve AB ülkelerinin, tarım sübvansiyonlarını, anti-damping uygulamalarını, gümrük tarifelerini ve kotalarını en çok kullanan ülkeler olduğunu ve serbest piyasa söylemleriyle çelişki içinde olmalarının şüpheci yaklaşımın popülerleşmesindeki payı oldukça büyüktür (Orhan, 2003: 17).

Tüm bunlardan şüpheci yaklaşımın önemli bir vasfının da tam bir neo-liberalizm eleştirisi olduğu sonucu çıkarılabilir. Zaten Immanuel Wallerstein, Noam Chomsky, Samir Amin, Richard Falk ve William K. Tabb gibi şüpheciler, neo-liberal politikaların iddia edildiği gibi milli ya da evrensel düzeyde bir refah artışı sağlamadığını, aksine ekonomik sistemde dengesizliği artırarak, uluslararası sistemde güne-

Yin kuzeye bağımlılığının artmasına, milli düzeyde de gelir adaletsizliğinin derinleşmesine yol açtığını belirtmektedirler (Stiglitz, 2002: 9). Diğer taraftan şüpheçiler, toplumun iyiliği için piyasaların kendiliğinden ahlaklı davranacağı iddialarını da iyi niyetli bulmamaktadırlar. Onlara göre devletin yerine piyasalarda kontrolü sağlayacak bir mekanizmanın ikame edilmemiş olması ve tüm umutların piyasaların son derece ahlaki davranarak toplumsal dengeyi sağlamasına bağlanması önemli bir eksikliktir (Giddens, 2001: 30). Şüpheci yaklaşımda, küreselleşmeyi kültürel bir emperyalizm olarak değerlendiren görüşlerle 'medeniyetçi' ve 'bölgesel' söylemler de yaygındır (Keyman, 1999: 19). Bu görüştekiler, derinleşen eşitsizliğe duyulan tepkinin kutuplaşma yarattığı (Wallerstein, 2001: 37), kutuplaşmanın medeniyetleri ve bölgeselleşmeyi beraberinde getirdiği, yerelleşme güçlenirken ulus devletlerin daha da önem kazandığı görüşündedir (Huntington, 1997: 117).

Şüpheçiler, küreselleşmeye yönelik radikal yaklaşımları da çok abartılı bulmaktadırlar. Onlara göre yaşananlar geçmişten pek farklı değildir ve dünyadaki değişim radikal çevrelerce büyütülmektedir. Moderniteyi aşan yeni bir uygarlıktan söz eden çevrelerin bu iddialarını dayandırdıkları küresel bir ekonomi ve piyasa söz konusu dahi değildir. Ticaret ve yatırımların büyük oranda gelişmiş ülkeler arasında cereyan ettiği, ulus ötesi şirketlerin yerel bağlarını koruduğu ve neo-liberal ilkelerin gelişmiş kapitalist ülkelere çoğu zaman terk edildiği bir ortamda küresel bir serbest pazar iddiasını çok hayalci bulmaktadırlar (Coşkun, 2002: 28). Zaten, gelişmiş kapitalist ülkelerin kendi çıkarları için küreselleşme şartlarını emperyalizme çevirmiş olmaları küresel bir uygarlık iddiasını geçersiz kılmaktadır. Dolayısıyla şüpheçilere göre, yaşananları çok farklı siyasi ve toplumsal bir düzenin habercisi görmek yerine milli yapılanma ve çıkarların yeniden değerlendirilmekte olduğu bir süreç olarak algılanması daha doğru olacaktır.

Dönüşümcüler hakkında ilk ifade edilmesi gereken, küreselleşmeye soğukkanlı olarak artı ve eksileriyle yaklaşmak istemeleridir. Dönüşümcüler, sürecin modern toplumları ve dünya düzenini yeniden şekillendirecek ölçüde siyasal, sosyal ve ekonomik etkilere sahip olduğunu kabul etmektedirler (Esgin, 2001). Ekonomik ilişkiler ve iletişim teknolojilerinin ulaştığı düzeye bakarak toplumlararası bilgi, para ve ticari bütünleşmenin durdurulamaz olduğu, dolayısıyla küreselleşmenin dönüşü ol-

madığı fikrindedirler (Coşkun, 2004: 239). Bununla birlikte, büyük sosyo-ekonomik çalkantıların kaçınılmazlığı, sıkıntı ve sorunların hiçbir ülkenin tek başına üstesinden gelemeyecek seviyeye ulaşması, en önemlisi de sürecin insanlık için önemli imkânlar içermesi, küreselleşmeye kontrollü ve soğukkanlı yaklaşmayı gerektiren hususlardır.

Dönüşümcülere göre; yaşananları tarihi bir dönüm noktası haline getiren gelişmeler, ekonomilerde hizmet sektörünün giderek ön plana çıkması ve kitle iletişimi sağlanan büyük ilerlemelerdir. Özellikle iletişim ve ulaşım alanında sağlanan devrim niteliğindeki gelişmelerle, toplumsal anlamda değişim ve etkileşim son derece hızlanmıştır. Tüm bu yaklaşımlar dönüşümcüleri şüphecilerden ziyade radikallere yakın gibi göstermektedir. Hatta küreselleşme sürecini dönüşü olmayan, kaçınılmaz bir durum olarak ele alışlarına bakarak neo-liberal serbest pazar söylemini dolaylı ya da dolaysız destekledikleri anlamı da çıkartılabilir (Keyman, 1999: 20). Ancak dönüşümcülerin, gelinen noktayı moderniteden tamamen farklı olarak algılamamaları, onları radikallerden ayıran ince noktadır. Dönüşümcülere göre, insanlığın geldiği bu aşama yepyeni olmayan ancak modernitenin devamı olarak kabul edilen bir geçiş dönemidir ve "yüksek modernite" olarak ifade edilebilir (Kellner, 1994: 256).

Yine radikallerin "kendi kendine ayarlanmış küresel pazar" düşüncesi de dönüşümcülerce gerçekçi bulunmamaktadır. Dolayısıyla dönüşümcüler, gidişatın küresel bir uygarlığa doğru gittiğini kabul etmemektedirler. Ulus-devletin geleceği konusu da radikallerden farklı düşündükleri bir husustur. Onlara göre hemen her şey gibi ulus-devletler de yeni bir yapılanma içindedir ve kendini yenileyerek temel aktör olmaya devam edecektir. Ulusun hala tek meşruiyet kaynağı olarak rakipsiz olması, yerel aidiyetlerin silinemeyeceğinin küreselleşme çağında hız kazanan etnik canlanmayla iyice anlaşılması, bu tespitlerin gerekçeleri olarak sunulmaktadır. Dönüşümcülere göre ulus devletleri yeniden yapılanmaya iten gelişmelerin başında (Giddens, 2000: 29);

- Egemenlik anlayışındaki değişim (mutlaklıktan kayıtlı egemenliğe geçiş)
- Eskisi kadar bağımsız ve etkili milli politikaların uygulanamayışı
- Jeopolitik gelişmeler (mesela yoğun göç) sebebiyle milli kimlik politikalarına yeni bir biçim kazandırılması gereği gelmektedir.

1.2. Küreselleşmenin Temel Boyutları

Küreselleşmenin kavramsal çerçevesinin biçimlenmesinde önemli rol oynayan temel boyutları pek çok şekilde ifadelendirilmesi mümkün ise de; konunun derli toplu ele alınabilmesi açısından ekonomik, kültürel ve siyasal boyutları itibariyle değerlendirilmesinde yarar görülmektedir.

1.2.1. Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu

Elektronik ortamda hızla akan sermaye, sarsıcı sıcak para krizleri, dünya ekonomisine yön veren uluslararası kurumlar, birçok ülkede iş yapan uluslararası şirketler, kapitalizmin derinleşmesi, bunun emperyalizme dönüşme düşünceleri ve kültürün dahi endüstriyel bir nitelik kazandığı bir dünya. Dikkat edilirse, küreselleşmenin yaptığı çağrışımlar daha çok ekonomiye ait figürlerdir ve küreselleşmenin ekonomik bir imaja sahip olması temelsiz değildir. Çünkü küreselleşmenin siyasi ve kültürel süreçlerini hızlandıran, ortaya çıkan yeni toplumsal değişme ve sorunların kaynağında yer alan gelişmeler, esas olarak ekonomik küreselleşme kapsamında cereyan etmektedir. Bu eğilim, son yirmi yıl içinde ulaştırma ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ve Soğuk Savaş'ın bitmesiyle beraber neo-liberal pazar anlayışının egemen hale gelmesiyle hızlanmıştır. Şüphesiz küreselleşmenin ekonomik boyutu ile ilgili binlerce sayfalık bir eser kaleme alınabilir. Ancak burada çalışmanın maksadını aşmamak için ekonomik küreselleşmenin temel noktalarına değinmekle yetinilecektir.

Ekonomik küreselleşme eğilimini, teknolojinin getirdiği imkânlar ve serbest ticaret anlayışının bütün yeryüzünde yaygınlık kazanmasıyla, dünyanın giderek tek bir pazar konumuna sürüklenmesi şeklinde ifade etmek mümkündür (Karluk, 1996: 210-211). Ekonomik küreselleşme ile birlikte dünya ticaret hacmi sürekli artmakta, ekonomik anlamda bağımlılık ve bütünleşme getiren doğrudan ve kısa vadeli sermaye hareketlerinin yoğunlaştığı ifade edilmektedir.

Ekonomik küreselleşmeyi gündeme taşıyan başlıca etmenler olarak; artan uluslararası ticaret ve hızlanan yabancı sermaye (doğrudan veya dolaylı) hareketleri gösterilmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının neredeyse tamamı "ulusötesi şirketlerce" (UÖŞ) gerçekleştirilmektedir. ÜÖŞ'lerin üretim politika ve strateji-

leri zamanla uluslararası bir üretim ağı oluşturmuştur ki, bu durumun, dünya tarihinde görülmemiş düzeye ulaşan ülkeler arasındaki bağımlılığın, dolayısıyla da ekonomik küreselleşmenin dinamiğini oluşturduğu iddia edilmektedir (Gözen, 1997: 74).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında yabancı ülkelerde yatırıma yönelen "Ford", "ITT" ve "Good Year" gibi Amerikan firmaları ulusötesi şirketlerin ilk örnekleridir. Avrupa Ekonomik Topluluğunun kurulmasından sonra bu şirketlerin sayıları artmıştır (Cicioğlu, 2001: 32). UÖŞ'lerin asıl yaygınlaşması ise 1970'li yıllarda yaşanan büyük ekonomik bunalımdan sonra gerçekleşmiştir. Bu kriz sırasında gelişmiş ülkelerde sermayenin, iç piyasalarda yaşanan tıkanıklığı aşmak için dışa açılma stratejisi izlenmiş, bu durum ulusötesi şirketlerin sayısını hızla artırdığı gibi, bu şirketlerin daha gelişmiş bir formu olan "küresel şirketler" de sahneye çıkmıştır. Kar amacıyla, sermaye ve teknolojilerini dünyanın her tarafında en uygun gördükleri noktaya aktaran bu firmalar, ulaştıkları ekonomik güç sayesinde devletler üzerinde baskı unsuru oluşturmaktadırlar.

Ekonomik küreselleşmenin en ileri safhada olduğu alan ise dünya para ve finans piyasaları olarak kabul edilmektedir (Giddens, 2000: 61-63). İletişim teknolojilerinin sağladığı imkânlarla, birbirine bağlanan finans piyasalarında, yirmi dört saat işlem yapılabilen, elektronik ortamda, kısa vadeli (akışkan) sermaye, bir yerden bir yere anında ulaşabilmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki finans kurumlarının ülke içinde yeterli müşteri bulamamaları nedeniyle dış dünyaya açılması, yine bu ülkelerdeki spekülasyoncuların geliştirmekte olan ülkelerin menkul kıymetler borsalarına girilme imkanlarının artmasının finansal küreselleşmeye büyük hız kattığı söylenmektedir. Nitekim ekonomik küreselleşmeye yönelik tüm tanımlarda ve çalışmalarda; teknoloji ve serbest ticaret anlayışıyla birlikte, somut gösterge olarak finansal küreselleşmeye vurgu yapılmaktadır (Kazgan, 2005: 10).

Küreselleşmenin ekonomik boyutunun ortaya çıkardığı gelişmelerin en önemlileri, şüphesiz siyasal ve toplumsal kurumlarda olanlardır. Sınırları engel olmaktan çıkarmaya çalışan ekonomik düzen, toplumsal hayatı da derinden etkilemekte, klasik yapı ve kurumları değişime zorlamaktadır. Ekonomi sahasındaki etkili devlet kontrolü ve müdahalesi zayıflarken, piyasa esaslı bir yapı giderek egemen olmaya zorlanmaktadır.

Ekonomik küreselleşmenin yol açtığı gelişmelerden biri olarak da üretim süreçleri ve pazarlardaki bütünleşmenin ülkelerin siyasi bağımlılığını görülmemiş bir düzeye ulaştırdığı söylenmektedir. Bu bağlamda, gelişmiş ülkeler için ekonomik olduğu kadar siyaseten de kazançlı bir sürecin yaşandığı ifade edilmektedir (Yılmaz, 2004: 126). Bu gelişme, dünya siyasi sistemi açısından ise kuzey ülkelerinin zaten güçlü olan konumlarının daha da pekişmesi olarak nitelenebilir. Zenginlerin daha da zenginleşme hızının, fakirlerin zenginleşme hızından oldukça yüksek seyretmesi eşitsiz ve dengesiz bir gelişme yaratmakta, sonuçta bağımlılık tek taraflı olarak kurumsallaşmaktadır. Ekonomik farkın giderek açılmakta oluşunun, kuzey-güney (merkez-çevre) şeklinde yeni bir kutuplaşmadan bahsedilmesinde temel rol oynadığı da belirtilmelidir (Timur, 200: 382).

Küreselleşmenin eşitsiz ve dengesiz bir ekonomik gelişmeyi de beraberinde getirmesinden hareketle, dünya üzerinde belli bir iktidar geometrisinin kurulduğu ve bunun kalıcılaştırılmak istendiği göz ardı edilmemelidir. Küresel bağımlılığa dayanan küresel bir politika stratejisinin takip edildiği, eşitsiz ve dengesiz ekonomik gelişmenin bu stratejinin bir parçası olduğu bugün en çok yapılan değerlendirmeler arasındadır. Küreselleşme, kapitalist sermaye birikimi süreciyle ortaya çıkarak, bu süreçte kazananları ve kaybedenleri olan siyasal bir durum olarak da tanımlanmaktadır (Özkan, 2004: 67).

Bu duruma göre mali ve teknolojik gücü olan çevreler, bu güçlerini kullanarak, milli veya ticari amaçlarla ekonomik gelişmeleri yönlendirmekte, bundan da en büyük zararı "Güney (Çevre) ülkeleri" görmektedir. Büyük güç dengesizliklerinin olduğu bir küresel veya ulusal ortamda, piyasaların her türlü toplumsal sorunu kendi kendine çözeceğine inanmak ancak saflık olarak nitelendirilebilir. Uluslararası finans kaynaklarını kontrol eden ve teknolojiye hükmeden çevrelerin, bunu kendi menfaatlere göre yönlendirebilecek konumda oldukları apaçık ortadadır. Tek yanlı ekonomik bağımlılığın her geçen gün güçlenmesi, küresel ekonomik güçlerin önerdiği politikalar ile güneyin (çevrenin) bağımlılığı üzerine kurulan finansal ilişki, bunun açık bir göstergesi olarak lanse edilebilir (Kazgan, 2005: 39-40).

Radikallerin (Aşırı küreselciler) dünya çapında bir refah artışından bahsetmesine karşın, gelişmekte olan ülkelerin çoğunluğunda gerçek anlamda bir refah artışı

olmadığı ve yoksulluğun dünya genelinde arttığı söylenebilir. Bu düşüncenin temelinde, gelir dağılımındaki küresel, bölgesel ve toplumsal düzeyde eşitsizliğin artmakta oluşunun yattığı ifade edilebilir.

Diğer taraftan gelişmekte olan ülkelerde orta ve alt, gelişmiş ülkelerde de alt sınıfların, büyüdüğü iddia edilen refahtan pay alamadıkları görülmektedir (Yılmaz, 2000: 125). Gelir dağılımındaki adaletsizlik ve işsizlik sorunlarında küresel düzeyde bir ilerleme sağlanamadığı takdirde, ekonomik küreselleşmenin siyasal anlamda kargaşa ve kutuplaşma getirme ihtimalinin kuvvetli olduğu söylenebilir.

1.2.2. Küreselleşmenin Kültürel Boyutu

Kültür, toplumların kendine has hayat tarzlarını meydana getiren inanç, davranış ve değerlerin ifadesi olarak tanımlanabilir. Kaçınılmaz bir olgu olan kültürler arası etkileşimin, küreselleşme sürecinde daha da yoğunlaştığı kabul edilmektedir. Küreselleşmenin kültürel ayağında görülen en dikkat çekici gelişme, bu etkileşimin bir kültürün (Anglo-Amerikan) dünyanın birçok bölgesini etkisi altına alması şeklinde, yani tek yönlü olarak cereyan etmesidir. Bununla birlikte toplumlar arası farklılığı gündeme getiren yerelleşme dalgasının yaşanması da dikkat çekicidir. Daha çok küresel kültürün dayatmalarına karşı, batı tarzı hayata direniş olarak nitelendirilebilecek yerel değerlere daha sıkı sarılma eğilimi giderek güçlenmektedir. Kültürel sahada birbirine karşı tezat olarak görülen dünya çapındaki bu iki gelişme, küreselleşmenin çelişkili karakterini oldukça açık bir şekilde ortaya koymaktadır (Bolay, 2002: 67).

Küreselleşme, iletişim teknolojilerinin büyük katkısıyla, kültürler arasında etkileşimi çoğaltarak benzeşme etkisi yaratmaktadır. Bu benzeşmeler daha çok Anglo-Amerikan kültürden kaynaklanan; giyim-kuşam, beslenme tarzı, eğlenme usulleri, davranış kalıpları, İngilizcenin yaygınlığı ve batı kaynaklı olduğu söylenen değerlerin (kadın hakları, çoğulculuk, serbest pazar anlayışı vb) evrensel değerler haline gelmesi gibi hususlardır ki tüm bunlar küresel kültür kodları olarak ileri sürülmektedir. Anglo-Amerikan kültür değerlerinin dünya ölçeğinde bu şekilde yaygınlık kazanmasını "kültürel türdeşleşme" olarak ifade etmek mümkündür (Sarıbay, 2002: 45).

Günümüzde kültürel türdeşleşmenin yaygınlaşmasını ve devamlılığını arzularak müziği, giyimi, beslenmeyi hatta iletişimi biçimlendiren ve dünya toplumunu pazar olarak gören güçlü bir kültür endüstrisinin varlığından söz edilebilir. Marka cazibesi yaratarak (moda etkinlikleri ve reklâmlarla), günlük tüketim alışkanlıklarını tüm dünyada benzer davranış biçimlerine sokmaya (yani tek boyutlu bir kültürel kimlik oluşturmaya) çalışan, dev bir endüstri söz konusudur.

Küreselleşmenin, kültürel benzeşme dayatmalarına karşın kültürler arası farklılaşma da hızlanmaktadır. Tezat oluşturacak bir biçimde homojen bir kültür ve toplum oluşturma iddialarına (gayretlerine) karşın, yerel (ulusal) kültürel değerlere dönüş de hız kazanmaktadır. Nitekim bugün dünyanın her tarafında görülen milliyetçilik ve dini değerlere dönüşte yaşanan canlılığın temelinde, türdeşleştirici kültürel baskıların olduğunu söylemek hiç de zor değildir. Küresel kültür oluşturma çabalarına tepkiler, batılı kültürel kodların reddedilişi, bunların yerli kültüre katılımını engelleme ya da en azından yerli kültüre uyumlaştırma çabaları görülmektedir.

Diğer taraftan küreselleşmenin ekonomik anlamda tek yanlı bağımlılığı dayatan yapısının, ekonomik, siyasi ve kültürel tepkilere yol açan toplumlarda "biz" olarak kalma olgusunu güçlendirici etki yaptığı ortadadır. Yine toplumların kendilerine has özellikleri daha rahat fark ettikleri, hayatın daha riskli hale gelmesi karşısında sığınılacak yer olarak yerli (ulusal) kültürlerin ön plana çıktığı da göz ardı edilmemelidir (Bozkurt, 1997: 75).

Kültürel küreselleşmenin gerek türdeşleşme ve gerekse farklılaşma boyutları önemli siyasal süreçler doğurabilecek niteliktedir. Milli kimlik ve kültürün bir yandan küresel türdeşleşme dayatmaları bir yandan da alt kimliklerde ortaya çıkan canlanmanın tehdidi altına girmesi, ulus-devlet modelini etkileyebilecek nitelikte görülmektedir. Çünkü ulus-devletin temelinde, toplumsal manada tek bir kimlik ve kültür (yani milli kültür ve kimlik) sahibi olma düşüncesi vardır. Küreselleşmenin kültürel boyutunun ulus-devlet üzerindeki etkilerine çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ayrıca değinilecektir.

Küreselleşme sürecinin kültürel sonuçlarına yönelik yapılan değerlendirmelere bakıldığında, küresel kültürün uluslararası barış ve işbirliğini desteklemeye yö-

nelik olumlu bir gelişme olduğunu söyleyenlere karşın, ulusları, milli kimliğinden koparacak tehlikeli bir gelişme olarak değerlendirenler de göze çarpmaktadır. Ancak küreselleşmeyi olumlu bulanların, Anglo-Amerikan temelli bir kültürel dayatma karşısında sessiz kalmaları dikkatlerden kaçmamalıdır. Oysa küreselleşmeyi savunanların, çoğulcu bir anlayışla dünyadaki bütün kültürleri ortak ve eşit bir zeminde görmeleri gerekirdi. Belli bir kültürü dünya üzerinde yayma ve farklı kültürleri bu baskın kültür (Anglo-Amerikan) içinde eritme ve yok etme gayreti açık bir tezadı ifade etmektedir.

Küreselleşme sürecinde ekonomisi ve siyaseti güçlü kültürlerle, böyle bir çevreden beslenmeyen kültürlerin (az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin) baş başa kaldığı bir ortamda çoğulculuktan bahsetmenin, güçlü kültürlerin ekmeğine yağ sürmekten başka bir işe yaramayacağı açıktır. Bu durumda dünya kültürlerinin değil de güçlü kültürlerin küreselleşebileceği, bununsa küreselleşmenin özünde olduğu iddia edilen çoğulculuğa uygun olmadığı dikkat çekmektedir. Bundan da küreselleşmenin kültürel anlamda getirdiği imkânların popüler Amerikan kültürü çerçevesinde bir kültür emperyalizmi için kullanıldığı söylenebilir. Buna göre; küresel bir kültür amacıyla bilinçli bir dayatma söz konusudur ve küreselleşme sürecinde teknolojiyi üreten ve kontrol edebilenlerin kendi değerler dünyasını başkalarına dayatma imkânı giderek artmaktadır (Aydın, 2002: 9).

1.2.3. Küreselleşmenin Siyasal Boyutu

Dünya üzerindeki hızlı değişim siyasetin yerleşik çerçevesini de etkilemektedir. Bugün; küreselleşmenin siyaset sahasına etkileri daha çok ulus-devlet kavramı üzerinden olmaktadır. Bu bağlamda ulus-devletin temel niteliklerinden olan milli egemenlik ve milli kimlik tartışmaya açılarak, ulus-devletin işlevselliği sorgulanmaktadır. Küreselleşmenin siyasal boyutuyla ilgili olarak ulus-devlet yapısına etkileri, çalışmanın ikinci bölümünde ayrıntılı bir biçimde ele alınacağından, burada sadece temel noktalara vurgu yapılacaktır.

Küreselleşmenin temel boyutlarından kaynaklanan gelişmelerin siyaset alanına yansımalarına bakıldığında, sürecin birçok alanda görülen dönüştürücü ve yeniden yapılandırıcı etkisinin, ulus-devleti de etkisi altına almaya başladığı söylenebilir.

Genel olarak küreselleşmeyle birlikte siyaset alanına egemen olan tüm değer, ilke ve eğilimler örneğin birey-devlet ilişkisinde bireyden yana tavır alınması, devletin küçültülmesi, merkeziliğin zayıflaması ve çok kültürlülük gibi uygulamalar, son iki yüzyıla ait olan siyasi sistem ve kurumları değişime zorlamaktadır.

Küreselleşmenin ortaya çıkardığı en önemli siyasi etkinin, sınırların giderek önemini kaybettiği iddiası ve bağımlılığın artmasıyla, egemenliğin klasik tanım ve örgütlenmesinde ciddi bir dönüşüm yaşanıyor olmasıdır. Bu doğrultuda devletin egemenlik alanlarında görülen daralma, yetki kullanımının yeni usullere bağlanma çalışmaları 1648 yılından beri süregelen uluslararası sistemin de değişmesi anlamındadır (Dursun, 2002: 134).

Ulusal ve uluslararası düzeydeki klasik yapılanmayı değişime zorlayan tüm bu gelişmeler, esasında yeni bir toplumsal yapı belirlediği düşüncesiyle alakalıdır. İnsanlığın ulaştığı her yeni teknoloji ile değişen üretim ve tüketim ilişkileri, yeni bir toplumsal ve siyasi yapıyı da beraberinde getirmeye zorlamaktadır. Günümüzde bilgi devrimi, modernite kaynaklı sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel yapıları değişime ve dönüşüme yönlendirmekte, üretim yapısı ve ilişkilerinde önemli değişikliklere yol açan teknolojinin etkisiyle farklı bir toplum yapısına doğru değişim ve dönüşüm yaşanmaktadır.

Küreselleşmenin dünya üzerinde zorladığı değişim ve dönüşümle ilgili temel sorun, radikallerin (aşırı küreselcilerin) iddia ettiği gibi siyasetin ve toplumsal hayatın ulusal esaslı düşünülmesi ve kurumsallaşması açısından sonun başlangıcı mı olduğu, yoksa dönüşümcülerin ifade ettiği gibi, ulus esaslı ve ulus-devlet merkezli yapılanmada form değişikliğine mi gidildiğidir. Siyasal yapılanmayla ilgili biçim değişikliğinin düzeyi, siyasal ve toplumsal teşkilatlanmaya yönelik öngörülerini değerlendirebilmek için önemli bir gösterge olacaktır. Bu bakımdan, modelin temel nitelikleri ve yapısal özellikleriyle birlikte, siyasal ve toplumsal açıdan insanlığa yapacağı etkiler ortaya konularak yapılacak bir analiz, değişim ve dönüşümün insanlığı nereye götüreceği hususunda aydınlatıcı olabilir.

Küreselleşme sürecinin siyasal anlamda radikallerin iddia ettiği gibi sevimli, şüphecilerin ortaya koyduğu gibi tehlikeli yönleri sahip olduğu söylenebilir. Demok-

rasi, insan hakları, bireyin önem kazanması, çoğulculuk ve sivil toplumun gelişmesi gibi sevimli gelişmelerin yanı sıra mikro milliyetçilik, etnisite ve din eksenli (ya da mezhepsel) çatışmalar ile dünya üzerinde yaşanacak bölgesel kutuplaşmalar da sürecin kapsamındadır. Hatta sürecin ön plana çıkmaya başlayan özelliğinin tehlikeli karakterdeki gelişmeler olduğu söylenebilir. Dünya siyasetinde egemen güçlerin, birçok ülkedeki siyasal yarışlara kadar iç işlerine müdahale imkânına kavuşmuş olması, ekonomik bağımlılığın oluşması ve siyasal iktidarların tüm başarısızlıklarında faturanın egemen güçlere kesilmesine yol açabilir. Fiili egemenlik aşınmalarının ekonomik çarpıklığın kaynaklık ettiği tepkilere güney (çevre) ülkeler tarafından yüksek sesle dile getirilmesi ihtimal dâhilinde olan bir siyasi gelişmedir. Unutulmamalıdır ki, tıpkı bireysel eşitsizliklerde olduğu gibi büyük güç eşitsizlikleri de zorbalığa ve çatışmalara yol açabilir (Fox, 2002: 56). Nitekim son beş yılda dünyanın geldiği nokta bu ihtimali güçlendirmektedir. Dünyaya kendi menfaatleri doğrultusunda yön vermek isteyen egemen güçler (küresel aktörler), demokrasi, insan hakları vb. kavramları kullanarak gerekli gördükleri ülkeleri bir takım bahanelerle işgal dahi edebilmektedirler.

Bu süreçte siyasal anlamda dikkat çeken en önemli noktalardan biri de, küreselleşmenin siyasal boyutundan kaynaklanan tehdit niteliğindeki gelişmelerin, daha çok güney (çevre) ülkelerinde hissediliyor oluşudur. Kuzey (merkez) ülkelerinde milli egemenlikte fiili aşınmanın pek olmaması, mensubiyet ve kimlik krizlerini derinleştirmemektedir. Bu durum, güç ve meşruiyet gibi temel egemenlik unsurlarının küreselleşme şartlarında daha da önem kazandığını ortaya koymaktadır. Bu durumda güçlü, zengin ve sağlam meşruiyete sahip, demokratik siyasi kültürün yerleştiği devletlerin etkinliklerini daha da arttırma şanslarının yükseldiği söylenebilir. Geçmişten bugüne kadar her dönemde, dünya liderliğinde rol oynayan, askeri-siyasal güç ve ekonomik üstünlük faktörlerinin önemi artarak devam etmektedir (Koray, 2004).

Dünyayı kontrolleri altında tutan devletlerin sahip oldukları ekonomik, askeri ve teknolojik güç sayesinde mevcut konumlarını ve egemen statülerini güçlendirmek için lehlerine sürekli yeni oluşumlar yaratmaya çalıştıkları göz ardı edilmemelidir. Dolayısıyla bu güçlerin dünyayı kontrol etme ve yönetme kabiliyetleri daha da artmış ve artmaktadır. Bu gelişme, çarpık ekonomik küreselleşme devam ettiği takdirde,

küresel bir toplum ve kültür iddialarının aksine, yeni bölünme, parçalanma ve kargaşalara meydan verme ihtimalini sürekli yükseltmektedir (Karpaz, 2005). Nitekim Hindistan, İslam Dünyası, Çin ve Latin Amerika ülkelerinin, batıya karşı bölgesel güç odakları olarak kendilerini göstermeye başladığı söylenebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞMENİN TARİHSEL BOYUTLARI ve KÜRESELLEŞMEYE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

Bu bölümde; küreselleşmenin etkinlik kazanmaya başladığı özellikle 19. yüzyıl ortalarından günümüze gelinceye kadarki tarihsel boyutları ile küreselleşmenin anlamlandırılmasına ilişkin önemli tartışmaları yönlendiren, küreselleşmeye yönelik yaklaşımların değerlendirilmesine gayret edilecektir.

2.1. Küreselleşmenin Tarihi Boyutu

Küreselleşme kavramının dünya sahnesinde etkin olmaya başladığı zaman 19. yy ortalarına rastlar. Küreselleşmenin anlamına ilişkin tartışmalar ise 1960'lı yıllarda görülür. Bu anlamda küreselleşme terimi eski olmakla birlikte, 1960'larda uluslararası ekonomik hareketleri betimleme tarzı olarak akademik dile girmiştir. Dünyanın belli bir bölümünün "global bir köy" halini aldığını, bunun ise medya aracılığıyla dünyanın çeşitli yerlerinde ortaya çıkan kolektif temalar sayesinde yaşanan daralma ve küçülme sebebiyle olduğunu söyleyen Kanadalı sosyoloji profesörü Marshall McLuhan, "global" sözcüğünü "iletişimdeki incelemeler" (Exploration in Communication) adlı eserinde kullanarak küreselleşme sözcüğünü kullanan ilk kişi oldu. Bu şekilde dünyanın küçülmesi ve küreselliği, bir bütün olarak algılama bilincinin yükselmesi önce McLuhan'ın küresel köy kavramlaştırmasıyla ifade edilmiş oldu (Aslanoğlu, 1998: 138).

Bir başka görüşe göre; küresel (Global) ve küreselleşme (Globalization) terimleri tarihte ilk kez Reiser ve Davies'in 1944 yılında yayınladıkları küçük bir okuma kitabının 212. ve 219. sayfalarında yer aldı ve tarihte ilk kez Webster lügatine 1961 yılında Globalization (Küreselleşme) olarak girdi (Ucuzsatar, 1999: 12).

Küreselleşme terimine kavramsal bir nitelik kazandıran Ronald Robertson'un çalışmaları ve onun Küreselleşme (Globalleşme) adlı kitabının olduğu söylenebilir (Keyman, 1999: 284-286).

1980'li yılların başına kadar dağınık ve sürekli bir kullanımı olmayan "küreselleşme" sözcüğü özellikle bu yıllardan itibaren yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren "küreselleşme" sözcüğüne değinmeyen hiçbir siyasi ve iktisadi söylem yok gibidir. Küreselleşme teriminin birden yaygınlaşmasının, daha önce değindiğimiz gibi terimin anlamının açık olmamasında ve olguya ilişkin tutumların farklı olmasının rolü büyüktür.

Tanımında olduğu gibi küreselleşmenin tarihi sürecine ilişkin olarak da fikir adamları arasında çeşitli görüş ayrılıkları vardır. Küreselleşmenin, tarihin ilk dönemlerinden itibaren fetihçi uygarlıklara kadar götürüldüğü söylenebilir. Merak, hırs, savaş, seyahat, ticaret, göç gibi hususların insanları kendi coğrafyalarını aşan düşünce ve davranışlara ittiği, dolayısıyla küreselleşmenin insanlığın tarihiyle yaşıt olduğu görüşü, küreselleşmenin başlangıcı hususunda ortaya atılan başlıca tezlerdendir (Yeniçeri, 2002: 50).

Diğer bir görüşe göre; sınır aşan karşılıklı ekonomik bağlantıların ilk defa görülmesinden ötürü küreselleşmenin başlangıcı olarak 16. yüzyılı esas alan yaklaşımdır (Coşkun, 2004: 239). Zira bu yüzyılda coğrafi keşifler ve giderek kurumsallaşan sömürgecilik sayesinde hem ekonomik faaliyetler yerellikten çıkmış, hem de devletler ve kültürler arasındaki ilişki ve etkileşimler giderek güçlenmiştir. Bu dönemde hüküm sürmüş devletler olan İspanya, Portekiz, Fransa, Hollanda ve İngiltere gibi sömürge imparatorluklarında mal, sermaye, emek ve fikirler serbestçe dolaşabilirken, sömürge siyaseti sayesinde birçok batılı şirket küresel bir görünüm kazanmıştır.

16. yüzyılda yoğunlaşan ve küreselleşmenin temelleri olarak ifade edilebilecek bu gelişmelerden günümüze iki küreselleşme dalgasının yaşandığı söylenebilir. Birinci dalga olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında başlayıp Birinci Dünya Savaşı'na kadar sürmüş olan sınır aşan ekonomik ilişkilerdeki yoğunlaşma gösterilebilir. İkinci dalga ise 20. yüzyılın ikinci yarısından beri sürmekte olan, asıl dinamiğini teknolojik gelişmelerin teşkil ettiği, ekonomi merkezli olmasına karşın, siyasi, sosyal ve kültürel anlamda işbirliği ve yakınlaşmayı ön plana çıkarmış bir süreçtir. Bu dalganın 1970'li yıllarla birlikte hız kazanmasında, teknolojik gelişmelere liberalizmin eşlik etmesinin, gelişmemiş ülkelerle, Doğu Blok'u ülkelerinin serbest ekonomiye geçmiş olmalarının da büyük etkisi olduğu söylenmektedir (Yılmaz, 2004: 36-37).

Küreselleşmenin tarihsel boyutundan bahsederken, yaklaşık beş asır boyunca sürecin temel dinamiğini oluşturan kapitalizmle olan ilişkisine ayrıntılı bir şekilde değinmek gerekir. Çünkü 16. yüzyıldan beri küreselleşmeyi desteklediği görülen süreçler, daha çok kapitalist tercih ve uygulamaların eseridir ve günümüz küreselleşmesinin önemli bir özelliği olarak da, kapitalizmin hiç olmadığı kadar derinleşerek genişlemesi (insan hayatının her alanını etkilemesi anlamında) gösterilebilir (Ülman, 2003).

Küreselleşmenin tanımları yapılırken birbirinden çok farklı algılamaların olduğundan bahsetmiştik. Tabb, küreselleşmenin kapitalizmin yeni formu olduğunu belirtirken, insanların bunu farklı şekillerde algılamasını şu şekilde ifade eder: "İnsanların içinde yaşadıkları düzeni anlama çalışmaları, bir grup körün fili tanımaya çalışmasını anlatan eski öyküyü hatırlatır. Söz konusu fil kapitalizmdir. Hayatımıza giren varlığı o kadar büyüktür ki, karşısında kişisel deneyimlerimizle edindiğim bilgi, her biri yakaladığı parçasından filin ne olduğunu anladığını sanan körlerin durumuna benzer. Bir tanesi kollarını filin bacağına dolar ve fil denen şeyin bir ağaç kütüğünden ibaret olduğunu söyler. İkincisi devasa gövdesine dokunur ve " bu eski kulenin duvarlarının sağlam ve kalın" olduğunu ifade eder. Bir başkası kuyruğunu yakalamıştır ve filin kalın bir urgan olduğunu güvenle ilan eder. Kulağına dokunan bir başkası çengel bitkisinin dev yaprağını tanımıştır. Her biri, kendi kişisel ve yerel deneyimleriyle edindiği bilgiyle bir bütün olarak fili anlamış olduğundan emindir. Ve tabii ki sırtında yolculuk edenlerin filin doğası hakkındaki deneyimleri, ayakları altında ezilenlerinkinden bütünüyle farklıdır. Filin kendisi ise duygudan, ahlaktan ve vicdandan yoksundur.

Yeni kapitalizm yeni bir bin yılın başında aldığı şekilsiz biçimiyle kalmıştır. Onun hakkındaki görüşler henüz tamamlanmamıştır. Çünkü devasa filimiz, doğasının temel unsurlarını korusa da, hatta bu unsurlar dramatik dönüşümleri boyunca değişmeden kalmış olsa da sürekli şekil değiştiriyor gibi görünmektedir. Öyle ki başkalarının ağzında sürekli bir yaratık haline gelmekte, aynı hayvan olduğu anlaşılmamaktadır. Yirminci yüzyılın başlarındaki tartışmanın ana konusu, artık yeni ve farklı bir kılıkta ortaya çıkan bir yaratığın o aynı eski fil olduğunun anlaşılmamasıdır" (Tabb, 2002: 18).

Ahlaksız fil olarak nitelenen kapitalizmin şeklinde ve biçiminde değişimler olsa da, mantığının ve amacının değişmediği ve günümüzde de hâlâ varlığını sürdürdüğü belirtilmektedir. Nitekim farklı bir adla -küreselleşme olarak- karşımıza çıktığı ifade edilmektedir.

Küreselleşme, Avrupa'nın başlattığı bir süreçtir. Avrupa merkezli söylemin dünyayı yeniden yapılandırma işleminin ve teşebbüsünün bir sonucudur. O nedenle, küreselleşme olgusu tarihsel süreçte kendini açığa çıkaran sosyal, kültürel, ekonomik ve düşünsel süreçlerden bağımsız olarak kavranamaz. Küreselleşme özü itibariyle kendini ekonomik, sosyal ve düşünsel olarak az gelişmiş ülkelere empoze eden gelişmiş ülkelerin başlattığı bir olaydır (Erkızan, 2002: 57).

Daha genel bir çerçeveden bakıldığında; küreselleşme kapitalizmi de içeren modernliğin yani, kapitalist modernliğin batı toplumlarından dünya ölçeğine yayılmasıdır. Nitekim modernlik yapısal olarak küreselleştiricidir. Başka bir deyişle, küreselleşme modernliğin genişlemesinden başka bir şey değildir (Giddens, 2002: 66-67).

Küreselleşme, kapitalizmin dönüm noktalarından biridir. Bu dönüm noktaları, kapitalizm ve Avrupa'nın yerküreyi işgal etmesinin sonucu olan modern kutuplaşmanın eşzamanlı doğumu (1500), merkantalist geçiş döneminin sonu, kapitalist üretim tarzının tam palazlanmış şekliyle billurlaşması Fransız Devrimi (1800), kapitalizmin tekelci kapitalizme dönüşmesi, sosyetizmin sonu ve yeni bir küreselleşme şafağıdır (1990) (Amin, 2001: 77-78). Bu bağlamda küreselleşme kapitalizmin en son ve en ileri aşamasıdır denilebilir.

Kapitalizm 16. yüzyılda doğmuştur. Ancak 15. yüzyıldan itibaren Avrupa'nın batısında yaşanan köklü değişimler kapitalizmin doğuşuna kaynaklık etmiştir. Bu dönemde okyanuslar geçilmekte, kentler ağırlık ve önem kazanmakta, o zamana kadar görülmemiş ölçüde zenginleşen yeni ve güçlü bir ticaret kesiminin toplumsal etkinliği artmaktadır. Dünyanın ekonomik merkezi Akdeniz'den kuzeye kaymaktadır. Gerek düşünce yaşamında ve gerekse siyasal anlayışlarda Rönesans, Reform ve Aydınlanma hareketlerinin etkisiyle yepyeni ve devrimsel gelişmeler baş göstermektedir (Şaylan, 2003: 34-35). Bu durumda kapitalizmin gerçek hareket noktasının Rönesans ve Reformasyon yüzyıllarında başladığı söylenebilir.

1492 Amerika'nın keşfi kapitalizmin şekillenmesinde önemli bir süreçtir. Çünkü Amerika'nın keşfi, Ümit Burnu'nun dolaşılması, yeni kıtalara ulaşılması Avrupa pazarının genişlemesine kaynaklık etmiş ve burjuvazi için yeni alanlar oluşturmuştur. Bu durum feodal üretim tarzında önemli değişikliklere yol açmış ve zamanla feodalizmin tarih sahnesinden silinmesine ve yerini kapitalizme bırakmasını sağlamıştır.

Marx ve Engels bu önemli süreci şu şekilde ifade ederler: "Amerika keşfi, Ümit Burnu'nun dolaşılması, yükselen burjuvazi için yeni bir alan açtı. Doğu Hindistan ve Çin pazarları, Amerika'nın sömürgeleştirilmesi, sömürgelerle ticaret, değişim araçlarının ve genel olarak metaların artışı ticarete, gemiciliğe, sanayiye ve o güne kadar görülmemiş bir atılıma sebep oldu. Böylelikle çöküş halinde olan feodal toplumdaki devrimci unsura da hızlı bir gelişim sağladı. Sanayi üretiminin kapalı loncalar tarafından tekelleştirildiği feodal sanayi sistemi, yeni pazarlar açıldıkça durmadan büyüyen gereksinimlere artık yetmiyordu. Onun yerini manifaktür sistemi aldı. Lonca ustaları imalatçı orta sınıf tarafından bir kenara itildiler; farklı lonca birlikleri arasında işbölümü karşısında yok oldu. Bu arada pazarlar durmaksızın büyüyor, talepler de aynı oranda artıyordu. Manifaktür bile artık yeterli değildi. Tam bu sırada, buhar ve makine, sanayi üretimini devrimci yaptı. Manifaktürün yerini modern sanayi, orta sınıfın yerini sanayici milyonerler ve modern burjuvazi aldı" (Marx ve Engels, 1998: 10-11).

Modern sanayi Amerika'nın keşfiyle hazırlanan dünya pazarını yaratmıştır. Dünya pazarı ise ticarete, gemi ve kara taşımacılığına muazzam bir ivme kazandırmıştır. Bu gelişme, endüstrinin yayılmasını derinden etkilemiştir. Endüstrinin, ticaretin, gemiciliğin ve demiryollarının gelişmesiyle birlikte burjuvazi de gelişmiştir. Sermayesini artıran burjuvazi feodaliteden kalma bütün sosyal sınıfları geri plana itmiştir. Burjuvazi çoğunluk üzerinde egemenliğini sürekli olarak artırarak bütün feodal ve ataerki ilişkilere son vermiştir. Kapitalist üretim tarzının yönlendiricileri olan burjuvazi, kendi sınıfsal çıkarını ön planda tutarak, korkunç bir sömürü düzeni inşa etmiştir (Kızılcılık, 2003: 158159).

16. yüzyıldan 19. yy sanayi devrimine kadar uzanan dönem, feodalizmden kapitalizme geçiş dönemi olarak adlandırılabilir.

19. yy sonlarında kapitalizmin giderek daha fazla uluslararası olması; buna dayalı olarak sömürgeciliğin etkisiyle uluslararası pazarların gelişmesi; yatırım ve üretim sistemlerinin genişlemesinin ardından finansal yatırım, spekülasyon ve ticaretin serbestleşmesi süreci yaşanmıştır. Bu dönemde kapitalizmin tekelci kapitalizme dönüşmesiyle birlikte, sermaye uluslararası bir nitelik kazanmıştır.

Kapitalizmin temel yapısı, sermaye birikimine başka bir deyişle kâr hadlerinin artmasına bağlıdır. Sermaye birikim sürecinde düşüş başladığı andan itibaren piyasada durgunluk ve ardından da kriz ortaya çıkar. Ekonomik kriz ise daha sonra toplumsal alana yayılır ve giderek üst yapıyı etkiler. Kapitalizmi, kendinden önceki sistemlerden ayıran özellik, çok dinamik ve kendini yenileyebilir olmasıdır. Kapitalizmin tarihsel gelişimine baktığımızda bu yenilenme sürecinin "kriz, krizden çıkış, büyüme, tekrar kriz" türünden bir devresel gelişme göstermektedir (Şaylan, 1997: 11). Kapitalizmin, kendini yeniden yapılandırarak bir toplumsal sistem olarak devam ettiği söylenmektedir.

Özetlemek gerekirse kapitalizm üç temel olgu etrafında şekillenir:

1. Üretim araçlarının az sayıda insanın elinde toplanması ve bunların, doğrudan kullanılan işçilerin mülkiyetinden çıkıp, toplumsal üretim güçleri haline alması.
2. Emegın kendisinin toplumsal emek halinde örgütlenmesi, el birliği, iş bölümü ve emegın doğal bilimlerle birleştirilmesi.
3. Dünya pazarının yaratılması.

Kapitalist sistem ancak bir dünya ekonomisi çerçevesinde var olabilir. Dünya ekonomisi, kapitalizm, 16. yüzyılda yerkürenin sadece bir parçasıyken (Avrupa ve Amerika kıtasının bazı kısımlarında) zamanla bütün yerküreyi kapsayacak şekilde genişlemiştir. Ekonomi, şimdi ve geçmişte, her zaman, kapitalist bir dünya ekonomisidir (Şaylan, 1997: 11).

Kapitalist bir dünya ekonomisinin, toplumsal faaliyet dinamiği sonsuz sermaye birikimidir. Buna bazen değer yasası adı verilir. Sonsuz sermaye birikimi, her şeyin gittikçe daha fazla metalaşmasını gerektirir. Kapitalist bir dünya ekonomisi sürekli bir eğilim göstermektedir. Meta zincirlerinin uzunluğu, dünya ekonomisindeki iş bölümünün sınırlarını belirler. Bu zincirlerin ne kadar uzun oldukları ise çeşitli

etkenlere bağlıdır. Zincirlere dâhil edilmesi gereken hammadde türüne, nakliyat ve iletişim teknolojisinin durumuna ve belki de en önemlisi, kapitalist dünya ekonomisi içindeki egemen güçlerin yeni bölgeleri kendi şebekeleri içine katabilecek siyasi güce ne ölçüde sahip olduklarına bağlıdır. Şu anki yapının tarihsel coğrafyasının başlıca üç uğrağı vardır; birincisi, 1450 ile 1650 arasındaki başlangıçtaki yaratılma dönemidir; bu dönemde modern dünya sistemi aslen Avrupa'nın çoğu kısmına (ama Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu hariç) ve bir de Amerika kıtasının bazı parçalarını içermeye başlamıştır. İkinci uğrak, 1750'den 1850'ye kadar süren büyük genişlemeydi; bu dönemde aslen Rus İmparatorluğu, Güney Asya ve Güney Doğu Asya'nın bazı parçaları ve Amerika kıtasının geri kalan yerleri sisteme dâhil edildi. Üçüncü ve son gelişme 1850-1900 döneminde gerçekleşti; bu dönemde aslen Doğu Asya ve ayrıca Afrika ile Güney Doğu Asya'nın geri kalan kısmı ve Okyanusya'daki çeşitli başka ülkeler iş bölümüne dâhil edildi. Bu noktada, kapitalist ekonomi dünyası gerçekten küreselleşti. Kendi coğrafyasına yerkürenin tamamını dâhil eden ilk tarihsel sistem oldu (Wallerstein, 2000: 69-70).

Kapitalist dünya ekonomisinde, uluslararası meta zincirleri sistemin en başından beri yaygın olup 19. yüzyılın ikinci yarısından beri küresel bir nitelik kazanmıştır. Bu süreçte teknolojik ilerleme daha fazla sayıda ve daha farklı türde malları büyük mesafeler üzerinde taşımaya mümkün kılsa da, 21. yüzyılda bu meta zincirlerinin yapısında ve işleyişinde temelde hiçbir değişiklik olmadığı söylenebilir.

Kapitalizmin yeni adı olarak küreselleşmenin 16. yüzyılda şekillenmeye başladığı düşüncesinden hareketle, küreselleşme ile kapitalizmin kökenlerinin birbirine eş zamanlı olduğu söylenebilir. Bu konuda önemli çalışmaları olan akademisyenlerden biri de Samir Amin'dir. Amin, ekonomist/ekonomi politikçi olarak bilinmesine ve anılmasına karşın, kapitalizm ve onunla bağlantılı sorunların çözümü ile uğraşan günümüzün en önemli sosyologlarından biri olarak kabul edilir (Kızılcılık, 2001: 48).

Amin, kapitalist sistemin yani küreselleşmenin yeni bir olgu olmadığını, beş yüz yıl önce Amerika'nın keşfiyle başlayıp Aydınlanma Çağı'nın evrenselliğinde devam ettiğini ifade ederek, her türlü iletişimin evrenselleşmesi ve yıkım araçlarının küresel yıkım yeteneği kazanmasıyla birlikte, küreselleşmenin son kırk yılda tartışmasız yeni bir evreye girdiğini söylemiştir.

Amin'e göre yeni küreselleşmiş kapitalizmin ana karakteri, şimdiye kadar eşit görülmemiş "üç kutuplu" yapı, yani Amerika Birleşik Devletleri, Japonya ve Avrupa Topluluğu, arasındaki karşılıklı iç içe geçmedir.

Kapitalizmin adeta bir hayalet gibi tüm dünyada dolaştığı vurgulanmaktadır. Kapitalizmin dünya ölçeğinde yayılması da küreselleşmenin kendisini oluşturduğu ifade edilebilir. Küreselleşme varlığını hissettirmeden ya da sevimli ve insanlığa faydalı bir olguymuş gibi kendini göstererek, tıpkı bir "hayalet" gibi toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel alana nüfuz etmekte ve yayılmaktadır. Bu yayılma sürecinin aynı zamanda yıkıcı özellikleri de beraberinde taşıdığı söylenebilir.

Bugünkü kapitalist egemen güçlerin yıkıcı programını Amin şu şekilde ifade eder: *"İşçi sınıfının kazanılmış haklarını yok etmek, sosyal güvenlik ve istihdamı koruma sistemlerini parçalamak, yoksulluk kriterlerine dönmek, üretici sistemlerine taşeron statüsü yüklemek, görece sanayileşmiş ülkelerin fırsatlarını sınırlandırmak. Belli çevre ülkelerini hammadde sağlayıcıları olarak modası geçmiş statülerine döndürmek ve gezegenin kaynaklarının çarçur edilmesini hızlandırmak"* (Amin, 2001: 9).

Amin, dünya ekonomik sistemini merkez sistemleri ve çevre sistemleri olmak üzere iki parçaya ayırarak inceler. Merkez sisteminde üretim kitlesel tüketime yöneliktir. Emek ile sermaye arasındaki çelişkiyi en az düzeye indirecek toplumsal bir antlaşma kurulmuş durumdadır ve kendine yeterlidir. Çünkü dış etkilere etkilenmemektedir. Kendi iç dinamiklerini kurmayı başarmıştır. Buna karşın çevre ekonomileri, merkezin ihtiyaçlarını karşılama işlevi üstlenmiştir. Bunu da ihracat aracılığıyla yapmaktadır. Burada üretilen artı değer çeşitli şekillerde merkez ülkelere aktarılmaktadır. Düşük ücret politikaları görülmektedir. Üst sınıflar lüks tüketime yönlendirilirken alt kesimler çok ciddi yaşamsal zorluklar içindedirler. Bunun için çevredeki yoksulluk, imtiyazlı sınıfları beslemektedir.

Merkez ülkeler, Çevre ülkelerdeki hammadde ve besin kaynaklarını sömürmektedir. Bu sömürde, egemen güçler gücüne güç katarken, çevre ülkeler yoksullaşmakta ve güçsüzleşmektedirler. Bu durum kapitalizmin doğasında var olan eşitsizlik olgusunu daha da derinleştirmektedir. Küreselleşme, merkez-çevre kutuplaşması ile eşitsizliği yeniden üretme eğilimindedir.

Merkez-çevre kutuplaşmasını koruma adına egemen güçler (merkez), kendi nüfuz bölgelerinde disiplini sağlamak üzere bölgesel güç odaklarını desteklemeye devam edeceklerdir (Amin, 1991: 65).

Kapitalizm-küreselleşme ilişkisini en iyi açıklayanlarda biri de Tabb'dır. Kapitalizm ya da yeni adıyla küreselleşmeyi kitabında adını oluşturan "Ahlaksız Fil'e" benzetir. Tabb'a göre kapitalist küreselleşme duygudan, ahlaktan ve vicdandan yoksun olan ahlaksız bir fil olarak dünyada eşitsiz bir durum yaratmıştır. Kapitalizm-küreselleşme insanları aptallaştırmıştır. Aptallaşan insanlar ise yaşadıkları dünyayı anlama noktasında sıkıntı çekerler. Bu nedenle, fili anlamaya çalışırken filin altında ezildiklerinin farkında değillerdir.

Tarihsel açıdan bakıldığında küreselleşme, batı kültürünün düşünce tarzlarının, sömürgecilik ve emperyalizmi destekleyen ekonomik örgütlenmesinin üstünlüğünü varsayan uzun bir geleneğin sonucu olarak da anlaşılmalıdır. Halklar fethedilmiş ve boyunduruk altına alınmıştır. Doğal ve insani kaynakları talan edilmiştir. Fatihlerin kibri sömürücülerin, karanlıkta yaşayanlara aydınlık getirdiği, daha iyi bir yaşam tarzına giden yolu görmelerine yardımcı olduğu hikâyeleriyle meşrulaştırılmıştır (Tabb, 2002: 38).

Küreselleşme, özellikle 20. yüzyıldaki sosyo-ekonomik, politik ve kültürel dönüşümler ve bu dönüşümlerin ortaya çıkardığı yapılanmalara vurgu yapar. Bu bağlamda, küreselleşmenin 20. yy sonlarında gündeme gelmesi nedensiz değildir. Bu durumun arka planında kapitalizmin son yapısal kriziyle bağlantılı Sovyetler Birliği'nin çözülmesiyle ilgili gelişmeler vardır. Başka bir deyişle, 1973-80 dönemi, 1980 sonrasında ivme kazanacak küreselleşme sürecinin ortaya çıkması açısından önemli gelişmelere sahne olmuştur. Bu dönemim gelişmelerine değinmek küreselleşme sürecini kavramakta faydalı olacaktır

1970'li yılların başında dünya pazarlarında dolar aleyhine ve genelde paralar, altın ve hammaddeler üzerinde büyük spekülasyonlarla başlayan sarsıntı, Breton Woods Para Sistemi'nin çökmesiyle (doların altın/döviz standardından ayrılması) sürdü. Petrol İhracatçı Ülkeler'in (OPEC) petrol fiyatını 1973 sonunda dört kat artırması ve ABD'nin Vietnam'daki yenilgisi bu dönemin doruk noktasıdır. 1974'ten iti-

baren bütün göstergelerin olumsuzlaştığı görülüyordu; sermayenin kar haddi hızla düşüyordu. Üstelik bu olumsuzluk uzun süreli gibiydi. Petrol fiyatlarının patlaması, OPEC'de büyük bir durgunluğa yol açmıştı. Durgunluk her yerde fiyatların artışıyla gitmekteydi. Gelişmekte Olan Ülkeler'in (GOÜ) yaşadığı dış borç patlaması da bu dönemde ortaya çıktı. Aslında petrol krizi, sermayenin merkezde kar haddi düşerken bardağı taşıran son damla olmuştur; GOÜ de krize düşünce, doğal olarak, merkezde durum ağırlaşmıştı. 1970'li yıllarda bu istikrarsızlık sürerken Merkez'in bunalımdan etkilenme oranı ve süresi çok farklılaştı. Bu arada iç çatışmaları şiddetlendi. Ayrıca dünya finans sisteminin yaşayabilirliğini tehdit eden ağır borçlu GOÜ'nün denetime alınması gerekiyordu. İşte yeni ekonomik düzen tanımıyla, 1970'li yılların sonunda tüm serbest piyasa, özelleştirme- küreselleşme hedefleri, sermayenin kar haddinin düştüğü ve ABD ile diğer ülkeler arasında çekişmelerin arttığı, bu sırada gündeme getirildi (Kazgan, 2005: 92-93).

1980'li yılların başından itibaren ABD'den kaynaklanan yeni bir ekonomik düzen anlayışı adım adım dünyaya yayıldı. Sermaye krizden çıkabilmek için, *yeni-dünya düzeni* politikalarını yürürlüğe koyarak, piyasa ekonomisini kamu müdahalelerinden arındırmaya başladı. Çevre ülkelerin borç ödeyemez duruma düşmesi, uluslararası kredi kuruluşları, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (DB) aracılığıyla yenedünya düzeni politikalarının devreye sokulmasını sağladı. 1980'li yılların ortasında SSCB ve Doğu Blok'unun yıkılması ise komünizm tehlikesini ortadan kaldırarak bu süreci daha da hızlandırdı. 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla birlikte "komünizm tehdidi" ortadan kalkınca, ekonominin insani boyutu tümünden geri plana itildi; sanki ekonomi insan için değil, insan ekonomi için hizmet eden bir araçtan ibaret oldu. Serbest piyasa ve küreselleşme adına milyonların işsiz kalması, açlığı ve sefaleti bunun için ödenen olağan bir bedel gibi görünmeye başladı (Kazgan, 2005: 94).

Kapitalizmin son yapısal krizi olan 1970'li yıllardaki krizden çıkmak için, küresel egemen güçler, krizin reçetesi olarak, yeni liberalizm ve iktisat politikalarını uygulamaya koydular. "Ulusal düzeyde ekonomi ve sermayenin küçülmesi", "esnek uzmanlaşma", "yeniden yapılanma" süreçlerini, siyasal alanda "devletin küçülmesi", "serbest piyasa sisteminin tam egemenliğini kurması", "sivil toplumculuk" ya da "ye-

rellik" aracılığıyla "yerel topluluklara geri dönüş" söylemleri dile getiren yeni liberalizm 1980'li yıllardan sonra yani sağın yeni versiyonu olarak dünyada egemen ideoloji haline gelmiştir.

Yeni liberalizm söylemlerinin küresel düzeydeki çatısını ise yenedünya düzeni kavramı oluşturmaktadır. Bu anlamda, tüm dünyanın bu sürece eklenmesi gerektiği tarafından klasik liberalizmin bir devamı olmaktan öte onun hatalarından arınmış hali ile bilimsel bir kuram olarak değerlendirilmekte olup "ideoloji" kavramından soyutlandığı izlenimi verilmeye çalışılmaktadır.

Yeni ekonomik düzenin temeldeki öğretisi, bütün ülkelerin tek pazar oluşturmak üzere dünya pazarıyla bütünleşmesi ve mal-hizmet sermaye hareketlerinin tam serbestleşmesiyle küreselleşmenin gerçekleşmesidir. Bu amaçla küreselleşmenin olmazsa olmaz kuralları vardır (Tözüm, 2002: 18). Bu kurallar:

1. Özel sektörü ekonomik büyümenin temel motoru haline getirmek,
2. Enflasyon oranını düşük tutmak ve fiyat istikrarını sağlamak,
3. Devlet bürokrasisini küçültmek,
4. Bütçe fazlası sağlamsa bile olabildiğince dengeli bir bütçe yürütmek,
5. İthal ürünler üzerindeki gümrük tarifelerini kaldırmak veya düşürmek,
6. Kotalardan ve yerel tekellerden kurtulmak,
7. İhracatı artırmak,
8. Devlete ait kamu iktisadi teşebbüslerini ve sanayi kuruluşlarını özelleştirmek,
9. Sermaye piyasalarını serbestleştirmek,
10. Para birimini konvertibl hale getirmek,
11. Ülkedeki sektörleri, hisse senedi ve tahvil piyasalarını doğrudan yabancı mülkiyete ve yatırıma açmak,
12. Rekabeti artırmak üzere, ekonomideki kamusal düzenlemeleri azaltmak,

13. Bankacılık ve telekomünikasyon sistemlerini özel mülkiyete ve rekabete açmak.

Küreselleşmenin olmazsa olmaz kuralları, 1980'li yılların başında evrensel bir model olarak IMF ve DB aracılığıyla uygulamaya konulmuş ve yapısal uyum politikalarıyla çevre ülkelerde adım adım gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Yenidünya düzeni eskisinden farklı bir biçimde yapılanmaktadır. Soğuk Savaş dönemindeki iki kutuplu dünyanın ortadan kalkması ile birlikte, merkezde başat siyasi lider ABD'yle birlikte Avrupa Birliği (AB), Japonya da dengeleri değiştirmektedir. Son yıllarda bu aktörlere Çin ve eski gücüne kavuşmaya çalışan Rusya'nın da eklendiği söylenebilir.

Küreselleşme, dünya ölçeğinde merkez ülkeler ile çevre ülkeler arasında eşitsizliği yeniden üretme eğilimindedir. "Düşük yoğunluklu demokrasi rejiminde yürüyen küreselleşmiş kapitalizm, dünya ölçeğinde eşitsiz gelişmeye yol açmaktadır" (Amin, 1992: 10). Günümüzde küreselleşme, kapitalist ülkelerin etkinliğini sağlayan beş tekel ile varlığını güçlendirmiştir.

Söz konusu tekeller (Amin, 1992: 16-18):

1. Teknolojik Tekel: Merkezin egemenliğindedir. Merkezin dünyaya dayattığı liberal söylemlerin -devletin küçülmesi tezleri- aksine Merkez devletlerince desteklenmektedir. Bu ancak büyük ve zengin bir devletin göze alabileceği devasa bir harcama gerektirir.

2. Dünya Finans Pazarlarının Finansal Tekeli: Sermayenin en küreselleşmiş parçası olan finans kapitalin kaynağı ve yönetimi merkezin tekelindedir. Bu tekeller kuruluşlarını yöneten kuralların liberalizasyonu sayesinde benzersiz bir etkinliğe sahip olmuşlardır. Finans kapital, denetlenemez akışkan ve çekingen yapısı yüzünden çevre ülkeler açısından istikrarsızlıklara ve krizlere neden olmaktadır.

3. Gezegenin Doğal Kaynaklarının Tekelci Kullanımı: Kapitalist birikim mantığının tüm rasyonellik iddialarına rağmen, paylaşılan doğal kaynaklar üzerindeki mücadeleler ve kaynakların düşüncesizce israfı, dünyanın ekolojik dengesini bozarak, dünyayı gelecekte yaşanabilir bir yer olmaktan uzaklaştırmaktadır.

4. Medya ve İletişim Tekelleri: Merkezin kültürel değer kalıplarını çevreye tek tipleştirici bir tarzda dayatmaktadır. Yani ekonomik düzenin gerektirdiği tüketim alışkanlıkları ve bunların meşruiyetini sağlayan ideolojik gerekçeler bu tekeller yoluyla sağlanmaktadır. Bununla kalmamakta siyasal alanda da Çevreyi manipüle edebilmenin, yeni düzenin gerektirdiği hukuki, politik, ekonomik uygulamaların kaçınılmazlığının dayatılması bu dev tekellerle mümkün olmaktadır. Demokrasi ve toplumsal kontrol mekanizmaları bu yolla bertaraf edilmektedir.

5. Kitlesele Yok Etme Silahları Üzerine Tekel: Bu tekel gücü, Soğuk Savaş öncesi gerekçelerinden bağımsızlaşmasına, çevre ülkelerin ve grupların ellerine az da olsa geçmesine rağmen hala ABD'nin egemenliğindedir. Ayrıca ABD'nin bu tekelci gücü (Nükleer güç) uluslararası denetimden bağımsızdır.

Söz konusu tekellerin günümüz Merkez-Çevre dünyasında yarattığı dönüşümün sonucu olarak, zengin ile yoksul arasındaki uçurum giderek daha da büyümüş, yoksulluk, işsizlik, eşitsizlik ve krizlerle çalkalanan toplumlar üreterek dünyanın geniş kısımlarını marjinalleştirdiğini söyleyebiliriz.

Batı merkezli küreselleşme sürecinin kutuplaştırıcı yapısı dünyada eşitsizlikleri körükleyen bir yapı sergilemektedir. "Küreselleşme, çok az insanın refah yolunda hızla ilerlediği, büyük bir çoğunluğun ise sefalet içinde yaşamaya mahkûm edildiği bir "kazanlar ve kaybedenler dünyası" yaratmıştır (Giddens, 2000: 27). Kapitalizm örgülü küreselleşme ile küresel boyutta yepyeni bir kaybetmişler ordusu belirmiştir. Küresel düzenin eşitsizlikleri şu şekilde gösterilebilir (Demirer, 2001: 126): "Güney ülkelerinde 1,3 milyar kişi temiz sudan yoksun. İlkokul çağında 7 çocuktan biri okulsuz...840 milyon insan açlık sınırında... 1,5 milyar insanın günlük geliri 1 dolardan az. Kuzey ülkelerinde dahi 8 kişiden biri uzun süreli işsiz, eğitimsiz ve 60 yıldan daha az yaşıyor. 1998 yılında 80'den fazla ülke, 1988 yılından daha az gelire sahip. Eski Doğu Blok'unda 18 ülkenin 7'sinde ortalama insan ömrü 1990 öncesine göre 5 yıl daha azaldı 1960'ta dünya nüfusunun en zengin % 20'sini kapsayan ülkelerde en yoksul % 20'sini barındıranlar arasındaki kişi başına gelir farkı 30 kat iken, 1980'de 60 kata, 1990'da 74 kata çıktı. Rusya'da en zenginlerle en yoksullar arasındaki gelir farkı 11 kata çıktı. ABD'de gelir dağılımı hızla bozuluyor. ABD'de en zengin % 1'lik nüfusun vergi sonrası geliri dipteki 100 milyon Amerikalıya denk, bu rakam 1977'de

49 milyon kişiydi. ABD'nin en az gelirliler % 20'lik nüfusu 1998 yılında 1977'dekinden daha düşük gelire sahip. Dünyanın en varlıklı iki kişinin (Bill Gates ve Warren Buffet) toplam serveti tüm az gelişmiş ülkelerinkinden çok. Dünyanın en varlıklı 200 kişinin serveti dünya nüfusunun % 41'inin toplam gelirinden daha fazla (bu kişilerin servetinden % 1'lik bir vergi, dünyadaki bütün okulsuz çocukların eğitimini karşılayabilmektedir oysa)".

Mevcut tabloda görüldüğü üzere, küreselleşme koşullarının yarattığı bu eşitsizlik, dünyanın birçok bölgesini gittikçe yoksullaştırmış ve sefaletle mahkûm etmiştir. Chomsky 1994'ün Ocak ayında San Salvador'da düzenlenen bir konferansta sunduğu raporda şunları belirtmiştir: "Orta Amerika bugün küreselleşmeyi, halkının 500 yıl önce maruz kaldığı fetih ve sömürgecilikten daha yıkıcı bir yağma olarak yaşamaktadır. Bu ifade, gelişmekte olan dünyanın büyük bir bölümü için genelleştirilebilecek bir yorumdur" (Chomsky, 2003: 29-30).

Özetlemek gerekirse küreselleşme yeni bir olgu değildir. Kapitalizmin kendini geliştirerek dünya ölçeğinde yayılmasıdır. Bu yayılma süreci tüm insanlığı etkisi altına alarak, toplumlar ve kültürler arasındaki ilişkileri önemli derecede etkilemektedir. Oluşturduğu kurumlar (IMF, DB, DTÖ) aracılığıyla az gelişmiş (ve gelişmekte olan) ülkeleri kendi kontrolü altında tutmaya çalışmakta ve gelişmiş ülkeler lehine önemli bir avantaj sağlamaktadır.

2.2. Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar

Dünyayı çok fazla etkileyen bir süreci anlatan küreselleşmeye karşı birçok eleştiri yapılmış ve farklı tavırlar alınmıştır. Günümüzde küreselleşmeye dair yaklaşımları aşırı küreselleşmeciler, kuşkucular ve dönüşümcüler şeklinde üç başlık altında toplamak mümkündür (Bozkurt, 2014: 330).

2.2.1. Aşırı Küreselleşmeciler (Radikaller)

Aşırı küreselleşmeciler, küreselleşmenin gerçek ve sonuçlarının hemen her yerde etkili olduğunu ifade etmektedirler. Aşırı küreselleşmeciler küreselleşmenin başlangıcını insanoğlunun varlığından itibaren ele almaktadır ve günümüze kadar yaşanan süreçte de bu sürece etki eden tarihsel kırılma noktalarının olduğunu ifade

etmektedirler. Onlara göre eski çağlar, ön-küreselleşme dönemi yani ilk dönem olarak adlandırılmaktadır (Dumanlı Kürkçü, 2013: 5). Günümüzdeki küresel çarşı 60'lı ve 70'li yıllara oranla çok daha gelişmiş ve ulusal sınırları eskiye oranla daha çok aşmaktadır, bununla beraber uluslar sahip olduğu egemenliği, siyasetçiler de olayları etkileme yeteneklerini kaybetmektedirler (Giddens, 2000: 21). Aşırı küreselleşmecilere göre sanayi ve modernliğin sonucu olan devletin küreselleşme süreciyle beraber anlamını yitirmeye başlamasıyla ve piyasa mekanizmalarının devletlerden daha rasyonel hareket etmelerinden dolayı bu mekanizmalar devletlere nazaran küresel politikada daha çok yer almaya başlamışlardır. Küresel piyasanın toplum içinde daha çok gelişiyor olması demek daha çok rasyonellik anlamına gelmektedir. Devletlerin politikaları yerel ya da ulusal ölçekte az da olsa etkide bulunmaktadır ancak küresel ekonomik hareketleri etkileyecek ya da onu tekrar eline alabilecek kapasitede değildir. Bu açıdan ülkelerin çoğunda insanlar politikayla daha az ilgilenmekte ya da politikacıların eskisi kadar insanlar üzerinde etkili olamamaktadırlar. Başka bir ifadeyle piyasalar artık devletlerden daha güçlüdür, buna bağlı olarak da devletlerin otoritesinde ki bu gerileme yerini diğer kurumların ve yerel bölgelerin otoritesine bırakmaktadır. Radikal ya da aşırı küreselleşmeciler, geleneksel ulus devletlerin yerini dünya toplumunun ve yeni toplumsal örgütlenmelerin aldığını ifade etmektedirler (Bozkurt, 2014: 331). Küreselleşmenin sonuçlarının her yerde hissedilen gerçek bir olgu olduğunu savunan aşırı küreselleşmeciler, küreselleşmeyi ulusal sınırlara yabancı bir süreç olarak görmektedirler. Küreselleşme yeni bir dünya düzeni yaratmakta, bu düzende sınır ticareti ve üretim oldukça hız kazanmaktadır (Giddens, 2005: 58). Ulus devletler küreselleşme süreciyle önemini yitirerek yerlerini küresel piyasalara bırakmaktadır yani piyasalar devletlerden daha güçlü hale gelmektedir. Böylece küreselleşme dünya da eski düzeni değiştirerek yerini yeni oluşumlar getirmektedir.

Aşırı küreselleşmeciler, küreselleşmenin hem Batı'nın güçlü devletlerinin çıkarlarına olanak sağladığını kabul etmekte ve hem de modern dönemde ki yapısal değişiklikleri ortaya çıkardığını söylemektedirler. Diğer gelişmelerin yanı sıra çok uluslu kurumların artışı, dünya mali piyasaları, popüler kültürün yayılması ve çevrenin küresel olarak zarar görmesi bunların ispatını sağlamaktadır (Dumanlı Kürkçü, 2013: 6). Aşırı küreselleşmeciler, küreselleşmenin başka bir boyutuna, kaybedenler kadar

kazananların da olduğuna ve geleneksel merkez-çevre yapısının yerine geçen küresel bir işbölümünün olduğuna dikkat çekmektedirler. Küreselleşme, kazanan ve kaybeden arasında ki zıtlaşmayı küresel ekonomik düzen içinde eritebilir. Ekonomi içinde belli grupların durumu küresel rekabet sonunda kötüleşse bile, bütün ülkelerin belirli malların üretiminde karşılaştırmalı avantajı söz konusudur. Neo-marksistler ve aşırı küreselleşmeciler için böyle bir iyimser yaklaşım doğru değildir. Onlara göre küresel kapitalizm, hem uluslararası hem de ulusların içinde eşitsizlik yaratmaktadır. Ancak neo-marksistler de neo-liberaller gibi, sosyal koruma da geleneksel refah devleti yolunun sürdürülmesinin zorlaştığı ve eskidiği konusunda hemfikirdirler. Aşırı küreselleşmeci bakış açısına göre, küresel ekonominin yükselişi, küresel düzeyde kültürel karışım, küresel yayılma ve küresel yönetim kurumlarının doğuşu yenedünya düzeninin kanıtı ve ulus devletinin ölümünün göstergesi sayılmaktadır. Kısaca artık ulus devletler sınırlarını kontrol etmekte zorlanmaktadırlar. Küresel ve bölgesel hükümetler daha büyük roller isterken, devletlerin otoritesi ve egemenliği daha çok zarar görmektedir. Ancak bunun yanı sıra ülkeler arasında ki uluslararası işbirliği kolaylaşmış, hatta küresel iletişim sayesinde başka ülkelerin halkları, çıkarları hakkında daha bilinçli olmakta ve küresel uygarlığın oluşması için alt yapı oluştuğunu ifade etmektedirler (Bozkurt, 2014: 332). Aşırı küreselleşmecilere göre küreselleşme artı ve eksileri olan bir süreçtir. Bir yandan küreselleşme merkez-çevre yapısı arasında eşitsizliği ortaya çıkarırken diğer yandan da küresel iletişim sayesinde uluslararası da işbirliği artmış, birbirlerinden haberdar olma durumları yükselmiştir.

Aşırı küreselleşmecilere göre küreselleşme, insanlık tarihinde geleneksel ulus devletlerin eski yapılarını kaybettiği ve hatta küresel ekonomide etkisi olmayan, sözü geçmeyen bir birim haline geldiği bir düzeni ifade etmektedir. Aşırı küreselleşmeciler, ekonomik küreselleşmenin uluslararası üretim, ticaret ve finans ilişkileri oluşturarak milli ekonomilerin düzenini zarara uğrattığını düşünmektedirler (Held ve McGrew, 2008: 15). Böylece aşırı küreselleşmecilere göre küreselleşme ile beraber gelen değişimin sonucunda ulusal hükümetlerin önemini ve etkisinin kaybolduğu küresel bir çağ ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden aşırı küreselleşmecilere göre küreselleşme ile beraber devletlerin rolleri değişmiştir. Dünya ticaretinin hızla gelişmesi sonucu ülkeler kendi ekonomilerini kontrol edememektedirler. Kontrolsüzlük sorunu ise AB ve

Dünya Ticaret Örgütü gibi bölgesel ve uluslararası kuruluşlarının desteği ile bu sorunların üstesinden gelinmektedir (Giddens, 2005: 59). Ulusal hükümetler sınırlarını kontrolde zorluk çekmeye başlamış bu sebeple de küresel ve bölgesel kuruluşlar bu zorluğun üstesinden gelmeye çalışmışlardır.

Sonuç olarak aşırı küreselleşmeciler, küreselleşmeyi dünya üzerindeki ticaretin büyük bir hızla gelişmesi nedeniyle pazarların güç kazanmaya başlaması ve ulus devletlerin sınırlarının silikleşmesi sonucunda ulus devletlerin gücünü yitirdiği bir süreç olarak ele almaktadırlar. Bu sürece katkı da bulunanlar ise Avrupa Birliği, Dünya Ticaret Örgütü gibi bölgesel ve uluslararası kuruluşların artması ve teknolojik gelişmelerin hızla ilerlemesidir.

2.2.2. Küreselleşme Karşıtları (Kuşkucular)

Aşırı küreselleşmecilerin tersini iddia eden bu grup kuşkucular olarak da adlandırılmaktadır. Giddens'in deyimiyile küreselleşme kavramına her açıdan kuşku ile yaklaşmaktadırlar. Kuşkuculara göre, yaşadığımız dünya da hiç bir şey yeni değildir. Birtakım düşünür, küreselleşme fikrine gereğinden fazla yer verildiğini, bu konuyla ilgili düşüncelerin aslında yeni olmadığını ifade etmektedirler (Giddens, 2005: 57).

Küreselleşmenin geçmişine yani 19. Yüzyıla bakarak o dönemde para ve mal hareketinin oluştuğuna ve insanların o dönemde pasaport bile kullanmamasına karşın bugün bazı ülkelerin katı bir şekilde ulusal sınır kontrollerini devam ettirdikleri ifade edilir. Buradan yola çıkarak kuşkucular, günümüzde yaşanan küresel ekonomide sınırların kaldırılmasına 100 yıl öncesine benzer bir duruma geri dönmek olduğunu iddia etmektedirler, yani onlara göre küreselleşme yeni bir süreç değildir. Ancak herkesin bu terimle ilgili olması zamanın ideolojisinden dolayıdır. Kuşkuculara göre küreselleşme bazı çevreler tarafından, ulus devletini sonunu hazırlayarak minimal devlet ve hükümetleri ortaya çıkarmak isteyen bir kavram olarak kullanılmaktadır. Kuşkucu grubun birkaç önemli ismi, küreselleşmeyi jeo-ekonomik emperyalizm olarak ifade ederken, Chomsky gibi birkaç isim de, kar amacıyla yola çıkan büyük şirketlerin, baskıcı yapıların hâkimiyeti olarak nitelendirmiştir. Kuşkuculara göre küreselleşme aşırı küreselleşmecilerin ifade ettiği gibi efsane değil, beklenen bir süreçtir (Bozkurt, 2014: 333). Yani kuşkucular, aşırı küreselleşmecilerin küreselleşmenin

temel olarak ulus devletlerin yıkılmasında rol oynadığı ve böylece daha az merkezi olan yeni bir dünya düzeni yarattığı fikrine inanmamaktadırlar. Kuşkuculara göre ulus devletler anahtar rolü oynamaktadır, çünkü bunlar ekonomik etkinliği düzenleyen unsurlardır (Giddens, 2005: 58).

Dünya küresel bir uygarlık yerine yeni anlayışlar çevresinde bölünmeye doğru gitmektedir. Küreselleşme, bütünleşmeyi değil, farklı kültürler, uygarlıklar ya da saldırgan milliyetçiliğin ortaya çıktığını ve ekonomi içinde eşitsizliğin olduğunu ifade etmektedirler. Ayrıca kuşkuculara göre küreselleşme süreci ideolojik yanı ekonomik ya da teknolojik yanına daha ağır basan bir süreçtir. Kuşkuculara göre küreselleşme sonucu ortaya çıkan küresel ekonomi, yaraları, zararları, fikirleri ile önceki süreçlere göre çok da farklı bir süreç değildir. Kuşkuculara göre dünya üzerinde ki ülkelerin çoğu ekonomik gelirlerinin büyük kısmı uzaklarda bulunan ülkelere değil yakınlarında bulunan bölgelerden sağlamaktadırlar. Avrupa Birliği ülkelerinin çoğunlukla kendi aralarında ticaret yapmaları gibi (Giddens, 2000: 20-21). Kısacası, küreselleşme karşıtı kuşkucular, günümüzde hâkim olan bir ekonomik karşılıklı bağımlılığın olmadığı ya da olsa bile büyük etki yaratmadıklarını ifade etmektedirler. 19. Yüzyıldaki dünya ticaret ve yatırım istatistiklerine bakıldığında, çağcıl küreselleşmenin ülkelerin birbirleriyle ilişki kurma yoğunluğu bakımından eski küreselleşmeden farklı olmadığı görülmektedir (Giddens, 2005: 58).

Kuşkucular, bölgeselleşme süreçleri üzerinde durmaktadırlar. Kuşkuculara göre bölgeselleşmenin gelişmesi, dünya ekonomisinin eskiye göre daha az bütünleşmeye doğru gittiğini göstermektedir. Kuşkucular eski çağlara göre ülkelerin birbirleriyle ilişkide olmalarının şimdi daha fazlaştığını kabul ederler, ancak onlara kalırsa şimdi geçerli olan dünya ekonomisi küreselleşmiş gerçek bir ekonominin kurulması için yeterli bir bütünleşme sağlamamıştır. Çünkü ticaret yoğunluğu dünyada sadece üç bölgede Avrupa, Asya-Pasifik, Kuzey Amerika'da toplanmıştır (Giddens, 2005: 58). Küreselleşme karşıtları yani kuşkucular küreselleşme kavramı içerisinde küresel olan nedir diye sorgulamaktadırlar. Kuşkuculara göre küreselleşme, sürpriz gelişen bir şey değildir; sadece bu süreç aşırı küreselleşmeciler tarafından abartılmıştır. Dünya ekonomisi eskiye nazaran daha bütünleşmiş ya da ilişkileri artırmış değildir. Küreselleşme, bütünleşme ya da homojenleşmeden çok dünyanın farklı yerlerinde bulu-

nan kültürler, insanlar ve toplumlar arasında zıtlıklar, kutuplaşmalar ortaya çıkarmaktadır (Dumanlı Kürkçü, 2013: 8). Kısacası kuşkucular, küreselleşmenin insanlık tarihinin başlangıcından itibaren var olduğunu günümüzde de küreselleşmenin etkisinin arttığını ancak bir şeyi değiştirmedini ifade etmektedirler çünkü dünya üzerinde ekonomik adına bir birleşme sağlanamamıştır, ekonominin merkezini tıpkı eskiden olduğu gibi belirli ülkeler oluşturmaktadır. İdeolojik bir tutum olan küreselleşme bütünleşmeden çok ayrılıkçı bir politika izlemektedir.

Kuşkucu yaklaşımı benimseyenler küreselleşmenin yeni bir olgu olmadığını kabul etmektedirler. Küreselleşmenin yüzyıllar boyunca sürmekte olduğunu, bazı gelişmelerin küreselleşmenin sadece derecesini ve kapsadığı alanı değiştirdiğini belirterek, küreselleşmenin kültürel, ekonomik, politik, sosyal ve teknolojik gelişmelerini evrimsel bir çizgiye dayandırmaktadırlar (Dumanlı Kürkçü, 2013: 5).

2.2.3. Dönüşümcüler (Evrimselciler)

Dönüşümcüler, küreselleşmeyi, modern toplumları ve dünya düzenini tekrardan şekillendirerek yapılandıran, sosyal, politik ve ekonomik değişimlerin hızını belirleyen temel güç olarak görmektedirler (Dumanlı Kürkçü, 2013: 5). Dönüşümcülere göre küreselleşme, son zamanlarda çağcıl toplumları biçimlendiren bir dizi değişimin gücüdür. Onlara göre küresel düzen gittikçe şekil değiştirmektedir (Giddens, 2005: 59). Giddens'ın da içinde bulunduğu bu grup, küreselleşmeyi modern toplumları ve dünya düzenini yeniden biçimlendiren sosyal, siyasal ve ekonomik değişmelerin arasında ki güç olarak görmektedir. Artık 30-40 yıl öncesinden bile çok farklı bir dönemde yaşamaktayız. Karşılıklı alınıp satılan malların miktarı 19. Yüzyıla karşılaştırılmayacak kadar fazladır işte bu sebeple de çok daha bütünleşmiş yeni bir küresel pazar oluşmuştur. Ancak en önemlisi ise, ekonominin giderek tüm alanlara bağlı hale gelmesidir. Bilgi, eğlence, iletişim, elektronik ve finans ekonomisi içeren hizmetler, ekonomide ki en önemli sektör haline gelmiştir. Kitle iletişim araçları ve bunların gelişimi sayesinde anında haberleşme durumu ortaya çıkmış ve eski yapılar yıkılmaya, eski alışkanlıklar unutulmaya ve kültürler etkileşimi yaşanmaya başlamıştır (Bozkurt, 2014: 334). Bu sebeple dönüşümcüler, küreselleşmeyi değişim ve etkinin nesnesi olan dinamik ve açık bir süreç olarak görmektedirler. Küreselleşme tek yönlü

bir süreç değil, bilgi ve etkileri olmak üzere iki yönlü bir süreçtir. Yani küresel göç, medya ve telekomünikasyonlar, kültürel etkilerin yayılmasına katkıda bulunmaktadır (Giddens, 2005: 59). Küreselleşme olgusu yaşadığımız dünyayı çok fazla değişime uğratarak dünyayı küresel bir pazar haline getirmiştir. Bu yüzden dönüşümcüler küreselleşmenin dinamik bir şekilde değişimi sağlayarak eski düzenin tamamen değiştiğini ve önümüzdeki süreçte de değişimlerin artacağını savunmaktadırlar.

Dönüşümcüler ulusal hükümetlerin otoritelerini ve güçlerini yeniden yapılandırdığını kabul ettikleri halde, hem aşırı küreselleşmecilerin "egemen ulus devletin sonunun geldiği" hem de kuşkucuların "hiçbir şey değişmedi" iddialarını reddetmektedirler. Dönüşümcüler küreselleşme konusunda kuşkuculardan ziyade, radikallere yani aşırı küreselleşmecilere yakın durmaktadırlar. Ayrıca dönüşümcüler küreselleşme sürecini hem aydınlanma ve akabinde ki modernitenin devamı olarak değerlendirmekte hem de ulusal hükümetlerin gücünün yeniden yapılandığını iddia etmektedirler (Bozkurt, 2014: 336). Yani dönüşümcüler, hükümetlerin ya da devletlerin otoritelerinin sarsıldığını ya da kaybettiğini değil de, artık devlet merkezli bir dünyada yaşamadığımızı, yalnızca küreselleşmenin karmaşık koşulları altında devletlerin daha etkin ve dışa dönük bir politika benimseme yönünde zorlanmaları gerektiğini savunmaktadırlar (Giddens, 2005: 60). Giddens küreselleşmenin modernliğin sonucu olarak ortaya çıktığını savunduğu için bu grup düşünürleri de küreselleşmenin modernliğin sonucu olduğuna inanmaktadırlar. Bu sonuca bağlı kalarak devletler şekil ya da yöntem değiştirerek güçlerini ve otoritelerini korumak zorundadırlar çünkü küreselleşme ne aşırı radikalcilerin iddia ettiği gibi ulus devletlerin sonunu getirmektedir ne de kuşkucuların söylediği gibi küreselleşme yaşama etkide bulunmamış değildir. Dönüşümcülere göre bu süreçte değişim söz konusudur ve bu değişime ayak uydurmak ve hayatta kalabilmek için de devletlerin ya da hükümetlerin güçlerini zorlamaları gerekmektedir.

Özet olarak, bu üç görüş arasında temel farklılık olgulardan çok temsil ettikleri dünya görüşlerinde kaynaklanmaktadır. Kendilerini evrenselci bir tutum içinde ifade eden liberaller ve bazı Marksistler, küreselleşme sürecini, mevcut yaklaşımların bir sonucu olarak değerlendirmişlerdir. Bu sürecin kapitalist piyasa ekonomisi içinde gerçekleşmiş olması günümüz neo-liberallerini memnun ederken, aynı radikal grup

içinde yer alan neo-marksistlerin kötümser bakmalarına sebep olmuştur. Ancak sonuçta iki zıt görüşe sahip olan grup da, ulus devletin aşıldığı ve artık küresel bir uygarlığın doğmakta olduğunu kabul ederek aşırı küreselleşmeci yaklaşım içinde benzer görüşleri savunmaktadırlar (Bozkurt, 2014: 336). Küreselleşme karşısında yer alan şüpheciler ise kapitalizme ve piyasa mekanizmasına tepkili sol eğilimli ve ulus devlet ile ulusal egemenliğe önem veren sağ eğilimli yazarlardan oluşmaktadır (Robertson, 1999: 55). Temel olarak küreselleşmenin varlığı bir süreç olarak kabul edilmektedir ancak farklılıklar düşünürlerin küreselleşmenin etkileri hakkındaki dünya görüşlerinden kaynaklanmaktadır.

Aşırı küreselleşmecileri ve kuşkularla karşılaştırıldığında dönüştürücüler geleceğe ilişkin herhangi bir iddia sunarak küreselleşmenin haritasını çizmezler. Küreselleşmeye küresel uygarlık veya küresel piyasa bağlamında bakmazlar. Ulus devletin sonunun geldiğini kabul eden aşırı küreselleşmecilerle aslında bu konuda hiçbir şeyin değişmediğini kabul eden küreselleşme karşıtlarına karşı, dönüştürücüler yeni bir egemenlik rejimi ileri sürerek her iki grubun değerlendirmelerini reddederler. Bu bağlamda bugün egemenlik daha az coğrafi sınırlarla tanımlanmış ve daha karmaşık uluslar üstü ağlarla biçimlendirilmiştir (Held ve McGrew, 2008: 11).

Küreselciler yaygın bir küreselleşme eğilimindeyken, kuşkulara göre tek bir küreselleşme süreci yoktur, pek çok küreselleşme vardır. Küreselciler küreselleşmeyi sadece bugünü kapsayan değil, giderek güçlenen ve etkisi artan bir olgu olarak ele alırlar bu yüzden de küreselleşme ulus-devletin önde gelen konumunu kaybetmesine yol açan bir süreç olarak görmektedirler. Kuşkulara göre ise, küreselleşme belli bir zamanda ortaya çıkmıştır ancak sonu gelmektedir. Kuşkular küreselleşmecilerin tam tersine ulus devletin kendini yeniden ispatladığını, tarihsel rolünü yeniden kazandığını savunmaktadırlar.

Küreselciler küreselleşmeyi yeni bir olgu olarak değerlendirirken, kuşkulara göre küreselleşme dünyanın çeşitli parçalarının etkileşime geçtiği eski bir süreç için kullanılan yeni bir terimdir. Küreselciler ekonomik açıdan çokuluslu şirketler, ulus aşırı ekonomi ve yeni bir küresel iş bölümünün ortaya çıkması üzerinde dururken, kuşkular ise ekonomi de az sayıda çokuluslu şirketin bulunduğunu, bunların çoğunun kendi ulusal topraklarını üs olarak kullandığını ileri sürerek ulus devlet ve

ulusal ekonomilere vurgu yapmaktadırlar. Onlara göre ekonomik emperyalizmin yeni biçimlere dönüştüğü şeyler çokuluslu şirketler değil, ulusların bölgesel bloklarıdır (Robertson, 1999: 55). Aynı zamanda dönüşümcülere göre küreselleşme ise, küresel şehirler oluşturmaktadır. Bununla anlatılmak istenen, çok yönelimli bağlantı ve kültürel akımlarla sınırlanan merkezsizleşmiş ve kendine dönük bir sürecin ortaya çıkmış olmasıdır, çünkü küreselleşme birbiriyle ilişkisi olan çok sayıda küresel ağın sonucunda ortaya çıkan bir üründür (Giddens, 2005: 59). Küreselciler küreselleşmenin ekonomik yanına vurgu yaparak ulus aşırı ekonomi, çok uluslu şirketler ve bu şirketlerin faaliyetlerine odaklanırken; dönüşümcüler ise küreselleşmenin siyasal yanını öne çıkararak hem ulus devletlere hem de dünyanın merkezsizleştiğine vurgu yapmaktadırlar.

2.3. Küreselleşme Sendromu

Günümüzde ekonomiden, sosyal yaşama, eğitime, kültüre, medyaya kadar birçok şeyi biçimlendiren küreselleşme kavramını ve sürecini niteleyebilecek farklı bakış açıları ile görüşler mevcuttur. Küreselleşme kavramını tanımlarken, açıklamaları birbirinden farklı yaklaşım çerçevelerinde inceleyebiliriz.

Küreselleşme, uluslararası ilişkilerin yoğunlaşması, fikirlerin, ticaretin, para dolaşımının, yatırımların, artması ve insanların ülkeler arasında kolaylıkla dolaşımını sağlayan sistem olarak görülmektedir. Bu yaklaşımda ulus devletler arasında artan ilişkiler vurgulanmaktadır (Scholte, 2005: 54-55). Küreselleşen dünyada ulus devletlerin etkisinin azaldığını vurgulayan kimi düşünürlerin tersine Hirst ve Thompson ulus devletlerin dünya politikalarında ve ekonomilerinde etkin bir rolünün olduğunu, zaten ekonomik alışverişlerinin de küresel değil uluslararası olduğunu belirtip ulus devletlerin öneminin azalmadığının üzerinde dururlar (Higgort vd., 2000: 1). Yine Hirst ve Thompson, yeni dünya düzeninde küresel aktörlerin rol oynadığını fakat büyük şirketlerin de aslında ulusal devletlerin içinde olduğundan, şirketlerin asıl merkezlerinin içinde olduğu ulusal ekonomilerden etkilendiğini söylerler. Dolayısıyla küresel düzeyde etkin olan büyük şirketler bağlı oldukları ulusal devletlerle sıkı ilişkileri bulunmaktadır (Kendall, 2004: 61).

Küreselleşme tartışmaları ile ilgili bir başka yaklaşım da küreselleşmenin liberalleşme ile beraber olan gelişimidir. Bu perspektifte ülkeler arasında alışverişlerin, mal dolaşımının sorunsuz yapılabilmesi için düzenlemeler yapılmalıdır. "Açık ve sınırsız" bir dünya ekonomisinin oluşturulması gerekmektedir. Küreselleşmenin neo-liberal makroekonomik politikaların bir sonucu olduğunu söyleyen ve destekleyenler, bu ekonomik düzenlemelerin dünyaya barış, demokrasi getireceği iddiasındadırlar. Bu görüşe karşı çıkanlar ise, "anti-küresel" hareketleri başlatarak "bırakınız yapınlar" politikalarının dünyaya yoksulluk, eşitsizlik, çatışma, kültürel yıkımlar ve ekolojik zararlar getireceğini düşünmektedirler. Dünya çapında ekonomik liberalleşmeye gidiş yeni değil aksine geçen yarım yüzyıldır devam eden bir süreçtir (Scholte, 2005: 56). Liberal ekonomilerde devletlerin gücünü sınırlayan düzenlemeler beraberinde ülke içlerine sınırlandırılmayan ekonomik yapıyı getirmiştir (Johnson ve Turner, 2003: 4). Ekonominin liberalleşmesi yani ekonominin küreselleşmesi detaylı olarak incelenecektir.

Küreselleşmeye getirilen tanımlamalardan biri de küreselleşmenin evrensel olduğu şeklindedir. Bu tanımlama da objelerin, fikirlerin tüm dünyada insanlara yayılması söz konusudur. Yani Gregoryan takviminin her yerde olması, kullanılan sigara, akşam yemekleri biçimi, Barbie bebekler, vb. gibi yaşam kültürünün birbirine benzemesi küreselleşmenin bir biçimi olarak görülmektedir. Bu eğilim dünya çapında yaşanan standartlaşma ve homojenleşme olarak ifade edilir. Bir başka deyişle evrenselleşme; kültürün, ekonominin, politik ve yasal düzenlemelerin birbirine benzermesidir (Scholte, 2005: 57). Küreselleşme tanımlanırken kullanılan bir başka ölçüt ise küreselleşmenin "Batılılaşma" olduğu şeklindedir. Stuart Hall, küreselleşmeyi tanımlarken onun iki özelliği üzerinde durmaktadır. İlki, küreselleşmenin batı merkezli olması, yani batı teknolojisinin ve sermayesinin yoğunlaşması, batının öykülerinin ve görselliğinin yaygınlaşmasıdır. Diğeri ise küreselleşmeyle beraber dağılan küresel kitle kültürünün türdeşleştirici özelliğinin olmasıdır. Hall, türdeşleştirmenin sonunun asla gelmeyeceğini ve sürekli her yerde küçük Amerika, İngiliz tarzı yaşamların varlığının yerleşebileceğini ifade eder (Hall, 1998: 48-50). Küreselleşmeye kolonileşme, Amerikanlaşma olarak bakıldığında kavram, hegemonik söylemlerin, batıya ait sosyal ilişkilerin dünyada yayılması olarak tanımlanabilir (Scholte, 2005: 58).

Yine küreselleşmeye getirilen bir başka açıklama ise sosyal coğrafyaların yeniden oluşturulduğu şeklindedir. Bu oluşumlar, sosyal sınırlara bağlı kalmadan insanların bir araya gelebilmesini ve ilişkide olabilmelerini sağlamıştır. Küreselleşme, uzamsal boyutta tekrardan şekil bulan, ulaştığı yerde dönüştüren bir süreçtir. Küreselleşen dünyada üzerinde durulan konulardan biri karasal sınırların, kesin çizgilerle ayrılmayacağı şeklindedir (Scholte, 2005: 16). Morley ve Robins, çağdaş ekonomik ve kültürel dönüşümlerin yeni coğrafyalar yarattığını, postmodern coğrafyaların da kapitalist ekonomilerin uluslararası düzeyde yeni yapılandırmalar sonucu ortaya çıktığını belirtmektedirler. Küreselleşmenin yükselen mantığının altında yatan ekonomik ve kültürel örgütleyiciler postmodern coğrafyalar yaratmakta, yeni oluşumlar, yeni yerel küresel bağlantılar ortaya çıkmaktadır (Morley ve Robins, 1997: 150-151). Arjun Appadurai, küreselleşmenin ve kültürün içiçe geçen beş alandan oluştuğunu söyleyerek bu alanları şöyle açıklar; Etno-alan, tekno-alan, finans-alan, medya-alan, ideolojik alan. Appadurai bu alanların derinlerde birbiriyle ilişkili olduğunu ve alanların yaratılmasının ne anlama geldiğini bilen sosyal aktörler tarafından oluşturulduğunu belirtir. John Eade "alan" kelimesinin karşılığının coğrafi sınırları belli olan, geometrik olarak gösterilebilen değil, tam tersine alanın akışkan, sınırları belli olmayan, "sanal dünya"nın ifadesi olduğunu söyler. Appadurai'nin tanımladığı küresel "alan"da bilgi, fikir, insan, para, asimetrik olarak akmaktadır (Eade, 1997: 5).

2.4. Küreselleşme Sürecinde Tartışmalar

Küreselleşmenin tanımında olduğu gibi başlangıç sürecinde ve aşamaları üzerinde de farklı görüşler bulunmaktadır. Çalışmamızda "eski küreselleşme" ve "yeni küreselleşme" olarak ikiye ayrılan sürecin aktarımıyla bugünkü koşullar daha net anlaşılacaktır.

2.4.1. Eski Küreselleşme: İki Kutuplu Dünya

1914 yılında York'ta yaptığı konuşmada "Dünya bir kargaşa içinde ve sona yaklaşıyor" diyerek endişesini dile getiren Başpiskopos Wulfstan'ın fikirlerinin bu çağda da söylemenin mümkün olduğunu belirten Anthony Giddens, yaşadığımız dönemdeki duygu ve düşüncelerin önceki çağlarda yaşananlarla aynı olup olmadığını sorgulamaktadır. Giddens, yaşanan çağın önceki çağlara göre çok farklı olduğunu

çünkü bu çağın bilimin, teknolojinin ve 17.-18. yüzyıllarda gelişen rasyonel düşüncenin etkisiyle geliştiğini belirtmektedir. Din ve dogmanın karşısında aydınlanmayı getiren aydınların etkisiyle Batı Avrupa kurumlarının ve kültürünün şekillendiğini ifade eden Giddens, pratik hayatla ilgili birçok değişikliğin de 18.yy aydınlanmasıyla oluştuğunu söylemektedir (Giddens, 1999: 1). Giddens, insanların küresel bir düzeyin içine itildiğini ama kimsenin tam olarak bunun etkilerini, sonuçlarını anlayamadığını belirtmektedir (Giddens, 1999: 7). Stuart Hall, küreselleşmenin başlangıcıyla ilgili olarak bu sürecin yeni olmadığını, ancak değişik ritimler ve biçimler aldığını söyleyerek Birleşik Krallık örneğini verir. Dünya pazarında ulus devletlerin olduğu dönemden yeni döneme geçerken İngilizler ticari gücünü yavaşça kaybetmiştir. Hall, bu güç kaybını ekonominin uluslar arasılaşmasına, çok uluslu şirketlerin oluşmasına ve ortaya çıkan kitle tüketiminin İngiliz ekonomisinin tarzını çoktan aşmasına bağlar. Hall, dünyanın en büyük ekonomik gücü iken yeni endüstrileşen uluslar arasında İngiltere'nin sıradan bir ulusa dönüştüğünü söyleyerek yaşanan o dönemin küreselleşmenin bir süreci olduğunu, taşeronluk, bayilik gibi yollarla büyük merkezlere bağlı küçük yerel ekonomilerin yaratıldığını bunun da İngiliz anlayışındaki ekonomik, siyasal ve toplumsal alanları tahrip ettiğini belirtir (Hall, 1998: 39-43).

Küreselleşme süreçlerinin iki ya da daha fazla bin yıl önceye gittiğini söyleyen Roland Robertson, küreselleşmenin tarihini beş döneme ayırmaktadır;

1. Fikir aşaması (15 yüzyılın erken döneminde başlayıp 18.yy ortasına kadar olan dönem),
2. Yeni başlangıç aşaması (18.yy ortalarından 1870'lere kadar olan dönem),
3. Olgunlaşma dönemi (18.yy'dan 1920'nin ortalarına kadar olan dönem),
4. Hegemonya dönemi (1920 den 1960'a kadar),
5. Belirsizlik dönemi (1960larda başlayan ve 1990larda krizleri de içine alan dönem).

İlk dört aşamada ticari ilişkiler ve devletlerarası ilişkiler bilinen biçimlerdeyken, beşinci aşamada ülkeler arasında işbirlikleri kurulmuş ve dolaşımda olan ürünler, fikirler artmıştır (Drainville ve Sassen, 2003: 25-27).

John H. Coatsworth ise küreselleşmenin insan fikirlerinin, mallarının dolaşma çıktığı zaman kullanıldığını ve dünyanın şu ana kadar dört kez küreselleşme yaşadığını söyler. İlk aşama 1492'de başlayıp 1600'lara kadar sürmüştür. Bu aşamada Amerika, İspanyol ve Portekizliler tarafından kolonileştirilmiştir. Bunun sonucunda düzenli olarak Atlantik ve Hint denizlerinde ticaret başlar. İkinci aşama ise 17.yy'da büyük bir hızla Afrika'dan alınan kölelerin yenedünyaya taşınması aşamasıdır. Bu olay, Amerika'da Avrupa'nın kolonileşmesinin daha da güçlenmesine ve ayrıca Hint okyanusu ticaretinin gelişmesine yol açtı. Küreselleşmenin üçüncü aşaması ise 19.yy'ın geç dönemlerinde başlamıştır. Bu aşamada Asya ve Avrupa'dan Amerika'ya çok büyük boyutta ticaret, para ve teknoloji akışı olmuştur. Yine bu dönemde kitleler halinde Amerika'ya insan göçü de yaşanmıştır. Avrupa bu dönemde Asya ve Afrika'yı son kez kolonileştirme çabalarına devam etmiştir. Bu dönem de 1930 dünya ekonomik buhranına kadar sürmüştür. Küreselleşmenin dördüncü dönemi ise, 2.Dünya Savaşı sonrasında başlar. Dönem, liberal politikalara yönelmesiyle uluslararası ticaretin artmasıyla da ivme kazanır. Yaşanan bu değişimlerden Doğu Asya ülkeleri hemen etkilenirken, Latin Amerika ve Güney Asya ülkeleri daha kapalı bir ekonomik yaşam sürmüşlerdir. Ancak 1982 ekonomik krizinden sonra bu ülkelerde de dışa açılma başlamıştır (Giddens, 1999: 9). Yeni ekonomik düzende sahiplik ilişkileri coğrafik yerlerle sınırlı kalmamıştır. Ulus ötesi şirketlerle küresel düzeylere ulaşılmış ve şirketler ulusal sınırlara bağlı kalmadan faaliyetlerini yürütmeye başarmışlardır.

2.4.2. Yeni Küreselleşme: Kapitalizmden Hiper Kapitalizme

Korkut Boratav, küreselleşmenin yeni bir olgu olmadığını sadece yeni bir terim olduğunu söyleyerek, küreselleşmenin emperyalizm olduğunu ifade eder. Boratav, bu yeni terimin kullanılmasının nedenini ise olguya saygınlık kazandırmak ve insanlar arasında çaresizlik yaratmak olarak açıklar. Boratav, emperyalizm tablosunda kutuplu, çıkar çatışmaları olduğunu, çevre ve merkez arasında da merkezin çevreyi sömürmesi şeklinde bir ilişki olduğunu söyleyerek, bu bağımlılığın sadece ekonomik değil, siyasal, ideolojik ve kültürel boyutta da olduğunu belirtir (Boratav, 1997: 53). 1930'daki ekonomik bunalım ve sonucunda yaşanan 2. Dünya savaşından sonra ABD'nin politikalarını dayandırdığı iki amaç oluşmuştur. Birincisi ticaretin önündeki

engellerin kalkmasıdır. 1930'da yaşanan ekonomik bunalımın nedeni olarak yüksek gümrük duvarları ve bölgesel ticaret blokları gösteriliyordu. Ödenmesi gereken yüksek gümrük vergiler dış ticaretin doğal akışını kesiyordu, barıştan sonra ticaretin serbestçe akması için düzenlemelere gidilmesi gerekiyordu. İkinci amaç ise savaşı bitiren, Japonya'nın tesliminden bir hafta sonra Amerikan Dışişleri Bakanı James F. Byrnes, konuşmasında ortaya çıkmıştır: "Uluslararası politikamız ile iç politikamız birbirinden ayrılamaz. Yine ister istemez, ABD'deki ekonomik canlılık ve depresyon, yeryüzünün öteki ülkeleriyle ilişkilerimizi etkileyecektir... Sürekli bir barış, dışa kapalı bloklar ve ekonomik savaş temelinde kurulamaz. Yeryüzünün birçok ülkesinde siyasal ve ekonomik ilkelerimiz bu ilkeleri kabul etmeyen ideolojilerle çatışma durumundadır. Kendi ekonomik sorunlarımızı başarılı bir biçimde yönetebildiğimiz ölçüde, yeryüzünün her bölgesinde kendi ilkelerimize taraftar sağlayabiliriz." Byrnes'in bu sözleri, 2. Dünya savaşının sonunda BM, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu'nun oluşturulmasının nedenlerini açıklıyordu (Sander, 1998: 205-206). Küresel düzeydeki bu kuruluşlarla dünya genelinde bir ekonomik akışın sağlanması hedeflenmişti. Böylece ortaya kutuplu bir yapı değil, tek bir oluşumla büyük bir Pazar çıkacaktı.

2.4.2.1. Küresel Oluşumlar

2.Dünya savaşının ardından, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri, liberalizmi sağlamak, kapitalist ekonomiyi yerleştirmek, kapitalin ulus ötesine geçişini, serbest dolaşımını sağlamak için uluslararası kuruluşlara ihtiyaç duydular (Danaher, 1994: 1). Bu amaçla, 1944 Temmuz ayında Bretton Woods toplantıları New Hampshire kentinde yapıldı ve 1946'da Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund) ve Dünya Bankası (World Bank) kuruldu. IMF, dünya ticaretinde ortaya çıkabilecek pürüzleri ortadan kaldırmak ve kesintisiz ticaret akışını sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Dünya Bankası ise, savaş sonrasında ülkelerin altyapı sorunlarını giderebilmek için kurulmuştur. Bu kurumlar sosyalist modelden ve ulusal kapitalist tehlikelerden korunmak amacıyla oluşturulmuşlardır (Burt, 1995: 2). Özellikle 1980'den sonra gelişmekte olan ülkelerin ekonomik yapıları özelleşmeye doğru kaymıştır. Liberal politikalara eğilen Çin, Hindistan, Güney Afrika, Brezilya ve Rusya' da bu yönde ilerlemişlerdir. Bu politikaları ülkelere adapte eden, yapısal değişiklikleri ya-

pan kuruluşlar, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankasıdır. Bu kuruluşlar, ekonomilerin liberalleşmesi, ülke ekonomilerini yerel ve uluslararası rekabete hazırlamak, iç pazarı liberalleştirmek, mali ve finans politikaları geliştirmek, tarımda reformlar yapmak gibi konuların üzerinde durmuşlardır (Giddens, 1999: 10). Dünya Bankası resmi web sitesinde, kuruluş amacı zengin ülkeler ve fakir ülkeler arasında bir köprü kurmak ve zengin ülkelerin kaynaklarını yoksul ülkelerin kalkınması için kullanmak olarak açıklanmaktadır. Dünya Bankası, genel anlamda bir "banka" değil, BM'in uzman kuruluşlarından biridir. 184 üyesi olan bu kuruluşun amacı dünyadaki yoksullukla mücadele etmektir (www.worldbank.org.tr). Üye ülkelerin istekleri doğrultusunda Dünya Bankası sürekli kendini yenilemektedir. 1950 ve 60'larda gelişmekte olan ülkelerin altyapı sorunlarıyla ilgilenilmiş ve onları endüstrileşmeye taşıyan sorunların çözülmesine çalışılmıştır. 1980-1990 arasında üzerinde durulan konulara çevre sorunları, fakirliğin azaltılması, özel sektör, yerel topluluklar, kadının gelişmesi ve gelişmekte olan ülkelere yönetim sorunları eklenmiştir (Miller-Adams, 1999: 1-2).

IMF'nin kuruluşuna bakıldığında her ülkenin Fon'a "kota" adıyla ayırdığı maddi destek kadar oy hakkı bulunduğu görülür. Yani ABD, Japonya, AB ve Kanada'nın birlikte oy oranı %60'dır. Geriye kalan ülkelerin oy oranı düşüktür ve alınan kararlarda etkin olma durumu azdır. Bu oy hakkı şekli de Merkez'in, IMF'nin yönetim kurulunda istediği kararları aldirabilme gücünün nedenini açıklamaktadır. IMF'nin, sermayenin, şirketlerin çıkarları doğrultusunda kararlar almasını da buna bağlayabiliriz. Gelişmekte Olan Ülkelerin aldığı krediler karşısında IMF, Merkez'in parasını korumak için GOÜ'yü iyice sıkıştırabilmektedir (Kazgan, 2005: 114-115).

Bu iki kuruluşu yardımcı olan politikaları üreten önemli bir kuruluş Think Tank'lerdir. Think Tank'ler IMF ve Dünya Bankasının isteklerine göre toplumu hazırlayıp yönlendirebilmektedirler. Think Tank'ler 1990'lardan sonra Orta ve Doğu Avrupa'da çok etkin bir şekilde çalışmış ve Marksizmin yıkıntılarını silip o ülkeleri Pazar ekonomisine, özelleşmeye hazırlamışlardır (Krastev, 2000: 151). İlk Think Tank, 1946 yılında ABD'de RAND Corporation adıyla kurulmuş ve 1970'den sonra ülkenin iç ve dış politikalarında etkili olmuştur (Uras, 27.05.2006).

IMF politikalarına gelen tepkiler kuruluşun her ülkeye aynı çözümleri uygulattığı yönündedir. Tayland'da 1997 Temmuz'unda başlayan ekonomik krizin nedeni ve sonuçları önceden tahmin edilememiş, krizin etkisiyle Japonya ve IMF'den yardım istenmiştir. IMF'nin ülkeye gelişini birçok Taylandlı ülkenin üçüncü defa çöküşü olarak yorumlamaktadır. IMF birçok kuralıyla gelmiş ve Taylandlı vatandaşların hayat şekilleri, çalışma şekilleri değişmek zorunda kalmıştır. IMF kuralları uygulatan kurum olarak halkın gözünde negatif bir etkiye sahiptir. Tayland'da 1997-2000 arasına IMF çağrı denmektedir. Kriz esnasında önerdiği çözümlerle çok eleştiri alan IMF'nin Tayland ekonomisine uygun olmayan "tavsiyeler"i olmuştur. IMF'ye karşı bu tip tepkiler dünyanın her yerinden gelmektedir. Tayland dışında Kore ve Endonezya' daki krizlerde de IMF'nin Asya ekonomisinin gerçek yapısını ve problemini anlamadığından yanlış çözümler önerdiği yapılan eleştiriler arasındadır (Krongkaew, 2003: 93-95).

Neo-liberal görüşün öncüleri ticaretin her zaman iyi bir şey olduğunu ve insanların yaşam kalitelerini artırdığı görüşündedir. Gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelerin ekonomik yapılarına baktıklarında zaten bu fikrin onaylanacağını söyleyen neo liberalistler dış ticaretin önemine vurgu yapmaktadırlar (Sklair, 2002: 17-18).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında da 1947 yılında sınai mallarla ilgili üye ülkeler arasında anlaşmazlıkların çözülmesiyle ilgili *General Agreements on Tariffs and Trade* (GATT) adında kurulan birlik tarafından düzenlemeler yapılır. Fakat GATT'ın üye sayısı sınırlıdır ve sadece kendi içindeki üyeler arasındaki anlaşmazlıklarla ilgilenmiştir. Ayrıca Dünya Bankası ve IMF gibi kredi verecek bir işlevi de olmadığından silik bir görüntü çizmiştir. Bu görüntü 1980'lere kadar sürer. Küreselleşmenin etkilerinin merkez politikalarına da yansımaları gerektiğinden ABD yeni bir görüşme hareketini Uruguay'da başlatmıştır. 7 yıl süren görüşmelerden 1993 yılında Amerika'nın lehine sonuçlar çıkar (Kazgan, 2005: 119-120). 1994 Nisan ayında GATT'ın yerine 125 ülke Morocco'da anlaşma imzalar ve 1995 de *World Trade Organization* Dünya Ticaret Örgütü (WTO) GATT'ın yerini alır. WTO, liberal politikalara ivme kazandırmak ve mülkiyet haklarını koruma amacıyla kurulmuştur. Bazı akademisyenler, kuzey-güney, zengin-fakir, doğu-batı, arasındaki tartışmaların WTO'dan sonra kalmayacağını, artık Pazar ekonomisini kabul eden ve etmeyen ülkeler olarak ku-

tuplaşma olacağını ve tek başına bir ülkenin de WTO'ya karşı gelemeyeceği belirtmektedirler. WTO'nun ilk direktörü Renato Ruggiero, Singapur'daki ilk resmi toplantıda WTO'nun amacını şöyle açıklar: "WTO, bilgili, zeki global toplulukların desteğini alarak güçlü bir pozisyondadır ve her bireye kâr sağlamak amacıyla küreselleşmeyi yayacaktır." (Sklair, 2002: 17-18)

Malların serbest dolaşımındaki sorunlar ulusüstü antlaşmalar yapılarak aşılmış ve bunu tamamlayan diğer adım olarak da bölgelerin ve yerel alanların güçlendirilmesine çalışılmıştır. Yeni ekonomik düzenlemeler de devlet sadece bir aracı kurum olarak görülüp gücü azaltılıp, yerel bölgelerin mali, idari, ekonomik olarak özerkleştirilmesi amaçlanmıştır. Tüm bu çalışmaların çok açık bir şekilde sermayenin dünya pazarında rahatça dolaşabilmesi için yapılan düzenlemeler olduğu görülmektedir. Yeni oluşumlarla beraber yerel bölgeler küresel pazarla doğrudan ilişki kurabilecektir (Kazgan, 2005: 16). Küreselleşmenin doğal gelişimi zaten yerelle buluşmasıdır. Küreselin ve yerelin buluştuğu yerde "Glokalleşme" denen kavram ortaya çıkmaktadır. Bu fikirle alınan kararlar küresel olsa da etkileri yerelde hissedilecektir (Dulupçu, 2001: 36-37).

1. Dünya Savaşından sonra çeyrek yüzyıl geçmeden 2. Dünya Savaşı başlamış ve Avrupa 1945'te savaştan yıkım içinde çıkmıştı. Savaş sonrasında dünyanın süper güçleri olan İngiltere, Fransa ve Almanya hem ekonomik hem de insan olarak büyük kayıplar vermişti. Ekonomik yapı tahrip olmuş ve siyasal birlikler yok olmuştu. Bu gerileme sonucunda Avrupa doğusu ve batısıyla iki süper gücün paylaştığı bir bölge haline gelir. Savaştan sonra ağırlığını iyice hissettiren ülke ABD'dir ve Stalin'in Avrupa'da başlattığı soğuk savaşa karşı Avrupalılar Amerika'nın himayesine girerler. 2.Dünya Savaşının yarattığı yıkımlar uluslararası güvenlik sorununu ortaya çıkarmıştır. Artık her an için herhangi bir savaş tehlikesine karşı bir güç birliği oluşturma fikri doğmuştur (Bozkurt, 1991: 31-33). Bu gelişmelerle siyasi ve ekonomik alanlarda güç birliği yapmak için 25 Nisan-26 Haziran 1945'de yapılan toplantıların ardından 24 Ekim 1945'de imzalanan bir antlaşma ile San Francisco'da Birleşmiş Milletler kurulmuştur. O zaman 51 ülkenin imzalayarak kurduğu BM'in şimdiki üye sayısı 171'dir. Birleşmiş Milletler çatısı altında çalışan çeşitli kuruluşlar vardır. Bunlardan biri olan UNESCO, insanların, eğitim, kültür ve bilim yoluyla birbirleriyle

yakınlaşmasını amaçlamaktadır (www.icep.org.tr). 1996'da Tokyo'da Birleşmiş Milletler Üniversitesi'nde yapılan sempozyumda BM'nin 21. yüzyılda üstleneceği görevler tartışılmıştır. Soğuk savaş döneminde faşizme karşı bir engel teşkil etmek için kurulduğu belirtilen Birleşmiş Milletler, 1989-1990 yıllarında soğuk savaşın bitmesiyle varlığını ekonomik büyüme ve güvenlik konusunda çalışmalar yaparak sürdürme kararı almıştır (Alagappa ve Inoguchi, 1999:1-2). 1945 yılından sonra ABD, dünyayı kendi istediği şekilde yapılandırabilecek güce ulaşmıştı. ABD hem dünyada yaşanan güvenlik sorununu çözmek için hem de amaçladığı yeni dünya düzenine kavuşmak için Birleşmiş Milletler *United Nation* (UN)'in kurulmasına destek verir. UN'ın kuruluş amacı ulusötesi, endüstrileşmiş ülkeler arasında çıkacak anlaşmazlıkları savaşa varmadan çözmek ve liberal demokrasiyi hareketlendirmek olarak açıklanmaktadır (Mcbride ve Wiseman, 2000: 11).

Birleşmiş Milletler'in ardından, 14 Aralık 1960'da Paris'te imzalanan anlaşma ile Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) kurulmuştur. OECD'nin amacı üye ülkelerin ekonomik gelişimini desteklemek, yaşam standartlarını yükseltmek, üye ülkelerin dünyada küreselleşen ekonomiyle uyum içinde gelişmelerine olanak sağlamaktır. Makroekonomik düzeyde stabilizasyonu sağlamak, yapısal değişiklikleri, küresel düzeyde malların üretim -dağıtımını kurabilmek için ekonomik politikalar geliştirilmeye başlanmıştır (Societal Cohension and the Globalisation Economy, 1997:2).

2.4.2.2. Bölgesel Oluşumlar

Dünya ekonomisinde 70'lerin başında yaşanan ekonomik dalgalanma, işsizlik, istikrarsız fiyatlar, büyüme hızının düşmesi, bir yandan küreselleşme devam ederken bir yandan da bölgeselleşmeyi yani bölgesel birliklerin kurulmasını hızlandırdı. Aynı coğrafi bölgede olan ülkeler, bir araya gelip, bölgesel entegrasyon sağlayıp, küreselleşmeye geçişte bir aşama oluşturmaktaydılar. Bölgesel entegrasyonlar, politik, ekonomik, kültürel boyutta da sağlansa asıl ekonomik boyut giderek önem kazanmıştır. Böylece üç kıtada küresel oluşumların dışında bölgesel ticaret oluşumları da ortaya çıkar. Avrupa kıtasında AB, Amerika kıtasında NAFTA ve MERCOSUR, Asya kıtasında ASEAN ve Asya Pasifik bölgesinde APEC en önemli bölgesel ekonomik en-

tegrasyonu sağlayan bölgesel kuruluşlardır. Bölgeler arasındaki ticaretin yoğunluğunu AB, NAFTA ve APEC'nin dünya ticaretinin %90'ını oluşturmasından anlaşılabilir. Bölgesel ticaretin yoğun olmasının ilk nedeni ulaştırma giderlerinin daha az olmasına bağlanabilir. En yakın ülkeye yapılan ihracatta en düşük ulaşım gideri harcanmaktadır. Bunun yanında aynı bölgedeki değerler sistemi, tüketim kalıpları, üretim yapıları benzeştiğinden ihracatçının iç piyasaya yaptığı ürünü dışarıya da satabilmesine böylece de maliyet düşüşüne olanak sağlamaktadır. Bu nedenle de sanayileşmiş ülkelerde mal- hizmet ticareti en çok kendi bölgelerinin içinde yer almaktadır. Bu koşullar sanayileşmiş ülkelerde geçerlidir. Çünkü sanayileşmenin ilk basamağındaki ülkeler ticareti yine Merkez üstünden yapmaktadır (Kazgan, 2005: 151-152).

Bölgesel oluşumları kısaca tanımlarsak;

Avrupa kıtası-AB; İkinci Dünya Savaşından sonra Batı Avrupa devletleri karşılaştıkları ekonomik ve siyasal sorunların ulusal bir çerçevede çözülemeyeceğini, Avrupa'ya özgü uluslararası bir kuruluşun gerekli olduğunu düşünmüşlerdi. Ayrıca 1947 yılında ABD Truman Doktrini ve Marshall Planı kapsamında Avrupa'ya ekonomisini düzeltebileceği bir ekonomik yardım paketini verebileceğini iletmişti. Fakat öncelikle Avrupa devletlerinin aralarında yardım işini düzenlemek için anlaşmaları gerekiyordu. Böylece Amerikan yardım paketini organize edebilme için 1948 yılında Avrupa Ekonomik İşbirliği örgütü (OEEC) 16 ülkeyle kurulur. 1953 yılında Hollanda Dışişleri bakanı Johan Willem Beyen, OEEC'nin dışında daha kapsamlı bir ekonomik bütünleşmenin gerekliliğini düşündüğünü yani daha kapsamlı ve uluslarüstü bir ekonomik bütünleşmeye gidilmesi gerektiğini belirtir. Genişlemenin gerekliliğini açıklayan raporda "Avrupa, şimdiki ekonomik örgütlenmesiyle gelişimini sürdürmez ve ekonomisinin genişleme temposunu koruyamaz" denmiştir. 1957'de Topluluk önce Avrupa ekonomik Topluluğu, 1990'ların başında Avrupa topluluğu, 1994'te ise Avrupa Birliği olarak değiştirilecektir. Avrupa Topluluğu Roma Antlaşmasına dayanarak temel amacı şöyle açıklamıştır; "Ortak bir Pazar ve mallar için gümrük birliği kurmak; ortak bir tarım politikası ve işçi hareketleri ile ulaştırma politikalarını saptamak ve ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi için ortak örgütler kurmak." (Sander, 1998: 301)

Amerika Kıtası-NAFTA; Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması olarak bilinen NAFTA, ABD, Kanada ve Meksika arasında oluşturulmuş bir ticari antlaşmadır. 10 Ocak 1994'te imzalanarak yürürlüğe giren anlaşma Kuzey Amerika'da giderek artan ticari entegrasyonun önündeki engelleri ortadan kaldırmak için oluşturulmuştur. "NAFTA, iki gelişmiş ülke (ABD ve Kanada) ile bir gelişmekte olan ülke (Meksika) ülkenin serbest ticaret bölgesi kurma modelidir." (Arı, 05.05.2016) NAFTA, "serbest ticaret" kelimesinin kuruluşun isminde olmakla beraber bu birliğin sadece ekonomik değil yatırım, ulaşım, iletişim, çevre gibi konularla da ilgileneceğini açıklamıştır. NAFTA'yı oluşturan üç ülke, küresel boyutta yapılamayacak politik iyileştirmeleri bölgesel olarak kendi içlerinde yapmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir (Weintraub, 1994: 2).

Amerika Kıtası - MERCOSUR; Latin Amerika ülkelerinden Arjantin, Brezilya, Paraguay, Uruguay tarafından Latin Amerika ülkelerinin entegrasyonunu sağlamak için 26 Mart 1991 yılında kurulmuştur. AB ve NAFTA'dan sonra en büyük 3. ekonomik entegrasyon olan MERCOSUR, 190 milyon nüfusa ve 415 milyar dolarlık GSMH'ye ulaşmıştır. 1996 yılında Şili ve Bolivya'nın da serbest ticaret anlaşması imzalamayıp ortak üye statüsüne yükselmesiyle Latin Amerika'da ortak pazar yaratma konusunda önemli bir adım atılmıştır (Sabır, 2002). Venezüella'nın da 2006 da üye olarak kabule edildiği MECOSUR, ekonomik bir birlik olduğu kadar politik bir birlik olarak da göze çarpmaktadır.

Asya Kıtası-ASEAN; Güney Doğu Asya ülkeleri birliği adıyla 8 Ağustos 1967'de kurulan ASEAN'in üyeleri Filipinler, Singapur, Tayland, Endonezya, Malezya'dır. Topluluğa 8 Ocak 1884'te Burei Darussallam'da katılmıştır. Birlik amaçlarını şöyle sıralamaktadır; Ekonomik büyümeyi hızlandırmak, bölgesel barış ve tutarlılığı sağlamak, ekonomik, sosyal, kültürel, teknik, bilimsel alanlarda yardımlaşmayı artırmak, ülkelerin tarım ve endüstride daha etkin kullanılmasını sağlamak, ulaşım ve iletişim olanaklarını arttırmaktır (Sander, 1998: 301).

Asya Pasifik Bölgesi-APEC; 31 Ocak 1989'da Koreli İşadamları Birliği'nin Seul'de düzenlediği açılışta konuşma yapan Robert Hawke (dönemin Avusturalya Başbakanı), Asya-Pasifik Bölgesi ekonomik birliğinin kurulduğunu duyurarak "Bölgesel birliği büyütme zamanının geldiğini düşündüğünü" söyler. APEC üyeleri,

Avustralya, Brunei Darusallam, Kanada, Şili, Çin, Hong Kong, Endonezya, Japonya, Kore, Malezya, Meksika, Yeni Zelanda, Papua Yeni Gine, Filipinler, Singapur, Tayvan, Tayland'dır. Birlik kendi aralarında yapacakları ticarete gümrük oranlarının azaltılmasını ve ticari engelleri hafifletecek düzenlemeler yapılmasını kararlaştırmıştır. APEC "açık bölgecilik" yaparak bölgelerini dışarıda kalanlara karşı ekonomik olarak korumayı hedeflemiştir (Yanai, 2004: 15).

Görüldüğü gibi dünya bir yandan ulusüstü anlaşmalarla diğer yandan da bölgesel birliklerle sıkı bir entegrasyona doğru gitmiştir. Elbette ki bu birlikler hiçbir zaman sadece ekonomik ve politik sınırların içinde kalmamış, beraberinde kültürel entegrasyonu da getirmiştir.

2.5. Küreselleşme ve Teknolojik Esneklik

Küreselleşme ve teknoloji arasındaki ilişkiye bakıldığında hızla gelişen teknolojilerin toplumlara birbirine yakınlaştırdığı ve teknolojiyi elinde bulunduran ülkenin diğerlerine göre bir üstünlük sağladığından söz edilebilir. Günümüzde teknoloji küreselleşmenin hem nedeni hem de sonucu olarak görülmektedir. Toplumsal yapının değişmesine kaynaklık eden teknoloji, ekonomik yapıdaki değişime de kaynaklık etmektedir. Yüksek teknoloji küreselleşmenin yarattığı rekabet ortamında üretim için vazgeçilmez olmuştur (Dulupçu, 2001: 29). Küreselleşmenin birçok karakteristiği teknolojinin gelişmesine bağlı olarak değişmektedir. Ekonomik olarak esnek üretime geçişle beraber ürün yelpazesi de genişlemiş hükümetin etkisi azalmış ve sosyal kültürel alanlarda insanların birbiriyle karşılaşması olanaklı hale gelmiştir. Küreselleşmenin hızı teknoloji ile artmış ürünlerin bir yerden bir yere kolayca gitmesi sağlamıştır (Van Der Anker, 1999: 128).

"Küreselleşmenin ekonomik tabanı post-fordist ya da esnek üretim biçimine, kültürel tabanı bilgi ve enformasyonun küreselleşmesine dayalı" olduğundan, iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ekonomik, kültürel, siyasal alanın da yeniden yapılmasına olanak sağlamaktadır (Timisi, 2003: 110). Öncelikle ekonomik terim olarak fordizme ve sonrasında post fordizme bakılırsa teknolojinin küreselleşme için önemi dolayısıyla yeni üretim, tüketim biçimleri anlaşılabilir. Fordizm, 1910'larda kuzey ülkelerinde başlayan, 1940-1960 arasında maksimum noktasına varan ekonomik bir

süreçtir. Fordizm'de hükümet, şirketler ve çalışanlar arasında ifade edilmeyen bir anlaşma sağlanmıştı. Büyük şirketler daha kalifiye işçiler çalıştırıyor, fakat aynı zamanda onların sosyal haklarını koruyordu. İşçilere boş zamanlarının olduğu ve kitle sel üretilen ürünlerin kullanıldığı sosyo-ekonomik düzeyi yüksek ortamlar yaratılı yordu (Scholte, 2005: 300). 2.Dünya savaşından sonra Amerikan hegemonyasının üstünlüğünün oluşmasıyla ürün normlarında ve ürün çeşitlerinin içinde saklı libera lizm politikaları bulunmaktadır. Yeni dönemde uluslararası ürün akışı giderek art mıştır. Yeni ekonomik düzen de teknolojinin yükselmesi uluslararası ürün çeşitliliği nin artmasına neden olmuştur. Esnek üretim ekonomik alanların dünyaya yayılması na ve küçük, orta ölçekli daha fazla yerel ekonomik sistemlerin doğmasına yol aç mıştır. Post Fordizmin ağır basan tarafı geniş alanlara yayılı ekonomik aktivitelerin yapılabilmesidir. Fordizm uygulanırken çıkan krize cevap olarak post fordizmde ürünlerin dünyanın dört bir yanından aranması, bir araya getirilmesi dünyaya yayıl mış yerel şirketler tarafından gerçekleştirilmektedir. Ürünler elde edildikten sonra dağıtım ve satışta da dünyanın ulaşılabilen noktalarına ürünlerin gönderilmesi esastır (Ryner, 2002: 102). Post-fordizm de "esnek" çalışan işçiler, hayatlarını idame ettire bilecekleri bir işten yoksun duruma getirilmektedirler. Çünkü Pazar yapısının istenen koşullarına uygun olarak hareket eden "esnek" işçiler OECD ülkelerinin işten çıkar ma ve işe alma ile ilgili yasaları kolaylaşınca Pazar yapısının istediği şekilde dav ranmaya başlamışlardır. Ortaya çıkan "esnek" işler ise geçici, part-time işler olup sosyal güvenceleri de "esnek" hale getirilen işlerdir (Scholte, 2005: 300). Fordizm den post fordizme geçişte ve küresel karşılıklı bağımlılıkta, teknolojinin gücü ile coğrafi ve toplumsal sınırlar ortadan kalkmıştır. İnsanları, fikirleri ve malları, mekân ve zaman içinde daha önce hiç olmadığı kadar hızlı ve güvenli taşıyan ulaşım tekno lojisi, bilgisayar, uydu yayıncılığı ve diğer teknolojik keşiflerdir. Yerel, ulusal, ulus lararası toplulukları daha önce olmadığı kadar hızla birbirine bağlayan teknolojidir (Timisi, 2003:112). Küreselleşen dünyada iletişim teknolojilerindeki gelişim, iletişim sistemlerinin birbirine bağlanmasında, enformasyon akışında önemli bir rol oynamış tır. Yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesinde üç ilişkili bir yönelimin ortaya çıkmış tır. Birincisi enformasyon akışını sağlayan kablo sistemi, ikincisi uzun mesafelerle iletişimi sağlayan uydu sistemi, üçüncüsü de enformasyon işleme ve saklama dağıt mada bilgisayarların dijital yapının kullanılır olmasıdır. Bu gelişmelerle şekil alan

küresel iletişim düzeni bazı siyasal ve sosyal olaylara yol açmıştır (Timisi, 2003: 113). Küresel iletişimin önemli araçlarından biri uydu sistemlerinin kullanılmasıdır. Uydular aracılığıyla dünya çapında bir iletişim kurma fikri ilk olarak Arthur C. Clarke 1945 yılında ortaya atılmıştır. Clarke, dünyanın 36.000 km. üzerinde bir yörüngeye yerleştirilecek uydular aracılığıyla küresel iletişimin gerçekleşebileceğinden söz etmiştir. Uyduyu yörüngeye taşıyacak roketin yapımı ise ancak 1960'larda gerçekleşmiştir. ABD'nin 1964 yılında fırlattığı ilk uydu Syncom ile Tokyo Olimpiyatları canlı televizyon yayınlarını iletmekte kullanılmıştır. Bu başlangıçtan sonra iletişim amaçlı uyduların sayısı hızla artmıştır. Daha sonra uydu yayınları bir kıtayı kapsayacak kadar erişim gücüne ulaşmıştır. Böylece karasal yayıncılığın zahmetli ve pahalı şebekeleri ikinci plana itilmiştir. Elektromanyetik dalgaların kısıtlılığı sorunu da aşılmış uydular arttıkça ve onların eriştiği kapsama alanı yüzeyi çoğaldıkça, televizyon kanal sayısı da artmıştır. "Uyduların kapsama alanı coğrafi sınırları ortadan kaldırmış, böylelikle uluslararası televizyon yayıncılığı olanaklı hale gelmiştir, uydu yayınları dünyanın her tarafından izlenebilmektedir; izleyiciler dilediklerinde kendilerine ait çanak antenlerle uydu yayınlarına bireysel olarak ulaşabilmekte ya da uydu yayınları kablo veya havadan yayın şebekeleriyle bağlantılı olarak izleyici kitlelerine ulaştırılabilmektedir." (Pekman, 1997: 50)

Günümüzde büyük miktarlardaki yatırımlarla yapılan uydu yayınlarıyla hızla çoğalan uydu alıcıları sayesinde programlar evlerin oturma odalarına girmiştir. Teknolojinin gelişmesi ile dijital yayıncılığa geçildikçe yeni yeni kanallarla izleyiciler küresel ağda dolaşan programlara ulaşma olanağına kavuşmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞMENİN SİYASAL BOYUTLARI ve ULUSLARARASILAŞMA PERSPEKTİFİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Küreselleşmenin siyasal boyutu üzerinde yoğunlaşabilmek için küreselleşme süreci ile birlikte siyasal anlamda meydana gelen derin değişim ve dönüşümün ulus-devlet yapısı, insan hakları, sivil toplum, yeni demokrasi anlayışı, yeni yönetim anlayışı, yerelliğin küreselleşmeyle eş zamanlı öneminin artması ve bütün bu gelişmeler ışığında yeni dünya düzenine etkilerini ortaya koymak gerekmektedir.

Bu süreçte ulus-devletlerin, yaşanan bu büyük değişim ve dönüşüm sürecinde merkeziyetçi yönetim yapılarından kaynaklanan geleneksel işlevlerinin büyük çoğunluğunu yitirdikleri, çok uluslu şirketlere bağımlı kaldıkları, eskisi kadar güçlü olmadıkları, siyasetin ekonomi karşısında etkinlik ve yönlendiriciliğini kaybettiği ve ekonomiye bağımlı hale geldiği iddialarına karşılık hala uluslararası ilişkilerin ve dünya siyasetinin en önemli aktörü olduğu ve dünyaya yön veren temel kurumun siyaset kurumu olduğu tezini ileri sürerek çalışmayı sürdüreceğiz. Kısaca çalışma, küreselleşme sürecinin ulus-devleti ortadan kaldırmadığı, önemini daha da artırdığı ve işlevsel kıldığı üzerinde odaklandırarak sürdürülecektir. Bu çerçevede siyasal anlamda küreselleşmeyle gelen değişim ve dönüşüm vurgulanacaktır.

Küreselleşme sürecinin, siyasal alanı global/ulusal/yerel etkileşim eksenine doğru genişleten ve bu anlamda da siyasal özne olma konumunu devlet/parti dışına taşıyarak yaygınlaştıran yeni bir siyaset anlayışının ortaya çıkması için uygun bir zemin hazırlaması (Keyman, 2000a: 31) ve ulus-devlet egemenliğinin sürecin yeni aktörleri ile paylaşılması, meşruiyet kazanmanın dünya ölçeğinde olması ve uluslararası sisteme sivil toplum örgütleri, çokuluslu şirketler, uluslararası örgütler ve bireyler gibi yeni aktörlerin dahil olması kesinlikle ulus-devletlerin önemlerinin ve işlevlerinin azalması anlamına gelmeyeceği belirtilmesi gereken önemli bir husustur. Aksine günümüzün bu denli yoğun ilişkiler ağının belli bir düzen kazanmasında ulus-devletler sigorta işlevi görmektedirler. Gerek yapısı gerekse işlevlerinde meydana gelen değişimler hangi boyutlarda olursa olsun ulus-devletlerin içinde olmadığı bir

dünya siyaseti düşünülemez. Nitekim dünya siyasetinin ulus- devletler üzerinde işlediği gerçeği göz ardı edilmemelidir.

Gerçektende ulus-devletin henüz bir alternatifi yoktur. Ancak küreselleşmekte olan dünyada ulus-devletin, gelişen ekonomik-ticari ve toplumsal ilişkiler ağı ile güvenlik sorunu karşısında yetersiz kaldığı yolunda ciddi eleştiriler vardır. Örneğin nükleer silahlardan dolayı ulus devletler tek başlarına güvenlik sağlayamazlar. Ama buna rağmen ulus-devlete alternatif olacak başka bir yapılanmaya şans tanınamaz (Canbolat, 2002: 9). Bu kesinlikle ulus-devletlerin dışı kapanmaları anlamına gelmez. Bir dünya devleti yaratma küreselleşme süreci için yakın bir ihtimal görünümünde değil, ancak, bu anlamda zemininin oluşturulması çabalarından söz edilebilir. Bu bağlamda, dünya toplumlarının ortak değerler etrafında birleşerek bir dünya toplumu ve dünya devleti oluşturma şartları gerçekleşirse o zaman ulus- devletlerin ortadan kalkabileceğini söyleyebiliriz. Bu şartların oluştuğu bir dünya özlemi taşımakla birlikte bunun henüz uzak bir ihtimal olduğunu söylemek gerçeğe daha yakındır. Yani ulus-devletlerin, 21. yüzyılın da temel belirleyicileri ve en önemli aktörleri olma konularını sürdüreceğini söylemek mümkündür.

Siyasal küreselleşme, yeni yönetim paradigmasının yönetim anlayışıyla, çok aktörlü, katılımcı demokrasi anlayışının yaygınlaşmasıyla paralel gelişen bir süreçtir. Grugel'e göre politik küreselleşme, geleneksel devlet sisteminin sonu ve aşağıdan küreselleşme yoluyla kozmopolitan demokrasi için bir fırsat, küresel kurum ve devletlerin normatif ilkelerini yemden düzenleyecek, küresel sivil toplum ve toplumsal hareketlerin yetkilendirilmesi olarak görülür (Grugel'den aktaran Erdoğan-Tosun, 2003: 71). Küreselleşmenin siyasal boyutu yönetim pratiklerinin çok aktörlü ve katılımcı olması gerektiği üzerinde yoğunlaşmaktadır. Nitekim Acar da "siyasal boyutu, bir devleti temsil eden siyasi otoritenin belirli coğrafi sınırlar içinde mutlak bir ege-men güç olma imkânını yitirmesi, yönetim sistemlerinin karşılıklı etkileşiminin artması, demokrasi, insan hakları ve özgürlükler temelinde dış müdahalelerin yoğunluk kazanması, dil, din, etnik köken, bayrak vb. siyasal-kültürel semboller düzeyinde monolitik, tek tipçi bir yapıya dayanan ulus-devletin önemini kaybederek uluslararası üst kuruluşların öne çıkması olarak değerlendirilebileceğini" belirtir (Acar, 2003: 76). Bu bağlamda toplumsal küreselleşmenin bir parçası olarak siyasi küreselleşme-

nin genel anlamda, siyasi fikir ve pratiklerin küresel çapta yaygınlaşmasını ifade ettiğini söylemek mümkündür. Bu daha çok demokrasi ve insan haklarının yaygınlaşması ve uluslararası normların ve küresel kurumların ortaya çıkmasında kendisini göstermektedir.

3.1. Küreselleşmenin Ulus-Devlet Yapısına Etkisi

Küreselleşme süreci ile birlikte özellikle geçtiğimiz yüzyılın son çeyreğinde ulus- devletlerin artık sadece, kapitalizmin korumacılığı görevi üstlendiği ve egemenliğinin zayıfladığı yönündeki iddialar gerçekçi değildir. Belki ulus-devlet yapısında büyük değişiklikler yaşandı, egemenliği başka unsurlar tarafından paylaşılır hale geldi ama bunlar, zayıfladığı veya etkisini kaybettiği anlamına gelmez. Küreselleşme sürecine uyum sağlamanın getirdiği anlayışın gereği olarak bu işlev ve egemenlik anlayışının değiştiğini söylemek daha doğru olur. Yani küreselleşme süreciyle birlikte ulus-devlet anlayışı müdahaleci olmaktan çok paylaşımcı, katılıma açık ve yönlendirici olma eğilimindedir.

Nitekim Habermas'ın belirttiği üzere, kapitalizmin temel unsurları olan çokuluslu şirketler güçlü devlet yapıları olmadan faaliyet yürütemezler, güvenliklerini sağlayamazlar, nispi tekeller oluşturamazlar ve rekabet edemezler. Güçlü devlet yapıları; kapitalizmin garantisi, yaşam alanı ve büyük kârların elde edilmesinde vazgeçilmez öneme sahip unsurlarıdır. Güçlü devlet yapıları olmaksızın, sermayenin sonsuz birikimi mümkün değildir (Habermas, 2002b: 11). Sermaye akışım hızlandıran ve kolaylaştıran kuralları da koyanlar devletler değil mi? Bu soruya hayır demek hem sisteminin mantığına terstir hem de yakın zamanda mümkün gözükmemektedir.

"Soğuk Savaş sonrası dönemde bir yandan çift kutuplu sistem dağılırken, diğer yandan uluslararası sistemin temelini oluşturan prensip ve yapılarda ciddi bunalımlar ortaya çıkmış, ulus-devlet olgusu birçok ülkede meşruiyet bunalımına bağlı olarak sarsıntı geçirmeye başlamıştır. Bu durum uluslararası sistemin unsurları olan ulus- devletleri ortaya çıkaran faktörleri ve bu devletlerin varlık sebeplerini tartışma gündemine getirmiştir" (Davutoğlu, 2001: 339).

Küreselleşmenin ulus-devlet yapısını aşındırdığı yönlü tartışmalar genellikle, "ulus-devletlerin dünya çapında büyük sorunları çözmek için küçük, küçük sorunları

çözemeyecek kadar büyük olduğu" yaklaşımına dayanmaktadır (Bell'den aktaran Keyman, 2000a: 8). Buradaki vurgu küreselleşme süreci ile birlikte küresel olan ile yerel olanın birlikte önemlerinin artmasıdır. Yani büyük sorunların çözümü için küresel yaklaşım, küçük sorunların çözümü için de yerel yaklaşımın benimsenmesidir. Küreselleşme sürecinde işlevselleşen bu yaklaşım tarzı "küyerelleşme" (glokalleşme) kavramıyla ifade edilmektedir.

Küreselleşme, ulus-devletlerin sorun çözme pratiklerini uluslararası örgütlenmeler ve yerel yönetimlerle paylaşımlarına olanak sağlamakta, hatta bu konuda onları zorlamaktadır. Bu bağlamda ulus-devletler, egemenliklerinin bir kısmını uluslararası örgütlere, bir kısmını da yerel yönetimler ve sivil toplum örgütlerine devretmek gibi çift yönlü bir baskı altında bulunmaktadır. Üste devretmek veya üstle paylaşmak zorunda olduğu otorite küreselleşme eğiliminin, alta devrettiği yetki ise yerelleşme eğiliminin bir sonucudur (Eryılmaz, 1997: 11). Bu küreselleşme-yerelleşme paradoksunun, ulus-devletlerin sorun çözme pratiklerini daha çok işlevsel hale getirdiğini söylemek mümkündür.

Ekonomik açıdan bakıldığı zaman küreselleşmenin ulus-devlet yapısına etkisi tam olarak ortaya konamaz. Küreselleşme süreciyle birlikte ulus-devletlerin ortadan kalkacağı tezini ileri sürenler aşırı küreselleşmecilerdir. Bunların yaklaşımı kapitalizmin küreselleştiği ve her şeyi belirleyici olduğu yönündedir. Bu tür yaklaşımlar siyasetin ekonomiye bağımlı olduğu savıyla hareket ederler. Burada unutulmaması gereken önemli bir nokta, küreselleşmenin sadece çokuluslu şirketlerin büyümesinin bir sonucu değil, büyük ölçüde devletlerarası anlaşmaların bir ürünü olduğudur. Ayrıca siyasetin ekonomiyi yönlendirdiği gerçeğini de belirtmek lazım. Gelişmemiş ülkeler, ekonomik yönden gelişmiş ülkelere bağımlı olsalar da ekonomik kaynaklı bu bağımlılıkları genel anlamda küreselleşmenin siyaseti ekonomiye bağımlı kıldığı anlamına gelmez.

Günümüz dünyasında, ulus-devletler faaliyetlerini arttırmış ve yaygınlaştırmışlardır. Kapitalist şartlar arasındaki rekabete devletler aracılık eder, etkiler ve yönetirler; piyasalar devletin üzerinde değil, ama onun belirlediği sınırlar içinde faaliyet gösterir. Devlet yurtdışı piyasaların ele geçirilmesinde ve yerel pazarların korunmasında derin ve nüfuz edici bir rol oynar. Ticareti serbestleştiren ve yeni yatırım mev-

zuatları oluşturan tüm büyük ekonomik anlaşmalar, devletler tarafından müzakere edilir, uygulanır ve değiştirilir. "Küresel ticaret ağları" için ticaret kurallarım ve çerçeveyi oluşturan GATT, WTO, IMF gibi anlaşmalar devletler tarafından formüle edilmiştir (Petras, 2002: 29-30). Hükümetlerin verdiği siyasi kararlar olmadan ne serbest ticaret ne de küreselleşme mümkündür. Gümrüklerin kaldırılması, para birimlerinin birbirine bağlanması, sermayenin hareketliliği ve serbest ticaret alanlarının oluşturulması siyasi iradeye ve siyasi kararlara dayanmaktadır (Koçdemir, 2002: 74). Devlet globalleşmiş dünya toplumunda kurallara bağlılığı sağlamanın kaynağı olarak önemim korumaktadır (Kır, 2002: 79). Burada görüldüğü gibi, siyasi, ekonomik ve toplumsal anlamda da ulus-devletler önemli birer aktör olma konularım sürdürmektedirler.

Hirst ve Thompson'a göre, devletler artık daha az "egemen" varlıklar olarak işleyeceklerdir, uluslararası "idare"ye de daha çok katılacaklardır. Ulus-devletin esas işlevi, ulus üstü ve ulus altı yönetim mekanizmalarının sorumluluklarım tanımlamak ve meşrulaştırmak olacaktır. Devletin sınırlar üzerindeki özel kontrolü uluslararası pazarlar ve yeni medyalar nedeniyle azalmış olsa da, sınır kontrolünün büyük bir kısmının sağlanmasında, kitlelerin denetiminde temel rol hâlâ devlete aittir. İnsanlar paradan, mallardan ve fikirlerden daha az hareketlidirler: Bir bakıma ulusallaşmışlıklarını korurlar; pasaportlara, vizelere, oturma izinlerine ve işgücü vasıflarına tabidirler (Hirst ve Thompson, 2000: 204). Küreselleşme sürecinde ulus-devlet hâlâ önemini korumakta, yapısal bir değişim ve dönüşüm yaşamakta, gerek konumu gerekse kurumsal özellikleri evrilmekte ve çağın ihtiyaçlarına maksimum cevap verebilmesi sağlanmaktadır.

Ekonomik anlamda bile eğer ulus-devleti gözden kaçırırsak, sermayenin uluslar arasılaşmasının tayin edici bir boyutunu göremeyiz. Her şeyden önce ticaret ve yatırım anlaşmaları ulus-devletler arasında gerçekleşmektedir. Üstelik ekonomik ve politik karar alma yetkilerini çokuluslu kurumlara aktaran anlaşmaların çoğu, saf ve basit uluslar arasılaşmaya dair olmaktan çok sermayenin bölgeselleşmesine ilişkindir. Küreselleşmenin bugünkü aşamasında, sermayenin başlıca üç bölgesel bloğu oluşmuştur (NAFTA, AB ve Japonya'nın merkezinde olduğu Doğu Asya bloku). Bunlar, her biri egemen bir ulusal güce sahip, rakip bölgesel birikim merkezleridir (McNally, 2001: 110).

Görüldüğü gibi ulus-devletin aşınması şöyle dursun, küreselleşme sürecinde çok taraflı kurumlar ve uluslararası yatırım dolaşımının yoğunlaştığı çağda daha büyük roller üstlendikçe, ulus-devletin yeniden örgütlenişine tanık olmaktadır. Nitekim Wood, kapitalizmin doğuşunun, ulus-devletin yükselişine sıkı sıkıya bağlı olduğunu ve kapitalizmin daha sonraki gelişimi ve yayılmasını da, bu yakın ilişkinin belirlediğini söyler (Wood, 2001: 119). Yani kapitalizmin dünya ölçeğinde yayılmasının temel aracı ulus-devletlerdir (Tonak, 2000: 12).

Küreselleşme sürecinde birçok sosyal kurum değişime uğrarken, toplumsal bir kurum olarak devlet de bu oluşumdan kendine düşen payı almaktadır. Devlet kurumunun tarihsel süreç içinde nispeten değişmeden kalan tek niteliği, toplumsal sistemi yeniden üretmek ve bu sistemin devamlılığını sağlamak olmuştur denilebilir. Geleneksel devlet yapısından modern devlete geçişle birlikte devletin belli başlı işlevleri; iç ve dış güvenliği sağlamak, hukuk ve yargı düzeni kurmak, ekonomi politikaları geliştirmek olmuştur. Ancak, günümüzde ulus-devletin, ulusal sınırlar içindeki yönetim ve düzenleme işlevleri yoğun şekilde tartışılmakta, devletin ulus altı ve uluslar üstü birimlerle daha sıkı ilişkiye girmesi ve işbirliği yapması önerilmektedir. Aksi halde, ulus-devletin sorun çözme kapasitesini yitirebileceği söylenmektedir (Yüksel, 2001: 14-15). Unutulmamalıdır ki, ne piyasalar ne de -ne kadar önemli olurlarsa olsunlar- toplumsal hareketler ya da diğer sivil toplum örgütleri (NGO) hizmetlerin yerine getirilmesinde devletin rolünü üstlenebilir (Giddens, 2000b:60). Bu bağlamda, küreselleşme sürecinde ulus-devletin rolü yeniden tanımlanmakta, fakat azalmamaktadır (Mısır ve Çelik, 2002:294).

Küreselleşme sürecinde ulus-devletlerin meşruluğunun önemli bir dayanağı, yine küreselleşme ile yaygınlaşan eşitsizliklerin ve küresel sorunların giderilmesi yönündeki başarıları olacaktır. Zaten bu eşitsizlik ve daha başka birçok sorunun çözümü de ulus-devletlerden beklenmektedir. Ulus-devletler, küreselleşme ile yüz yüze kaldığında ne kadar güçlü olurlarsa olsunlar kendi başlarına hareket ettiklerinde büyük bir ihtimalle yetersiz olacaklarını fark etmekte ve diğer ulus-devletler ve küresel ölçekte uluslar-üstü kurumlarla işbirliği içinde olmaya istekli davranmaktadırlar.

3.1.1. Ulus-Devlet Egemenliğini Zorlayan Şartlar

Küreselleşme sürecinin ulus-devletler üzerindeki en büyük etkisi, onların mutlak egemenlik ve bağımsızlıklarını aşındırması ve sürecin diğer aktörleri ile birlikte paylaşmasını zorunlu hale getirmesidir. Bu çerçevede ulus-devlet egemenliğini zorlayan şartların iyi irdelenmesi ve küreselleşme süreciyle oluşan değişim ve dönüşümün dikkate alınarak doğru anlaşılması gerekmektedir. Her şeyden evvel, ulus-devletlerin dünyayla eklemlenmeleri çerçevesinde mutlak egemenliklerinden feragat etme zorunluluklarının bulunduğunu göz önünde tutmak gerekir. Egemenlik anlayışının değişmesi zorunluluğunun en önemli örneği günümüzde artık ulus-devletlerin sadece sınırlarını koruyarak ülkelerini savunamayacakları gerçeğidir. Bilgi teknolojilerindeki gelişmeler ve küreselleşmenin etkisi altında egemenlik anlayışı dinamik bir değişim sürecine girmiş bulunmaktadır.

Bugüne kadar ulus-devletler genellikle devrimler ve savaşlar sonucu meydana gelmiştir. Dolayısıyla savaşlar uluslararası arenada ulus-devletleri en önemli aktör haline getirmiştir. 20. yüzyılda yaşanan iki dünya savaşı ulus-devletin insan yaşamı üzerindeki etkisinin açık bir örneğidir (Rivero, 2003: 27). Nitekim geleneksel ulusal egemenlik anlayışının geçmişte dünya toplumlarını büyük savaşlarla karşı karşıya getirdiği ve yaşanan savaşlarda insanlığın geçirdiği tahribat göz önüne alındığında geleneksel mutlak egemenliğe dayanan ulus-devlet anlayışının değişmesinin gerekliliği daha iyi anlaşılmaktadır. Küreselleşme çağında ulus-devletlerin bireylerin yaşamı üzerindeki hâkimiyeti azalmakta, bireye müdahale alanı daralmakta ve ona tanınan hak ve özgürlükler devletleri birçok alanda sınırlandırmaktadır. İnsan hakları devletlerin iç sorunu olmaktan çıkmış, bu konuda devletler uluslararası hukuka ve sözleşmelere uymak zorunda kalmaktadırlar.

Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin günümüzde ulaştığı düzey ve yaygınlık karşısında, sanayi toplumunun ihtiyaçlarına göre şekillenen ulus-devlet çerçevesi, yetersiz hale gelmektedir. O dönemin ihtiyaçlarına göre şekillenen kurumlar ve oluşan kurallar, küreselleşen bir dünyada bilgi çağı toplumlarının ihtiyaçlarını karşılamamaktadır. Günümüzün şartları, devletler arasında daha yoğun ilişkilerin kurulmasını ve işbirliği mekanizmalarının oluşturulmasını zorunlu hale getirmektedir. Bu ilişki ve işbirliği, ekonomik ve siyasal alanlarda uluslararası ve bölgesel örgütlenme-

leri yaratmıştır. Ulus-devletler egemenliklerini kendi rızalarıyla bu örgütlenmelerle paylaşmakta ve bu örgütlenmelerin oluşturduğu kurallara uymaktadırlar. Yani geleneksel mutlak egemenlik ve bağımsızlık anlayışlarından vazgeçmişlerdir. Bu durum ulus devletlerin ortadan kalkacağı yönünde anlaşılmalı, çağın gerekleri çerçevesinde olumlu karşılanmalıdır.

Ulus-devletler egemenlik ve güçlerini paylaşırsalar bile yeni roller edinirler: Egemenlik tanıyarak yarattıkları otoriteleri desteklemek ve meşrulaştırmak gibi bir işlevleri olur. Ulus-devletin hâlâ en önemli merkez olması, onun güç transferinde ya da "altında" veya "üstünde" yeni güçler belirlemede meşruiyetin temel kaynağı rolüne sahip olmasıdır: Devletlerarası anlaşmalarla uluslararası yönetim biçimleri oluşturup devam ettirmek yoluyla "üstünde"; kendi topraklarında merkezi, bölgesel ve yerel yönetimler arasındaki, ayrıca sivil toplumda kamunun tanıdığı özel yönetimler arasındaki güç ve otorite ilişkilerinin anayasal düzenlemesi yoluyla da "altında" yeni güçler belirlemesi söz konusudur (Hirst ve Thompson, 2000: 225). Görüldüğü gibi küresel sisteme de meşruiyetin sağlanması ulus-devletler aracılığıyla gerçekleşmektedir.

Enformasyon teknolojilerinin finansı düzenleme kapasitesini azaltması ekonomik anlamda iki nedene bağlanabilir. Birincisi, paranın gelişmiş telekomünikasyon ağları sayesinde hızlı, karmaşık ve ucuz dönüşümünün kontrolü güçleşmekte, ikincisi, finansal ticaretin sınır tanımaması ve yeni teknolojiler sayesinde kontrol altına alınmasının zorlaşmasıdır (Eroğlu, 2002: 32). Ancak Soros'un belirttiği gibi, küresel bir ekonomide yaşasak da, siyaset hala devletin egemenliği üzerine kurulu. Uluslararası kurumlar mevcut, fakat güçleri devletlerin kendilerine ne kadar yetki aktarmaya hazır olduğuyla sınırlı. Devletlerin güçleri ise sermayenin başka yerlere kaçarak vergiden ve düzenlemelerden kurtulma özgürlüğüyle sınırlı (Soros, 2000: 50). Devletler finansal piyasalar üzerinde kontrolü sağlamak için düzenlemeler getirdikçe, gelişmiş teknoloji imkanlarını kullanarak finansal kurumlar bu düzenlemelerden kaçabilmektedirler. Finansal küreselleşme, devletlerin bu alanlardaki düzenleme yapma güçlerini aşındırmakta ve çoğu kez devletleri kendi istekleri doğrultusunda düzenlemeler yapmaya zorlamaktadır. Başarısızlığa uğrayan bir girişim olan, ulus ötesi şirketler ve ABD'nin çıkarlarına göre düzenlenmiş Çok Taraflı Yatırım Anlaşması'nda (MAI) olduğu gibi.

Ulus-devlet egemenliğinin aşınmasında asıl mesele, dünyanın yeni ekonomik gerçekleriyle siyasal gerçeklik arasında yeni bir denge bulmaktan geçtiğini düşünenlerin sayısı artıyor. Bu bağlamda, ekonominin örgütlenme ölçeğinin dünya, siyasetin örgütlenme birimininse ulus-devlet olduğu bir ortamda ekonominin yarattığı sosyal, siyasal, çevresel ve ekonomik sorunların ulus-devletçe tek başına çözülebilmesi neredeyse imkânsızlaşıyor. Dolayısıyla bu durum ulus-devletler arasında işbirliği yapılmasını zorunlu hale getirmektedir (Özel, 2000:111).

Burada dikkat çeken bir nokta dünya ölçeğinde bir siyasetin mümkün olup olmadığıdır. Gerçekten eğer bütün dünyayı temsilen bir siyasal örgütlenme oluşur ve bütün dünya toplumları bu oluşuma aidiyetle bağlansalar ulus-devletler ortadan kalırlar mı? Bir dünya devleti oluşabilir mi? Bu sorulara evet demek çok iddialı olur mu? Her şeyden önce yakın bir gelecekte bu soruların cevabı 'hayır'dır. Çünkü çalışmada da savunulduğu gibi ulus-devletler hala küresel sistemin en önemli aktörleridir. Ancak küreselleşmenin dinamik bir süreç olduğunu göz önüne aldığımızda ve bu sürecin sonunun belirsiz olduğunu da hesaba kattığımızda ileride bu sorulara evet cevabı vermek de mümkün hale gelebilir.

Küreselleşme sürecinde ulus-devlet egemenliğini sınırlayan sebepleri Bulaç şöyle sıralamaktadır:

1. Küreselleşmeyle birlikte yaşanan karşılıklı bağımlılık ulus-devletin önüne ve üstüne ulus-üstü konseptleri geçiriyor;
2. Birey ve sivil toplum talepleri ulus-devletin fonksiyonlarının sınırlandırılmasını ve küçültülmesi fikrini öne çıkarıyor;
3. Yerel yönetimlerin daha çok güçlendirilmesini öngören yeni demokrasi (yerinde demokrasi) kavramının güçlenmesi ulus-devleti zayıflatıyor;
4. Bölgesel entegrasyonlar ulus-devleti aşan ilişkiler biçimini gerekli kılıyor;
5. Bir arada yaşamaya çözüm bulunamaması ulus-devletin güç kaybını hızlandırıyor (Bulaç, 2001: 211). Bu çerçevede günümüz siyasi anlayışı devletin kuvvet/güç kullanmasının azalması yönünde bir eğilime işaret etmekte ve bu süreçte "egemenlik" kavramı da değer yitirmektedir. Devlet bu yeni anlayışla, egemenlik kullanmasıyla değil hizmet sunması veya vatandaşın isteklerine duyarlılığıyla değer-

lendirilmektedir (Yılmaz, 2001: 13). Bir başka anlatımla, insanı merkezine alan ve onun mutluluğunu hedefleyen, dayatmacı ve sınırlandırıcı değil, toplumsal dinamikleri yönlendirici ve yönetime katılımlarını kolaylaştırıcı bir devlet anlayışı ortaya çıkmaktadır.

Küreselleşmenin ortaya çıkardığı gerçek tehdit ulus-devletin kendisine yönelik olmaktan çok siyasi otoritenin geleneksel kullanım biçimine, başka bir ifadeyle yerleşik egemenlik anlayış ve uygulamasına yöneliktir. Küreselleşme, ulus-devleti ortadan kaldırmayacaktır ama yönetenler-yönetilenler ilişkisinin geleneksel davranış biçiminin sembolik adı olan mutlak egemenlik ilkesini kökten sarsacak gibidir (Erdogan, 2002: 32). Artık egemenlik, ya hep, ya hiç konusu olmaktan çıkmıştır. Yani, ulus-devletler için mutlak bir egemenlikten söz etmek mümkün değildir. Ulusal egemenlik kavramı sınırlandırılmakta ve uluslar üstü kuruluşlarla paylaşılmaktadır (Eryılmaz, 2002: 83). Çünkü ulus-devletin egemenliğini üzerine oturttuğu tek millet, tek din, tek dil, tek vatan, tek kültür, ortak ülküler gibi bütün referanslarının bugünün yükselen değerleriyle büyük ölçüde çatışma içinde olduğu gözlenmektedir. Geçmişte ulus-devletlerin mutlak egemenlik anlayışlarının özellikle Avrupa'da büyük savaşlarla sonuçlandığı unutulmamalı ve günümüzde egemenlik anlayışının değişimini bu çerçevede de düşünmek gerekmektedir.

Uluslararası hukukun devletler yanında bireyleri ve hükümetler dışı örgütleri özne olarak kabul etmesi, ulus-devlet egemenliğini sınırlayan başka bir oluşum olarak ortaya çıkmaktadır. Buna global dinamiklerin giderek iç-dış politika ayrımını ortadan kaldırmasını da ilave edebiliriz (Yüksel, 2001: 142-143). Ayrıca, IMF, DB, WTO gibi ulus-ötesi yönetim örgütlerinin ve NAFTA, AB gibi bölgesel iktidar bloklarının kurulması, küresel sorunların ortaya çıkmasıyla devletlerin birbirlerine karşı bağımlılıklarının artması, bilişim teknolojisindeki gelişmeler de devletin egemenlik yapısını etkileyen önemli gelişmelerdir.

"Ulus-devlet artık, kendi otoritesiyle, belirli bir toprak parçası üzerinde, tüm boyutlarıyla politik sonuçlar yaratmaya muktedir, 'yöneten' bir güç olarak değil, yönetim biçimlerinin önerildiği, meşrulaştırıldığı ve kontrol edildiği bir konum olarak görülmelidir" (Hirst ve Thompson, 2000: 225). Ulus-devlet egemenlik erozyonuna uğramakla birlikte, yeni nitelikler ve işlevler kazanmaktadır. Ulus- devletlerin ege-

menliklerini paylaşmaları, egemenliklerinin yok olacağı anlamına gelmez. Hatta küreselleşme süreciyle son yıllarda yaşanan küresel ekonomik krizlerin ve 11 Eylül 2001'de ABD'ye yapılan saldırının, siyasete olan ihtiyacı gündeme getirdiğini ve ulus-devlet egemenliğinin unutulmuş önemim güncelleştirdiğini söylemek mümkündür.

Günümüzde hiçbir ülke kendi iç yapısı çerçevesinde oluşan bilim ve teknoloji ile gelişemez; kendi kendine yeter zannettiği bir ekonomi kurup, onun dar bilgi ve imkânları çerçevesinde yaşayamaz. Dünya ile bilgi alışverişine girişmek, onlarla ekonomik ilişkiler kurmak zorundadır. Bu, ulus-devletlerin iç ve dış dinamiklerini harekete geçirerek küresel boyutta işbirliği yapmalarını zorunlu hale getirmektedir (Eroğlu ve Albeni, 2001: 16). Nitekim küreselleşme süreci dünya ölçeğinde birçok alanda, özellikle de ekonomi alanında oluşmuş "işbölümü" içinde yer almaları için ulus-devletleri rekabete yönlendirmektedir. Başka bir ifadeyle, küreselleşme süreci devletleri dünyayla eklemlenmeye zorlamaktadır. Bu durumda mutlak egemen bir devlet olamayacağına göre, devletler kendi aralarında karşılıklı olarak sözleşmelerle anlaşarak egemenliklerini kısmen paylaşmaktadırlar. Yani egemenlik farklı bir boyut kazanmaktadır.

3.1.2. Ulus-Devlet Üstü Yapılanma

Günümüzde dünya, coğrafi bakımdan ulus-devletler arasında paylaşılmış bulunmaktadır. Başka bir deyişle ulus-devletler günümüzün yaygın örgütlenme biçimidir. Ancak bu örgütlenme biçimi yanında, tarihi süreç içerisinde gelişen toplumlara-rası ilişki ve etkileşimlere bağlı olarak, bölgesel ve küresel çapta yeni örgütlenme tarzları ortaya çıkmaktadır. Uluslar ötesi düzeylerde gelişen bütünleşme hareketleri, ihtiyaç duydukları örgütlenme biçimini de aynı süreç içerisinde yaratmaktadırlar (Yüksel, 2001: 211-212).

Küreselleşme sürecinde oldukça değişik yapı ve özellikte organizasyonlar ortaya çıkmıştır: BM, AB, APEC, NAFTA gibi. Bunlardan kimi küresel ölçekte BM gibi, kimi de bölgesel ölçekte AB, NAFTA gibi faaliyet ve etkinliklerde bulunan ulus-devlet üstü örgütlenmiş kurumlardır. Bu tür örgütlenme biçimlerinin sayıca artması günümüz uluslar ötesi ilişkilerinin gelişme ve genişleme sürecini yansıtmakta-

dır. Yani küresel yoğun ilişkilere bağlı olarak ulus-devletlerin, tek başlarına rekabet etme risklerinden dolayı kendi rızalarıyla ve kendi gelişme ihtiyaçları doğrultusunda ulus- devlet üstü örgütlenmeye gittiklerini söylemek mümkündür.

Ulus-devletler, kendi ekonomi politikalarını geliştirmek için ve gerçekte kendi üretim ilişkileri açısından varlıklarını hep sürdüreceklerdir. Bu da göstermektedir ki uluslar-üstü örgütlerin ve kurumların ulus-devletler tarafından desteklenmesi ancak ulusal çıkarlarla uyumlu bir şekilde yaygınlaşmalarıyla mümkündür (Jessop, 2001: 65). Ayrıca karıştırılmaması gereken önemli bir nokta da, uluslar-üstü bir devletten değil, ulus-devlet üstü örgütlenmeden söz etmekteyiz.

Siyasi kararlar olmadan ne serbest ticaret ne de globalleşme olur. Gümrüklerin kaldırılması, para birimlerinin birbirlerine bağlanması, sermayenin hareketli hale getirilmesi ve serbest bölgelerin oluşturulması siyasi irade ve kararlara dayanır (Boxberger ve Klimenta, 2002: 147). Habermas'ın belirttiği gibi, küreselleşme sürecinde ulus-devletlerin tek başlarına çözemeyeceği sorunlar belirmekte ve bu bir egemenlik boşluğu yaratmaktadır. Bu boşluğun giderilmesi için uluslar-üstü yapılanma ve kurumsallaşmalara gidilmesi gerekmektedir (Habermas, 2002a: 15).

Ulus-devletler bilinçli olarak yetkilerini bu oluşumlara aktarmaktadırlar. Bu bağlamda siyasi karar ve iradenin hem etkinliğinin hem de sorumluluğunun paylaşıldığını söylemek mümkündür.

Ulus-devlet üstü yapılanmaların küreselleşme sürecindeki önemleri ve bu önemlerine bağlı olarak etkin kurumsallaşmaları beklenmektedir. Ulus-devlet üstü örgütlenme modelleri, yeni dünya düzeninin işlevsel örgütleri olmaya aday gözükmektedirler. Bu yönde, etkin çalışmalarıyla yeterli bir görünüme kavuştuklarını söylemek mümkündür. Bu çerçevede gerek bölgesel entegrasyonlar gerekse dünya ölçeğinde bir örgütlenme olan BM'nin ulus-devlet üstü örgütlenmeler olarak küresel sorunların çözümü için daha etkili olmaları ve ulus-devletlere öncülük etmeleri beklenmektedir.

3.1.3. Dünya Vatandaşlığı Anlayışı

Dünya vatandaşlığı anlayışı, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde kısmen vurgulanmıştır. Bu Bildirge, ulusal sınırları aşan haklara sahip bir küresel vatandaşlık

anlayışını sergilemektedir. Bildirgede, her devletin kendi vatandaşlarına haklar tanıması ve her insanın ulusal vatandaşlık hakkına sahip olduğu belirtilmektedir. Günümüzde dünya vatandaşlığı anlayışının oluştuğundan söz etmek mümkün hale gelmiştir. Ancak dünya ölçeğinde bu hakları sağlayacak ve güvenceye bağlayacak bir uluslar-üstü otorite henüz oluşturulmamıştır. Yani dünya vatandaşı haline gelen insanlar, haklarının korunması için hala ulus-devletlere muhtaçtırlar.

Çağdaş toplumların siyasal anlamda en temel örgütlenme biçimi olan ulus-devlet içindeki bireyin "en temel siyasi kimliğini" simgeleyen vatandaşlık, bir yandan, yeni bir toplumsal ve siyasal devingenlik içinde yaşayan bireylerin gözünde, diğer yandan ise bu devingenliği yaşayan toplumların ve ulus-devletlerin gündeminde yeniden yapılandırılmaya çalışılmaktadır (İçduygu ve Keyman, 2000: 178-179). Bu yeni yapılandırılmaya çalışılan vatandaşlık anlayışı, insanların sadece kendi vatandaşı oldukları ulus-devletlere karşı bir sorumluluktan ziyade küresel bir duyarlılığa sahip olmalarını gerektirmektedir. Nitekim bireylerin ulus-devletlerin keyfi tutumlarına karşı uluslararası düzeyde korunması da bunu açıkça göstermektedir.

Habermas'a göre, "dünya vatandaşları arasında tesis edilecek olan dayanışma sadece insan haklarında kendini ifade eden vicdani-ahlaki evrenselcilik üzerine bina edilebilmektedir... Dünya vatandaşları arasında kurulan kozmopolit bir cemaat dünya iç-işleri siyaseti uygulayabilmek için gerekli olan temeli oluşturamamaktadır" (Habermas, 2002b: 140-141). Ona göre, çok kültürlü toplumları sadece demokratik vatandaşlık bir arada tutabilir (Habermas, 2001: 91). İnsanların dünya üzerindeki birçok diğer insanlar, toplumlar ve kültürler ile nasıl bir uyum sağlayacağı kozmopolit vatandaşlık anlayışıyla ifade edilmektedir (Held'den aktaran, Urry, 2001: 91). Dünya vatandaşlığını sağlayan siyasi bir statünün tesis edilmesi gerekmektedir. Bu bütün insanların temsil olanağı bulabileceği bir dünya parlamentosu olabilir. Böylece dünya ölçeğinde, vatandaşlık için bir güvence sistemi oluşabilir.

Etkili sosyal koruma sağlamak bölgesel seviyede eylemi daha çok gerektirebilir ve bu da geçmişte var olandan daha anlamlı bir ulus aşırı veya bölgesel vatandaşlık anlayışına götürebilir. Burada önemli olan vatandaşlık çerçevesinde küresel bir toplumsal sözleşmeye ulaşabilmenin mümkün hale gelmesini sağlamaktır (Falk, 2002: 219). İnsanlığın dünya vatandaşlığına doğru gittiği söylenebilir (Altan, 1999:

86). Bu bağlamda AB ölçeğinde oluşan Avrupa vatandaşlığı önemli bir aşamadır ve gelecekte dünya vatandaşlığına doğru önemli bir sıçrama yapabilir.

Avrupa kimliğini ve dolayısıyla Avrupa vatandaşlığını kurumsallaştırma ve geliştirme yolunda, Maastricht Antlaşması ile önemli bir adım atılmıştır. Bu antlaşmanın getirdiği düzenlemelere göre, üye devletlerden birinin vatandaşı olan herkes, Avrupa Birliği'nin de vatandaşı sayılmaktadır. Bu vatandaşlar, üye devletlerin topraklarında, Antlaşmada öngörülen koşullar ve sınırlamalar çerçevesinde, özgürce dolaşabilmek ve oturabilmek hakkına sahip olmaktadırlar (Yüksel, 2001: 209). Günümüzde bireylerin uluslararası hukukun özneleri haline gelmeleri, onların temel hak ve hürriyetlerinin güvence altına alınması anlamına gelmektedir. Bu da vatandaşlık statüsünü güçlendirmektedir. Avrupa ölçeğinde uygulanan bu oluşumun bütün dünyayı kapsamaması uzak bir ihtimaldir. Yani, görünen tabloda dünya vatandaşlığının güvencesini hala ulus-devletler sağlayacaktır.

3.1.4. Anayasallık Dayanaklarının Farklılaşması

Anayasa, vatandaşların hem özel hem de devlet vatandaşlığı özerkliğini güçlendiren, hukuksal ve fiili eşitlik arasındaki diyalektiğe kurumsal bir çerçeve olarak, varlık göstermişti. Anayasal devletin mutlak başarısı, modası geçmiş geleneksel sosyal bütünleşme biçimlerinin yerine demokratik vatandaşlığın birleştirici gücünü ikame etmesiydi (Habermas, 2002a: 28). "Modernite içinde anayasallık kavramı, siyasi iktidarın güç alanının sınırlarının belirlenmesi; hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü ilkesinin yaşama geçirilmesini ve temel hakların korunmasını simgeler... Anayasallık anayasanın varlığıyla özdeş değildir. Aksine, anayasallık bir toplumda devlet iktidarının meşruluk zemini, devlet-toplum ilişkilerinde devletin bireysel hak ve özgürlüklere karşı saygı ve sorumluluğunun ifadesidir" (İçduygu ve Keyman, 2000: 175). Burada önemli olan, anayasallığın anayasal devlete meşruluk kazandırırken dayandığı temel ilkenin ne olduğudur? Bunun, genel bir ifadeyle çağdaş toplumsal değerlerle uyumluluk ve demokratik toplum düzeninin gereklerine uygunluk olduğunu söylemek mümkündür.

Günümüzde küreselleşme süreci demokrasinin yaygınlaşmasında önemli bir role sahiptir. Anayasallığın küreselleşme süreci ile birlikte dayanakları da değişmiş-

tir. Her şeyden önce ulus-devlet egemenliğine dayanan mutlak bir anayasallık ölçütü ortadan kalkmış ve anayasallığın temel dayanağı evrensel değerler olmuştur. Burada anayasallık dayanaklarının farklılaşmasından kasıt meşrulaştırma unsurlarının çağın gerekleri ile uyum içinde olmasıdır.

Bugün artık anayasalar, antlaşmaların anayasaya aykırılığının ileri sürülemediğini belirtmek suretiyle, iç hukukta antlaşmaların üstünlüğü ilkesini benimsemişlerdir (Gölcüklü ve Gözübüyük, 1998: 19). Görüldüğü gibi uluslararası sözleşmeler, iç hukukun bir parçası ve anayasaların üstünde yer almakta ve anayasallığın önemli bir dayanak noktası olmaktadır. Hayek'e göre anayasalar, sadece hükümetin görevlerini tanımlamayı değil onun zorlayıcı yetkilerinin sınırlarını belirlemeyi de amaçlamalıdır (Hayek, 1997: 165).

Çağımızın demokrasileri anayasal demokrasilerdir. Anayasa dediğimizde bir devletin temel yapısını, kuruluşunu, iktidarın nasıl el değiştireceğini ve aynı zamanda devlet iktidarının halkın iktidarı ile sınırlandırılmasını ve devlet iktidarı karşısında bireylerin hak ve özgürlüklerini düzenleyen kuralları anlamaktayız (Turhan, 1995: 129). Bu bağlamda anayasaların anayasallıktan temelini alan en önemli yanları, temel hak ve hürriyetlerin güvence altına alınması, keyfiliğin önlenmesi ve sınırlı hükümetin gerçekleştirilmesidir diyebiliriz.

İçduygu ve Keyman'ın da belirttikleri gibi, küreselleşme ile birlikte anayasallık kavramının referans noktası değişmekte, anayasanın kurucu ve düzenleme işlevleri ortak kimlikten farklılığa doğru kaymakta, anayasal devletin anlamı da hem hukukun üstünlüğü temelinde haklara saygılı, hem de farklılık taleplerinin demokratik platforma taşınmasını olanaklı kılacak demokratik devlet olarak değişmektedir (İçduygu ve Keyman, 2000: 176-177).

Falk, yerleşik toplumsal uzlaşmayı sağlamadaki önemine vurgu yaparak anayasallığın unsurlarını, vatandaşların rızasının olması, hukuk devletinin benimsenmesi, insan haklarının güvenceye alınması, yönetime katılım sağlanması, etkin denetim mekanizmalarının olması, kamusal hizmetlerin sağlanması ve adaletli dağıtılması, şeffaflığın benimsenmesi ve şiddetten kaçınmanın sağlanması olarak sıralamaktadır (Falk, 2002: 197-199). Bunlara Dahl'ın, anayasaların ülke demokrasileri için

önemine vurgu yaparak belirttiği istikrar, sorumluluk, elastikiyet ve en önemlisi de meşruiyetin olması gibi unsurları da eklemek gerekir (Dahi, 2001: 130-132).

Bu değişimi, günümüzde çok kültürlülük anlayışının oturmasıyla, hem temel hak ve hürriyetlerin hem de farklılık taleplerinin bir arada anayasal güvenceye bağlanmasını ifade eden çoğulcu demokratik toplum yapısının gereği olarak görmek mümkündür. Küreselleşme süreci ile birlikte anayasallık dayanaklarının, devlet egemenliği ekseninden temel hak ve hürriyetler, çok kültürlülük ve katılımcı demokrasi eksenine kaydığı söylenebilir. Başka bir deyişle, artık meşruluk kriteri egemenlik değil küreselleşmenin etkisiyle dünya ölçeğinde yaygınlaşan ve büyük toplumsal kesimler tarafından kabul gören bu değerlerdir.

Sonuç olarak denilebilir ki; ulus devletlerin geleneksel egemenlik anlayışları, anayasallığın tek meşruluk kaynağı olmaktan çıkmıştır. Günümüzde küresel değerlerle birlikte meşrulaştırma kaynakları artmıştır. İnsan haklarının evrensel bir boyut kazanması ve birçok konunun ulusal düzenleme alanından çıkıp uluslararası düzenleme alanlarına kayması yeni meşruiyet zeminlerini sağlamaktadır.

3.2. İnsan Haklarına Duyarlılığın Küreselleşmesi

Günümüz dünyasında insan hakları kavramının, ahlâki bir ilke ve siyasi bir ideal olarak yükselişine tanık olmaktayız. Belki de küreselleşmenin ilk gerçekleştiği alanın, insan hakları ile ilgili oluşturulan evrensel değerler olduğunu söylemek mümkündür. İnsan haklarına duyarlılığın küreselleşmesinin en açık belirtisi, gerek bireyler, topluluklar, örgütler ve gerekse devletlerin bu kavrama kendi konumlarını ve pratiklerini meşrulaştırmak için başvurmak zorunda kalmalarıdır.

Şayan'a göre, insanın bir takım hak ve özgürlüklere sahip olmasının iki önemli özelliğinden biri, bunların özellik olarak insana özgü olmalarıdır. Yani insanın kendi iradesiyle bile vazgeçemeyeceği gerçeğidir; ikincisi ise evrensel olmalarıdır, insan olmak bu hak ve özgürlüklere sahip olmak için yeterlidir (Şayan, 1998: 214).

İnsan haklarının üstün bir ahlâki değer haline gelişinin uzun bir geçmişi vardır. İnsanın bir takım haklara sahip olduğu gerçeği ilk insandan bu yana dile getirilmiş ve özellikle kutsal metinler bu haklarla birlikte, bu haklara kaynaklık eden insan

onuruna atıfta bulunarak, bugünkü insan hakları kuramının felsefi altyapısını hazırlamışlardır. İnsan hakları kuramı, aynı zamanda yüzyıllar süren çok çeşitli hak mücadelelerinin biriktirdiği bir temele oturmuştur (Ensaroğlu, 2001: 10).

Kişilerin salt insan olmaları dolayısıyla sahip oldukları hakları ifade eden temel insan hakları, temelde siyasal iktidarın sınırlandırılmasını gündeme getirmiş, felsefi ve siyasal düzeyde çeşitli çabalara konu olmuştur. Klasik ulus-devlet anlayışının temel unsuru olan mutlak egemenlik hakkı ortadan kalkmakta ve birey ve insan hakları lehine sınırlandırılması gereği kabul edilmektedir. Bir yandan insan haklarının formülasyonunda diğer yandan da bu hakların korunması ve garanti altına alınmasında giderek birbirine yaklaşan ortak çabaların ve eylemlerin öne geçtiği gözlenmektedir (Dursun, 1999:231).

Bütün insan hakları evrensel, birbirinden ayrılmaz, karşılıklı bağımlı ve birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Uluslararası toplum, insan haklarını bütüncül olarak, eşit temellerde ve onlara eşit bir değer bahşederek hakkaniyete uygun bir işleme tabi tutmalıdır. Yani insan haklarına hiyerarşik bir anlayışla yaklaşmak onların evrensel olma özellikleriyle bağdaşmaz. Bütün insan hakları aynı değerde görülmeli ve aralarında hiyerarşik bir bağ kurulmamalıdır (Kaboğlu, 1999: 35). İnsan haklarının küresel bir siyaset tarzı olarak sunulması sadece ahlâki bir tercih veya zorunluluk da değil, aynı zamanda uluslararası güvenliğin temini gibi pratik bir amaca da hizmet etmektedir (Dağı, 2000: 11).

Çünkü ulusal sınırlar içinde olsa da, insan hakları ihlallerinin sonuçları uluslararası etkiye sahip olabiliyor. Bu durum insan haklarının korunmasına küresel bir boyut kazandırıyor. Nitekim bir ülkenin uluslararası meşruiyetinde o ülkenin insan hakları sicili belirleyici rol oynamaktadır. Küreselleşme, insan haklarına dayalı demokratik bir yönetimi hem ulusal, hem de uluslararası meşruiyetin temeli olarak kaçınılmaz kılıyor. Ülkeler dünya ölçeğinde insan hakları ihlalleri konusunda uyarılmakta ve ihlallerin en az yaşandığı ülkeler arasında yer almakla uluslararası prestijlerini arttırmaktadırlar.

Günümüzde kişi hakları, siyasal haklar, sosyal ve ekonomik haklar kategorisine küreselleşme süreciyle de bağlantılı olarak yeni bir hak kategorisi olan dayanış-

ma haklarından söz edilmektedir. Dayanışma hakları insan haklarında küreselleşmeye büyük katkı sağlamaktadır. Dayanışma hakları olarak öne sürülen haklar barış hakkı, gelişme hakkı, çevre hakkı ve insanlığın ortak kültürel mirasına sahip çıkma hakkı gibi hakları kapsamaktadır. Ayrıca insanlar bireysel ve kültürel farklılıklarının güvenceye bağlanmasını talep etmektedirler. Yani bu haklara farklı olma hakkını da ilave etmek gerekir.

İnsan hakları AGİK, Paris Şartı ve BM Evrensel İnsan Hakları Bildirisi, ulus-devletleri karar ve icraatlarında bağlamaktadır. Bunlara imza atmış bir devlet, aynı zamanda bu belgelerde öngörülen ilkelere uymak zorundadır (Bulaç, 2001: 178), Günümüzde Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmelerinin normlarını, müzakerelere ve devletlerin onamasına açık meşru norm göndericileri olarak yalnızca devlet örgütlenmeleri kabul edilmektedir. Bireyler, gruplar ve devletler yalnız başlarına norm oluşturamazlar, gelecekte bunların da norm oluşturma sürecine katılmaları mümkün hale gelebilir (Galtung, 1999: 13). Bu bağlamda da ulus-devletlerin küreselleşme sürecinin en önemli aktörleri olduğu görülmektedir. Nitekim insanların, insan haklarından maksimum düzeyde yararlanmaları ve bu haklarının güvence altına alınmalarının ortamı da ulus-devletler tarafından sağlanmaktadır.

İnsan haklarının sadece devletlerin iç sorunu olmayıp, uluslararası topluluğun bütününe ilgilendiren bir sorun olduğu bilinci İkinci Dünya Savaşından itibaren yaygınlık kazanmaya başlamış (Kaboğlu, 1999: 321) ve günümüzde, küresel bir boyut kazanmıştır. Evrensel bir değer olarak insan hakları, pozitif hukuk tarafından tanınmış olsun veya olmasın, insanların insan olmalarından dolayı sahip olmaları gereken tüm hakları ifade eder ve bu yönüyle sürekli gelişmekte ve yenilenmekte olan bir kavramdır.

Dağı'ya göre insan hakları, bireyin ve grupların temel haklarını garanti altına alan bir kavram olmanın yanında, bunu yapmakla aynı zamanda bireylerin ve grupların "temel güvenlik endişelerini" de gideren bir işlev taşır. İnsan hakları uygulamalarıyla vatandaşlarının güvenliğini tehlikeye düşüren devletler aslında kendi güvenliklerini ve uluslararası barışı da tehlikeye atarlar. Dolayısıyla, insan hakları sorununa duyarlılık sadece moral ve siyasal bir mesele değildir; barış ve güvenlik arayışlarının da bir gereğidir (Dağı, 2003: 117). İnsan hakları bir kavram ve talep olarak siyasal

bir toplumun aşması gereken temel sorunlarını çözmeye yarar. Birey/toplum/devlet ilişkisinin meşruiyet koşulları, insan hakları üzerinde varılan genel uzlaşıyla belirlenir ve çözümlenir (Dağı, 2003: 128). Nitekim bu anlayıştan dolayı insan hakları ihlallerine karşı uluslararası boyutlarda bir duyarlılığın oluştuğunu gözlemlemekteyiz.

İnsan haklarının küresel siyasi gündeme yerleşmesine sivil toplum örgütleri, uluslararası örgütler, soğuk savaş sırasındaki ideolojik bölünmelerin yarattığı insan hakları ihlallerine karşı Batı'nın mücadelesi, ırkçılığa, kötü muamele ve işkenceye karşı mücadele, çalışma şartlarının iyileştirilmesi mücadelesi katkıda bulunmuştur (Falk, 2002: 230-231). Bu gelişmeler önemlidir ancak hâlâ dünyanın birçok yerinde birçok hak uygulanmamakta veya ihlal edilmektedir. Bu da insan hakları alanında sürekli bir mücadele alanının oluşmasına sebep olmaktadır.

Küreselleşme süreciyle birlikte çağdaş dünyanın sürekli ve hızlı değişimi, yenilenmesi ve gelişmesi, demokrasinin en önemli unsuru olan insan hak ve özgürlüklerinin gelişmesini de zorunlu kılmaktadır. İnsanın, aklının, girişimlerinin dünya çapında özgür kılınması isteği, küresel çağın ve yeni dünya düzenin gereğidir (Ergil, 1998: 429). Küresel boyuttaki insan hakları hareketi gücünü önemli ölçüde sivil toplum örgütlerinden, uluslararası örgütlerden, medyadan ve dünya çapında gelişen ve yaygınlaşan demokratikleşmeden almaktadır. Bu bağlamda ulus-devletler için insan haklarının, demokrasiye geçiş sürecinin temel belirleyicilerinden en önemlisi olduğu söylenebilir.

BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ile bireyler, ilk kez uluslararası hukukun sujesi olurken, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile oluşturulan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi aracılığıyla da insan hakları, ulus-üstü denetim mekanizmalarına kavuşmuştur. Ancak bu oluşum bölgesel ölçekte olup, küresel ölçekte bütün dünyayı kapsamına alacak bir koruma mekanizması henüz oluşmamıştır.

Bu güne kadar 90 ülkenin, 1998'de Roma'da imzalanan kuruluş anlaşmasını onayladığı Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin göreve başlaması bu eksikliği ortadan kaldıracaktır. Oluşum aşamasındaki bu kurumun uygulamadaki etkinliğini görmek için beklemek gerekmektedir. Yani kurumun, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarını yargılama kuruluşu amacı doğrultusunda çalışıp çalışmayacağını henüz bilemiyoruz.

Çünkü ABD'nin BM kararlarına yaklaşımı bu kuruma karşı da kuşkulu bir yaklaşımı beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, küresel ölçekte koruma mekanizması oluşturmak yeterli değil, bu mekanizmanın işlevselleştirilmesi ve bağımsız olması insan halklarının küresel ölçekte güvence altına alınmasına büyük katkı sağlayacaktır.

3.2.1. İnsan Hakları ve Küresel Normatif Düzen

İnsan haklarına hukuksal birer norm olmaları çerçevesinde baktığımızda önce, toplumsal anlamda bir gereksinmenin meydana geldiği, bu gereksinmenin hak istemine dönüştüğü ve en son siyasi otoriteler tarafından bu hak istemlerinin norm olarak kabul edildiğini görmekteyiz. Bu çerçevede hukuksal norm oluşturmanın temel kaynağını, günün şartlarına uygun hak gereksinmelerinin oluşturduğunu söylemek mümkündür. İnsan hakları pozitif hukuka aktarılmasalar da doğal haklar olarak bulunmaktadır. Ancak, insan hakları, insanlar için kullanımları ihtiyaç haline geldiğinde veya insanlar bu hakları ihtiyaçlarını karşılamak üzere talep etmeye başladıklarında önem kazanmakta ve pozitif hukuka aktarılmaktadırlar.

Nitekim insan haklarının tarihi bir süreç içinde pozitif hukuka aktarılmaları da bunu göstermektedir. 17-18. yüzyıllarda kişi özgürlükleri ve siyasal hakları kapsayan birinci kuşak haklar; 19. yüzyılda sosyal, iktisadi ve kültürel hakları kapsayan ikinci kuşak haklar ve İkinci Dünya Savaşı sonrası da çevre, gelişme, barış, insanlığın ortak değerlerine saygı ve farklı olma haklarını kapsayan dayanışma hakları oluşturulmuştur.

Çağdaş anayasaların tamamında, devletin, korumak ve çağdaş değerlerle uyumluluk içerisinde genişletip gerçekleştirmek hususunda kendisini bağlı ve sorumlu kabul ettiği temel hak ve özgürlükler önemli bir yer tutmaktadır. Bu hak ve özgürlüklerin tanınıp uygulanması devletlerin uluslararası meşruiyetlerine hizmet etmektedir.

Hakların korunması, gözetilmesi, yerleştirilmesi ve geliştirilmesi sürecinin en önemli sacayağını bu konudaki mücadeleler ve mücadeleyi yürüten sivil toplum örgütleri oluşturmaktadır. Günümüzde sivil toplum örgütlerinin BM ve AB'de gözlemci statüsünde konumları vardır ve yeni hak taleplerinin gündeme gelmesinde ve mevcut hakların korunmasında önemli bir işlev üstlenmektedirler (Birdal, 1998: 41). Bu

bağlamda, insan haklarını ciddiye almayan ve gerekli normatif düzenlemeleri yapmayan ulus-devletlerin çok yönlü bir baskı altına alınmaları söz konusu olmaktadır.

Kaboğlu'na göre, "Birleşmiş Milletler Örgütü, İnsan Hakları'nın uluslararasılaşması hareketine 'evrensel meşruiyet' kazandırmıştır. BM Şartı ve bu kurucu anlaşma hareket noktası alınarak hazırlanan metinler, 'insanın temel haklarına inanç', 'insan kişiliğinin onuru ve değeri', 'insan onuru' gibi kavramları dayanak alarak; hak ve özgürlükleri beyan eder ve tanır. Bu konuda 10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, dünya ölçeğinde hak ve özgürlükler çizelgesi öngören ilk belge niteliğini taşımaktadır. Bildiri, daha sonra hazırlanan pakt, anlaşma ve sözleşmelere esin kaynağı olmuştur. Anayasal haklara kaynaklık etmesinin ötesinde Bildiri, bütün devletler için hukuken bağlayıcı bir uluslararası gelenek yasası haline gelmiştir" (Kaboğlu, 1999: 54).

Günümüzde insan hakları kavramına, küresel bir politik ve hukuksal düzenin yayılmasında ana çekirdek işlevi biçilmektedir. 1945 sonrası uluslararası düzen önce Evrensel Bildiri'nin ilanı ile uluslararası insan hakları normlarını yaratmış, sonra Avrupa ve Amerika kıtalarında bölgesel insan hakları koruma sistemlerini doğurmuş ve bu bölgesel sistemlerin kurduğu insan hakları mahkemeleri uluslararası insan hakları hukukunun "içtihadı" kaynaklarını oluşturmuştur (Özdek, 2000: 162). Küresel bir hukuk düzeninin kuruluşuna doğru bir gidişat oluşursa, bunun temel taşının insan hakları olacağı unutulmamalıdır.

Küreselleşme, yeni insan haklarının belirlendiği, kurumsallaştırıldığı ve kullanımının yaygınlaştırıldığı bir süreci yaratmaktadır (Galtung, 1999: 25). 2000 yılında benimsenen ve Avrupa Birliği'nin anayasası sayılan Temel Haklar Antlaşması, tarihin bütün zamanlarında geçerli olan evrensel değerlerin bir dökümüdür. Antlaşma, insanın varlık nedeni olan insan onuruyla başlamakta; başlangıçta özgürlük, eşitlik ve dayanışma bölünemez ve evrensel değerler olduklarından, bu ortak değerlere dayalı barışçı bir geleceği paylaşma kararlılığından; özgürlük ve adalet alanı oluşturmak ve bireyi bu alana konuşlandırmaktan; farklılıklara, ulusal kimliklere, dinsel, felsefi inançlara, görüşlere, yaşam hakkına saygıdan söz etmekte, ölüm cezasını kaldırmakta ve hakların nasıl sınırlandırılacağı belirtilmektedir (Selçuk, 2001: 31-32).

Aslında bir noktaya değinmekte yarar vardır. O da insan hakları konusunun tek bir bildiriden ibaret olmadığı, bir uluslararası sözleşmeler demetinin konusu olduğudur. Günümüzde sayıları 20'yi aşan bu sözleşmeler insan haklarını düzenlemişlerdir (Girgin ve Biren, 2002: 134). Ancak, bu bildirilerin birbirlerine çok yakın olduğu ve birbirlerinden etkilendiklerini de söylemek gerekir. Nitekim bu bildirilerin esin kaynağı çoğunlukla İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'dir. Bu Bildiri, adeta diğer insan hakları sözleşmelerinin meşrulaşma aracı olmuştur. Bir başka anlatımla onlara referans olduğu söylenebilir.

Küreselleşme sürecinin insan hakları bağlamında en önemli normatif gelişmelerinden biri, hükümetlerin uluslararası insan hakları yükümlülüklerinin bağlayıcı niteliğini kabul etmeleri olmuştur. Bu durum insan haklarının ihlal edilmesini zorlaştırmış ve devletleri anayasalarını uluslararası standartlara uyumlu hale getirmekle yükümlü kılmıştır.

3.2.2. İnsan Hakları ve Ulusal Egemenlik

Evrensel insan hakları, günümüzde uluslararası politikada önemini ve ağırlığını arttırmaktadır. Küreselleşme ile birlikte meşruiyetin temel kaynağı haline gelen insan hakları, ulus-devletlerin sınırlarını aşmakta ve egemenlik alanlarını daraltmaktadır. Hiçbir devlet insan hakları ihlallerini bir iç sorunu olarak göremez ve egemenlik hakkını gerekçe olarak gösteremez. Bu bağlamda, insan haklarının dünya ölçeğinde sınırı yoktur ve küreselleşmenin tam anlamıyla gerçekleştiği tek alanın insan hakları olduğunu söylemek mümkündür.

İnsan hakları, ulus-devlet paradigmasının değişiminde temel rol oynuyor. Geleneksel ulus-devlet egemenliğinden kopuşun gerekçesi olarak global çerçevede insan haklarının korunması ihtiyacı vurgulanıyor (Özdek, 2000: 157). İnsan hakları talepleri, ulus ötesi niteliğiyle geleneksel egemenlik anlayışını dönüştürmeye zorlayan küresel bir konu haline gelmiştir. Bireysel hakların uluslararası kurallar, kurumlar ve süreçlerle korunmasına ilişkin oluşmaya başlayan küresel duyarlılık karşısında, devletlerin egemenlik hakları uluslararası politika ve uluslararası hukukun eskiden olduğu kadar merkezinde değildir (Dağı, 2000: 55).

Nitekim artık ulus-devletler, insan hakları ihlalleri söz konusu olduğunda, ulusal güvenlik, kamu düzeni, kamu sağlığı ve olağanüstü hâl gibi durumları gerekçe göstermekte zorlanmaktadırlar, hatta çoğunlukla bu gerekçeler kabul görmemektedir. İkinci Dünya Savaşından sonra oluşan uluslararası normatif düzenin, insan hakları sorunlarını devletlerin iç egemenlik alanından uluslararası egemenlik alanına taşıdığını söylemek mümkündür.

1948 BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nden itibaren insan hakları uluslararası bir gündem oluşturmuş ve insan haklarının korunması ve teşviki tüm dünyanın sorumlu olduğu bir alan haline dönüşmüş ve küresel bir boyut kazanmıştır. Bugün devletin vatandaşlarını susturma ve özgürlüklerini kısıma girişimleri egemenlik hakkının göstergesi değil yönetimin vatandaşlarının insan haklarını çiğnemesi olarak algılanmaktadır. (Yılmaz, 2001: 297). Bugün devlet, kanunu olan ve insanlara emreden bir oluşum değildir. İnsan hakkını koruyan ve buna saygı gösteren bir yapıdır (Yılmaz, 2001: 305). Bu anlayışla, temel amacı insan hak ve özgürlüklerini korumak olan devletin bu amacıyla çelişmesi düşünülemez.

Modern uluslararası toplumu oluşturan çoğul unsurlar mutlak devlet egemenliği kavramına esneklik getirerek insan haklarını devletler topluluğunun varlığını zedelemekten uluslararası ilişkiler söylemine ve pratiğine katmayı başarmışlardır (Dağı, 2000: 26). Günümüzde sadece iç düzenlerini insan haklarına dayandırmayan devletlerin değil, dış politikalarında da insan haklarına karşı gerekli duyarlılığı göstermeyen devletlerin meşrulukları sorgulanmaktadır.

Sonuç olarak, insan haklarının pozitif hukukta normlaştırılmaları ve korunmaları devletler bağlamında önem kazanmaktadır. Nitekim ihlallerin muhatabı genellikle devletlerdir. Yani insan haklarını koruma güvencesini devletlerden talep etmekteyiz ve bu güvenin sağlanmasını da onlardan beklemekteyiz. Bu çerçevede de ulus-devletlerin küreselleşme sürecinin önemli birer aktörü ve insan hakları açısından olmazsa olmaz bir örgütlenme modeli olduklarını söylemek mümkündür. Nitekim yukarıda da belirtildiği gibi devletin temel amacı, hatta varlık nedeni insan hak ve özgürlüklerini korumaktır ve uluslararası meşruiyetini bu konudaki başarısı göstermektedir. Başka bir deyişle, meşruiyetinin dayanağı insan haklarıdır.

3.2.3. İnsan Haklarının Güvencesi İçin Küresel Yaptırımlar

İnsan haklarına duyarlılığın küreselleştiği günümüz dünyasında hukuki güvence sistemleri yanında çok değişik araçlar da kullanılmaktadır. Uluslararası örgütler, insan hakları kuruluşları, sivil toplum örgütleri, uluslararası politika, küresel kamuoyu ve uluslararası sözleşmelerle insan hakları belirli bir güvence sistemine kavuşmaktadır. Bu oluşumların insan hakları ihlallerine karşı duyarlılıkları ve genellikle ortak tepkileri insan hakları için küresel yaptırım niteliği taşımaktadır.

İnsan hakları, dış politika yapımının bir konusu olarak benimsendiğinde, bu politikayı yürütecek bazı araçların mevcut olduğu görülür. Bunlar, sessiz diplomasi-den açık diplomasiye, dış yardımların kesilmesinden ticari yaptırımların uygulanmasına kadar bir dizi siyasa araçlardır (Dağı, 2000: 45). Bu siyasa araçlarıyla hedef devlet üzerinde baskı kurulur ve dünyanın dikkati insan hakları ihlallerine yöneltilerek bu ihlallerin ortadan kaldırılmasına çalışılır. Artık insan haklarına ilişkin günümüzün yeni eğilimi, insan haklarının korunmasının ülkelerin iç hukuk sorunu olmasının ötesinde uluslararası bir sorun haline gelmiş olmasıdır.

Bugün insan hakları ihlallerine karşı genel bir gözetim mekanizması BM bünyesinde kurulmuştur. BM İnsan Hakları Komisyonu tüm ülkelerdeki insan haklarının genel ihlallerini araştırmaktadır. BM İnsan Hakları Komitesi ise ülkelerin uluslararası sivil ve siyasi haklar sözleşmesine uyup uymadığını denetlemektedir. Ancak bu inceleme sadece BM'ye üye devletleri içermektedir (Yılmaz, 2001: 307). BM düzeyinde söz konusu olan "insani müdahale" de insan haklarının güvencesi için önemlidir.

Uluslararası insan hakları politikası insan hakları ihlallerinde bulunan devletleri, vatandaşlarına yönelik bu tür davranışlardan vazgeçirmeye çalışır. Amaç, hedef devletin diplomatik, siyasal ve ekonomik baskılarla insan haklarını ciddiye almasını sağlamaktır (Dağı, 2000: 51). Küreselleşme sürecinde günümüzün devletleri her anlamda büyük bir karşılıklı bağımlılık içinde oldukları için bu baskılara duyarsız kalmaları onları zor durumda bırakmaktadır. Bu durum da insan hakları için olumlu bir gelişme anlamına gelmektedir.

Avrupa'da insan hakları ortak hukuku esas itibariyle Avrupa Konseyi (AK) teşkilatının insan haklarını koruma mekanizması çerçevesinde oluşmaktadır. 1950 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) Avrupa düzeyinde bağlayıcı bir insan hakları ortak rejiminin temelini oluşturmuştur. Bu rejimin odağında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) bulunmaktadır. Sözleşmede, Avrupa halklarının -insan onuru, hukukun üstünlüğü, çoğulculuk, hoşgörü, geniş fikirlilik ve demokrasi gibi- ortak değerlerini göz önünde tutarak ve insan haklarına genişlik ve derinlik kazandıracak bir şekilde yorumlanmak suretiyle, Avrupa Mahkemesi "insan hakları hukuku"nun sadece Avrupa'da değil, bütün dünyada ana referansı haline gelmeyi başarmıştır. Bunda asıl belirleyici etken, Mahkeme kararlarının akit tarafları için bağlayıcı olmasıdır (Erdoğan, 2002: 39).

Uluslararası örgütler, ulus-devletler üstünde bir erk olduklarından ve yaptırım imkânları bulunduğundan dolayı, hak ve özgürlüklerin uluslararası korunmasında önemli bir rol oynarlar. Bunun yanında ulus-devletlerin anayasa yargısı da etkin bir koruma sağlamaktadır. Yine, hak ve özgürlüklerin hukukça tanınması, yani kanunla düzenlenmesi ve küresel demokrasinin rolü de bunların korunmasında önemlidir. Günümüzde insan haklarının güvence altına alınması için dünya çapında küresel bir kamuoyu ve uluslararası toplumun oluştuğunu ve insan hakları ihlallerinin ortadan kaldırılmasında etkili olduklarını söylemek mümkündür. BM ve Avrupa Konseyi gibi örgütlerle, diğer birçok uluslararası ve bölgesel örgütler ise insan hakları konusunda yaptırım niteliğinde işlevler üstlenmektedirler.

Kaboğlu'nun belirttiği gibi, bütün bu koruma mekanizmaları insan haklarının resmi güvence sistemini genel çizgileriyle ortaya koymuş olmakla birlikte, ulusal kurumların "sınırları", devlet-ötesi düzenlemelerin ise "yetersizliği" dikkat çekmektedir (Kaboğlu, 1999: 159). Bu yetersizliğin giderilmesi için çalışmalar yapılmakta yeni koruma mekanizmaları oluşturulmaya çalışılmaktadır. Buna örnek olarak 2004'te göreve başlaması beklenen Uluslararası Ceza Mahkemesidir. "Uluslararası insan hakları hukukunun somutlaşması açısından önemli bir adım olarak tasarlanan UCM, bir insan hakkı ihlali veya savaş suçu karşısında anlaşmaya taraf devletin suçluyu yargılamayı reddetmesi veya yargılama olanağının olmaması durumlarında devreye

girecek" (İnsel, 30.04.2016). UCM, insan hakları ortak hukukunun oluşturulmasında önemli bir adım olarak görülmeli ve desteklenmelidir.

Görüldüğü gibi ulus-devletlerin insan haklarına duyarlılığı insan haklarının güvencesi için büyük bir öneme sahiptir. Bu çerçevede ulus-devletlerin kendi vatandaşlarına dünya standartlarında insan haklarından yararlanma imkânı sunmakla kendilerini yükümlü saymaları ve uluslararası topluma uymaları gerekmektedir. Bu da, küresel anlamda insan haklarına duyarlılık bilincinin oluşmasıyla gerçekleşebilir.

3.3. Küresel Sivil Toplum

Küreselleşme kullandığımız birçok kavrama yeni boyutlar kazandırmakta, bu kavramlardan en önemlilerinden biri de "sivil toplum" kavramıdır. Tarihi süreç içinde değişik zamanlarda farklı işlevlerin yüklendiği sivil toplumun günümüz açısından önemi, toplumsal sorunların çözümünde devletler üzerinde baskı oluşturmalarından ve demokrasi, insan hakları gibi değerlerin içselleştirilmesinde aktif rol oynamalarından gelir. Küreselleşmenin getirdiği etkileşim ve duyarlılık küresel bir sivil toplum yaratmaktadır.

18. yüzyıla kadar sivil toplum devletle aynı anlamda kullanılmış, bu yüzyıldan sonra ise sivil toplum kavramının anlam ve kapsamında kırılmalar ve farklılaşmalar oluşmuştur. Bu tarihlerde modernleşmiş toplum anlamında kullanılan sivil toplum kavramı Hegel ile birlikte, devletle aynı anlama gelecek şeyleri değil, birbirinin karşıtı olguları ifade eden kavramlar halini almıştır (Dursun, 1999: 86). Sivil toplum etrafında kümelenen tarihi ve felsefi kavramlar Hegel ve Marx'ın kullanımlarında ortaya çıkmıştır. Böylece kavramın, bir "medenilik" anlayışıyla, Batı Avrupa'nın toplumsal tarihinde çok önemli bir sosyal tarih aşamasıyla, tarih felsefesi alanında bir tartışmayla ilgili olduğu söylenebilir (Mardin, 2000: 10).

J.Keane, tarihi süreçte sivil toplum kavramının gelişim aşamalarının dört evreden geçtiğini belirtmektedir. Bunlar: sivil toplum-devlet aynılığı inancının sarsılması evresi, devlete karşı sivil toplum evresi, sivil topluma karşı devlet evresi ve çoğulcu, kendi kendini örgütleyen devletten bağımsız sivil toplum evresi (Keane'den aktaran Dursun, 1999: 87). Gerçek anlamda sivil toplumun var olması için devletten özerk bir yapısının olması gerekir (Yılmaz, 2001: 325). Günümüzün sivil toplum

kuruluşları, doğa bilimlerinden sağlığa, dil, tarih, kültür ve ilahiyattan hukuk, ahlak, güvenlik ve savunmaya kadar, modern siyasal, sosyal ve ekonomik hayatın hemen her alanında etkin bir şekilde kendilerini göstermektedirler (Atar, 1997: 99).

Sivil toplum, gönüllü, kendi iradeleriyle örgütlenmiş, kendi kendini sürdürebilen, devletten özerk, özel alan ile devlet arasında aracı niteliğinde örgütlü bir sosyal yapıdır. Bu yapı, yasal düzen veya ortak kurallar dizisi gibi özgürlüklerin ve özerkliklerin güvencesi olan kurumsallaşmış bir temele oturur. Bu hem devlet iktidarını sınırlayıcı, hem de o iktidarı hukuka dayandığı sürece meşrulaştırıcı bir gücü bağrında taşır. Dolayısıyla, sivil toplum devletten özerk olmayı içerir ama ondan yabancılaşmayı zorunlu kılmaz (Diamond'dan aktaran Sarıbay, 2000: 101). Yani sivil toplum çoğunlukla devletle olan ilişkisi bağlamında önem kazanmaktadır. Küreselleşme devlet otoritesine karşı sivil toplumun etkinlik alanını arttırmaktadır.

Giddens'a göre, "devlet ve sivil toplum her biri diğerine yardımcı olacak şekilde, fakat aynı zamanda diğeri üzerinde kontrol işlevi de görerek bir ortaklık ilişkisi içerisinde olmalıdır" (Giddens, 2000b: 93). Hatta günümüzde küreselleşme sürecinin etkisiyle sivil toplumun, devletle farklılaşma ve iktidarın bölünmüşlüğü aşamasını da aşma eğiliminde olduğunu gözlemlemekteyiz. Nitekim katılımcı demokrasi anlayışının yaygınlaşması iktidarı paylaşma anlayışını da beraberinde getirmektedir. Bir başka anlatımla artık "sivil toplum-devlet karşıtlığı" anlayışının, yerini "sivil toplum-devlet uzlaşması" anlayışına bırakacağı söylenebilir.

Sivil toplum ile devlet arasında karşılıklı kontrol işlevi görmeleri toplumsal düzen için çok hayati bir öneme sahiptir. Çünkü ikisinin de toplum için vazgeçilmezliği ortadadır. Sivil toplum, devletin bireyler üzerindeki baskısını sınırlandırır, devlet de bireyleri sivil toplumda olabilecek çıkar çatışmalarından korur. Sivil toplumu, siyasal, kültürel, ekonomik ve toplumsal düzeyde bireylerin özgürce örgütlenme ve devletten özerk kendi amaçları doğrultusunda faaliyette bulunmalarının aracı olarak görmek mümkündür. Nitekim Batı düşüncesi, bireyi devletin müdahalesinden ve kontrolünden korumak için sivil topluma önem vermiştir.

Doğu Avrupa ülkelerinde, sivil toplumun geliştirilmesi demokrasinin yerleşmesi için bir ön şart olarak algılandı ve bu kavram demokratikleşme probleminin çö-

zümü için tek çıkar yol olarak değer kazandı (Başkan, 2000: 280). Sivil topluma önem veren devletlerde demokrasinin daha güçlü ve kalıcı olduğu gerçeği, demokrasinin içselleştirilmesinde sivil toplumun ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda sivil toplumun demokratikleşme sürecinin devamı ve kalıcılığı için çok önemli olduğunu belirtmek gerekir. Demokrasinin gelişmesi için sivil toplum ne kadar önemliyse sivil toplumun gelişmesi için de demokrasi o kadar önemlidir.

Dursun'a göre, "dünyada evrensel bir değer olarak ortaya çıkan küreselleşme, demokratikleşme ve bununla ilgili gelişmeler sivil toplumun güçlenmesine ve devletin daralmasına yol açmaktadır... Toplumun eğitim ve kültür düzeyinde, küreselleşmenin de etkisi ve iletişim araçlarındaki devrimin katkısıyla ciddi bir gelişmenin yaşanması sivil toplumu da geliştirmiştir" (Dursun, 1999:108).

Sivil toplumun demokrasiyi geliştirmesindeki önemine vurgu yapan Çaha'ya göre, "demokrasinin içsel boyutu, değerleri, bu değerleri ayakta tutan dinamizmi ancak canlı, katılımcı bir sivil toplum ile sağlanabilir. Demokrasinin lütuf şeklinde 'verilen' bir yönetim biçimi olmadığını, tersine siyasi bir çaba sonucunda 'alınan' bir yönetim biçimi olduğunu düşündüğümüzde sivil toplum unsurlarının demokratik hakları elde etme konusunda ne kadar gerekli olduğunu daha açık bir şekilde görebiliriz. Bu bağlamda sivil toplumun gerek baskıcı hükümetlere, gerekse serbest piyasada tekel oluşturarak bireylerin haklarını ihlal eden sektörlere karşı bireylerin haklarını koruma gibi önemli bir işlevi vardır" (Çaha, 1997: 31). Sivil toplumun baskı grubu niteliği göstererek demokratik yollardan baskı mekanizması oluşturması gelişmesinin önemli bir şartı olduğu görülmektedir.

Sivil toplum örgütleri ağlarının yayılması 20. yüzyılın ikinci yarısının önemli bir olgusu ve değişik bir evrensel alana duyulan özlemin anlatımıdır (Mattelart, 2001: 133). Global sivil toplum kavramının doğuşu, devletin uluslararası düzeyde yeniden yapılanma sürecine eşlik etmektedir. Bu kavramın vurguladığı birinci nokta, devlete karşı sivil toplumun öncelik kazanmasıdır. Bu gelişme kamusal ve özel sektörler arasındaki mevcut dengenin değiştirilmesi girişiminin bir sonucudur, ikinci nokta ise, bu sürecin ulus-devlet sınırlarının aşılması uluslararası düzeye yayılmasıdır. Bu da sivil toplum kavramının dünya ölçeğinde sunulduğunda ifadesini bulmaktadır.

dır (Özdek, 2000: 165). Dünya ölçeğinde meydana gelen gelişmeleri, sivil toplum örgütlerinin katkısını hesaba katmadan değerlendirmek haksızlık olur.

"İnsan hakları, çevre, barış örgütleri gibi hükümet-dışı uluslararası örgütlerin, toplumsal hareketlerin oluşturduğu global sivil toplum global toplum düşüncesi için iki boyutlu bir önem taşıyor. Birincisi, kuramsal ve normatif düzeyde bireysel hak ve özgürlüklerin korunmasını amaçlayan ve uluslararası siyaseti devlet egemenliğiyle sınırlamayan yeni bir uluslararası ilişkiler anlayışı yaratmak. İkincisi, somut ve örgütsel düzeyde, global sivil toplumun global/ulusal/yerel etkileşim alanını kurarak, ulus-devletlerin uluslararası ilişkiler üzerindeki egemenliğini kırması ve daha katılımcı bir siyasal mekanı yaratması" (Keyman, 2000a: 24-25). Bu bağlamda uluslararası ilişkilerin çok aktörlülüğü ve ulus-devlet egemenliğinin paylaşılmasının global toplum için daha güvenli bir dünya oluşturacağı söylenebilir.

Sivil toplumun kazandığı küresel boyut, farklı kimliklerin globalleşmeden yararlanarak kendilerini ön plana çıkarmalarını teşvik etmektedir; ama aynı zamanda onların demokratik şekilde yapılanmalarını da zorunlu hale getirmektedir (Keyman ve Sarıbay, 2000: 4). Bu bağlamda, sivil toplumu demokrasinin bağımsız korucu ögesi olarak görüp nitelendirirken demokrasiyi de sivil toplumun kendi iç mekanizmasını oluşturmakta vazgeçilmez bir öge olarak belirtmek gerekir (Kahraman, 2002: 59).

Küresel sivil toplum ile hem devlet içinde hem de ulusaşırı seviyede, kâr amacı gütmeyen gönüllü ferdi ve kolektif vatandaş girişimlerinin doldurduğu eylem ve düşünce alanı kastedilmektedir (Falk, 2002: 184-185). Sivil toplumun örgütlü formları, dünyanın sorunlarını karşılayabilecek bir dünya sivil toplumunu ortaya çıkarmak ve evrensel bir bilincin oluşumuna harç koyma görevini de üstlenmelidirler (Massiah, 1997: 53). Görüldüğü gibi aktif ve katılımcı bir sivil toplum anlayışı gelişmekte ve etki alanı uluslararası bir boyuta ulaşmaktadır. Yani sivil toplumun da küreselleştiğini söylemek mümkündür.

Sivil toplum örgütlerinin küresel olgulara ve olaylara olan duyarlılığı uluslararası ilişkilere çok aktörlü ve ulus-devletlerin tek belirleyici olmadığı yeni bir anlayış getirmektedir. Bu anlayış, dış politikayı ulus-devlet tekeline çıkarıp uluslararası örgütler ve sivil toplumla paylaşmasını gerektirmektedir. Yani ulus-devletler dış

politikalarını meşrulaştırmak için bunu yapmak zorunda kalmaktadırlar. Bu çerçevede Dağı, küreselleşme ile oluşan yeni dünyada sivil toplum örgütlerinin, ulusal ile küresel alanlar arasında işlevsel bir köprü konumunda olduğunu ve ulusalı küresel alana, küreseli de ulusal alana taşıyıcı rollerinin bulunduğunu belirtmektedir (Dağı, 2003: 23). Burada öne çıkan sivil toplum anlayışı, küreselleşme sürecinde sivil toplum örgütlerinin vazgeçilmez aktörler olması ve uluslararası ilişkilerde hem ulus-devlete katkı sağlayan hem de onu sınırlayan ve denetleyen yeni aktörler olarak ortaya çıkmalarıdır.

Küreselleşme süreciyle birlikte günümüzde sivil toplum kuruluşları, küresel sorunlara karşı çözüm ve alternatifler geliştirmek için zor ve önemli bir sorumluluğun altına girmektedirler. Bunlar, savaş ve terörizm, askerileşme ve baskı, derinleşen ekonomik durgunluk ve piyasaların küresel krizi, kitlesel işsizlik ve yoksulluğun yaygınlaşması, çevre kirliliği ve nükleer tehdit gibi sorunlardır. Küresel nitelikli bu sorunlara karşı ancak küresel bir sivil toplumla mücadele edilebilir. Bu mücadele, ulus-devletlere ve ulus-devlet üstü örgütlenmelere baskı kurarak ve gerekirse onların çalışmalarına katılarak verilebilir. Küresel sivil toplum, bu sorunlara karşı küresel kamuoyu oluşturma konusunda da etkili olabilir.

Günümüzün sivil toplum tartışmalarında beş özellik sivil toplumun ön koşulu için ortak özellikler olarak kabul edilmektedir. Bunları, "toplumsal farklılaşma", "toplumsal örgütlenme", "gönüllü birliktelik", "toplumsal düzeyde otonomileşme" ve "baskı mekanizması oluşturma" şeklinde zikretmek mümkündür (Çaha, 1997: 31). Sivil toplum için bu ön koşullar birbiriyle bağlantılı ve birbirini bütünleyen özelliklerdir.

Falk, geleceğe dair umutlu bir ihtimalin küresel sivil toplumun tesirini sürdürme ve derinleştirmeye ve mümkün olduğu yerlerde devletler ve özel sektör temsilcileri dahil, diğer siyasi aktörlerle işbirliğine gidilmesine bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, geçmişte bu tür işbirliği girişimleri insan hakları ve çevre koruma gibi genel hedefleri desteklemede çok etkili oldu (Falk, 2002: 241). Günümüzün sorunlarıyla mücadelede başarılı olmak için bütün aktörlerin işbirliğine ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Sonuçta sivil toplumun gelişmesi için demokratik, insan haklarına duyarlı hukuk devleti ve sınırlı devlet anlayışını benimsenmesi gerekir. Günümüzde demokrasinin yaygınlaşmasına paralel olarak küresel bir sivil toplumun oluştuğu söylenebilir. Bunun en önemli yansıması çok yeni olan "küresel kamuoyu"nun oluşmasıdır. Ayrıca günümüzün sivil toplum anlayışı, devlet ile sivil toplumun iç içeliğine ve katılımcı demokrasiye dayanan "katılımcı sivil toplum" anlayışıdır.

3.4. Küresel Demokrasi

Demokrasinin tarihi çok eskidir. Yunan şehir devletlerine kadar geri götürülen bir geçmişi vardır. Demokrasi sözcüğünü ilk kullananlar olarak da Yunanlılar bilinir. Yunanca "demos" (insanlar-halk) ve "kratos"(otorite-yönetmek) anlamına gelen sözcüklerin birleştirilmesiyle demokrasi terimi, şehir devletlerinin yönetimini açıklamak için kullanılıyordu. Tarihi süreçte günümüze kadar değişik zamanlarda farklı şekilde anlamlandırılan demokrasi kavramı günümüzün en önemli ve yaygın kavramlarından biridir.

20. yüzyılda dünya ölçeğinde siyasal alanda ortaya çıkan en önemli gelişme, yüzyılın başından bu yana demokratik rejimlerin yaygınlaşması, demokrasinin bütün uluslar için siyasal alanda varılması arzulan bir ideali oluşturması ve demokrasi için verilen mücadelelerin yüzyıla damgasını vurmasıdır (Dursun, 2001: 9). Gerçekten de demokrasiyi benimsemek için verilen mücadele oldukça zor bir süreci ifade eder. Nitekim demokrasinin bu kadar arzulanmasına rağmen demokrasiye geçişe olan direnç ve antidemokratik hareketler de bunu göstermektedir. Dahl'a göre, "20. yüzyıl sık sık demokratik başarısızlıkların yaşandığı bir zaman dilimiydi. 70'ten fazla durumda, demokrasi çöktü ve otoriter bir rejime yol açtı. Ancak bu aynı zamanda olağanüstü demokratik başarıların yaşandığı bir zamandı. 20. yüzyıl sona ermeden önce bir demokratik zafer çağına dönüştü. Demokratik fikirlerin, kurumların ve uygulamaların global etki alanları bu yüzyılı, insanlık tarihinin demokrasi açısından en verimli dönemi haline getirdi" (Dahi, 2001: 147). Yani küreselleşmenin yarattığı ortamda demokrasinin daha kolay ve daha hızlı yaygınlaştığı söylemek mümkündür. Nitekim küresel (kozmpolit) demokrasiden bahsetmenin dayanak noktasını demokrasinin bu denli yaygınlaşması ve alternatiflerinin başarısız olması oluşturmaktadır.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında dünyada olağanüstü ve benzeri görülmemiş bir politik değişim ve dönüşüm gözlemlendi. Demokrasinin bütün alternatifleri başarısız oldular. Yüzyılın başlarında demokrasinin modernizm öncesi düşmanları -monarşi, aristokrasi ve oligarşi- insanların çoğunluğunun gözünde meşruiyetlerini yitirmişlerdi. Yirminci yüzyılın en önemli antidemokratik rejimleri -komünizm, faşizm ve nazizm- büyük bir savaşın yıkıntıları arasında yok oldu, ya da Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi, içten çöktü. Askeri diktatörlükler, özellikle de ayakta kalabilmek için sözde-demokratik bir görünüm sağladıkları Latin Amerika'da başarısızlıkları yüzünden saygınlıklarını büyük ölçüde yitirdiler (Dursun, 2001: 1). Buna rağmen demokrasi bütün dünyada küresel ölçekte işlevsel bir nitelik kazanmadı ve birçok antidemokratik hareketler varlıklarını sürdürmektedirler.

Burada önemli birkaç soru akla gelebilir: *'Demokrasi derken neyi kastediyoruz? Demokratik bir hükümeti demokratik olmayan bir hükümetten nasıl ayırt edebiliriz?'* ya da *'Demokratikliğin ölçütleri nelerdir?'* gibi. Bu sorulara verilecek mutlak doğrulukta bir cevap olamaz çünkü demokrasiden bahsederken bir gerçek durumun yanında, aynı zamanda bir idealden de söz ediyoruz. Dolayısıyla demokratikliğin ölçüsü gerçeği ideale maksimum yaklaştırmak olarak görülebilir.

Modern temsili demokrasinin siyasi kurumları, seçimle belirlenmiş memurlar, özgür, adil ve periyodik yapılan seçimler, ifade özgürlüğü, alternatif bilgilenme kaynaklarına erişim, kurumsal özerklik ve vatandaşların dahil edilmesidir. Dahi, bunları demokratik bir ülke için gerçekleşmesi gereken minimum şartlar olarak görür (Dahi, 2001: 89). Bugün etkin sivil toplumun varlığı ve katılımcı demokrasi anlayışının önemi artmıştır.

Bir devletin siyasal sisteminin demokratik ve hür bir sistem olarak kabul edilebilmesi için özellikle bu ülkede siyasal hakların ve sivil özgürlüklerin azami ölçüde hayata geçirilmesi gerekmektedir. İktidarı kullanan kişilerin ve iktidar otoritelerinin hür ve adil seçimlerle seçilmesi, kanun yapıcıların adil ve serbest genel seçimlerle belirlenmiş olması, halkın inanç, ifade, örgütlenme, muhalefet etme, gösteri gibi temel sivil özgürlüklere sahip olması gerekmektedir (Dursun, 2001: 15).

Touraine'a göre, demokrasiyi halkın iktidarı tanımlamaktadır. "Modern dünyada demokratik düşünce, halk egemenliğinin tam anlamıyla devrimci bir biçimde kesinleşmesine, yani eşitsizliğin, keyfiliğin, ayrıcalıkların egemen olduğu bir toplumsal düzene sınırlar ve kurallar dayatabilecek, evrensel ilkelere bağlı ve özgürce yaratılmış bir siyasal düzene" dayanmalıdır (Touraine, 2002: 309). Bir başka deyişle demokrasi en kısa ve öz anlamıyla keyfi siyasi iktidardan kurtulmaktır. Bu çerçevede devletler vatandaşlarının, demokratik düşünce temelinde temel hak ve hürriyetlerini ve eşit olduklarını güvence altına aldılar.

Siyasal anlamda küreselleşme demokrasi getirmektedir. Bunun iki yoldan olduğu söylenebilir. Birincisi, Batı'nın demokrasi ve insan haklarına dayanan temel değerleri küreselleşme aracılığıyla bu değerlerin yaygın olmadığı veya bulunmadığı az gelişmiş ülkelere taşınmaktadır. İkincisi, iletişim alanındaki gelişmeler kamuoyunun her şeyden anında haberdar olmasını hızlandırdığından, demokrasiyi ve bireyin özgürlüğünü güçlendiren bir etki yapmaktadır (Oran, 2001: 2). Görüldüğü gibi küreselleşme, gerek çağın gerekleri, gerek iletişim teknolojisindeki hızlı gelişme ve yaygınlaşma, gerekse tarihten gelen tecrübe, gelişim, dönüşüm ve birikimlerle insan haklarına dayalı demokrasi anlayışını zorunlu kılmaktadır.

Günümüz demokrasi anlayışının pratik tutarlılığı için asli normatif demokrasiyi, dağınık toplumsal hareketleri birleştirici bir güç olarak ileri süren Falk'a göre, normatif demokrasi laik modern devletle irtibatlı temel fikirler hakkında kuşatıcı görüşler benimser: Artık güvenlik, çevrenin korunmasını ve ekonomik hayatın savunulmasını da içerir; insan hakları, kalkınma hakkı, barış hakkı ve kendi kaderini belirleme hakkı gibi toplumsal hakları olduğu kadar sosyal ve iktisadi hakları da içine alır; demokrasi, anayasal serbest ve düzenli seçimlerin ötesine gider ve yönetimin insan refahı ve güzel bir çevre için işlemesi ve yurttaşların karar verme sahalарına girebilmesi gibi bir dizi başka teminatı da içerir. Normatif demokrasinin unsurları, yönetimde vatandaşların rızasının olması, hukuk devleti olması, insan haklarına dayanması, katılıma açık olması, hesaba çekilebilirliğin olması, kamusal hizmetlerin sağlanması, şeffaflığın olması ve şiddetten kaçınma olarak sıralanabilir (Falk, 2002: 196-199).

Günümüzde demokratikleşme yönündeki gelişmelere en önemli katkılardan biri de toplumun iç yapısal gelişmeleri yanında uluslararası toplum ve hukukun da etkili olmasıdır. Yani demokrasiye geçişte, iç dinamikler ve kamuoyu baskısı kadar dış dinamiklerin baskısı da etkili olmaktadır. Öyle ki, demokratik olmayan yönetimlerin uluslararası alanda bir etkileri ve saygınlıkları kalmamakta, hatta ilişkilerinde pek çok problemle karşılaşmaktadırlar.

Demokratikleşmeyi teşvik edici mekanizmaların ve forumların artışına da tanık olmaktayız. Bu çerçevede demokratikleşme yönünde etki yapan temel uluslararası örgütleri, Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Birliği, AGİT, NAFTA gibi etkili örgütleri sıralamak mümkündür. Kısaca Yılmaz'ın belirttiği gibi, demokratik olmamanın maliyeti artmakta ve uluslararası ilişkiler arttıkça bu maliyet yükselmektedir (Yılmaz, 2000: 54). Bir başka ifadeyle, küreselleşme süreci demokrasiyi zorunlu hale getirmektedir.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra insan hak ve özgürlükleri konusundaki gelişmeler ve bu bağlamda kurulmuş uluslararası örgütler demokrasiye yeni boyutlar kazandırmış ve bu da insan haklarına dayalı, çoğulcu, katılımcı, özgürlükçü bir yönetim biçimini bütün dünya toplumlarının ortak özlemi haline getirmektedir (Kuzu, 1997: 110). Toplumlar siyasetin demokratik tarzda yürütülmesini, kendilerini yönetenlerin demokrat olmasını ve yönetimi demokratikleştirmelerini istemektedir. Demokrasinin demokratikleştirilmesi sadece yerel ya da ulusal düzeyde gerçekleştirilemez. Devlet kozmopolit bir bakış açısına sahip olmalıdır. Kozmopolit ulus, küresel planda uygulanan kozmopolit demokrasiyi gerektirmektedir. Kozmopolit demokrasi anlayışı, insan haklarına ve kültürel zenginliğe duyarlı, ekolojik hassasiyete sahip katılımcı bir demokrasi anlayışıyla geliştirilmelidir.

Kozmopolit demokrasi sadece dünya çapında bir yönetim hareketiyle ilgili değil, aynı zamanda yerel planda da işlerliğe sahip olan bir niteliğe sahiptir (Giddens, 2002: 133). Bunun en güzel örneği Avrupa Birliğidir. Kozmopolit demokrasinin genişlemesi küresel ekonomik eşitsizliklerle mücadele eden ve ekolojik riskleri kontrol eden dünya ekonomik sisteminin etkin bir şekilde düzenlenmesi şartını oluşturmaktadır (Giddens, 2000b). Küresel bir düzeyde, diyalojik demokratikleşme hem demokrasinin demokratikleşmesini hem de diyalog mekanizmalarının yayılmasını gerektirir

(Giddens, 2002: 125). Bu aynı zamanda küresel sorunlara karşı mücadelede başarı sağlamanın kaçınılmaz şartıdır. Sorunların çözümü etkin uluslararası ilişkilerle belirlenir.

Kültürel çeşitlilik ile demokrasinin hoşgörüsü birbiriyle yakından bağlantılıdır ve demokrasi şimdi dünyanın her tarafına yayılmaktadır. Demokrasinin arkasındaki itici güçlerden biri küreselleşmedir. Giddens'a göre, İyi işleyen bir demokraside, hükümet, ekonomi ve sivil toplumun dengede olması gerekir. Biri diğerinin üzerine hâkimiyet kurarsa tatsız sonuçlar ortaya çıkacaktır. Sovyetler Birliği'nde yaşamın çoğu alanında devlet egemendi. Dolayısıyla enerjik bir ekonomi yoktu ve sivil toplumda bir ölüden farksızdı (Giddens, 2000a: 92-93). Mutlaka bu üç unsurun etkin olması önemlidir ancak, günümüzde küresel sorunların siyasetin ekonomiye önceliğini zorunlu kıldığı gerçeğim de görmek gerekir.

Demokrasiye bütün sorunları çözecek sihirli bir şeymiş gibi yaklaşmak da aşırı iyimserlik olur. Nitekim demokratik devletlerin bütün sorunlarını çözdüğünü söylemek, neredeyse bir ütopya şeklinde algılanır. Demokrasiye yüklenebilecek en önemli işlevlerden biri, dünya toplumunun evrensel bir uyum içinde yaşamı geliştirmesinin önünü açması ve bu bağlamda yönetim pratiklerini geliştirmeye hizmet etmesi olarak görülebilir.

Held'in belirttiği gibi, karmaşık uluslararası sistem ve ilişkiler, hem devlet egemenliğim sınırlamakta, hem de ona kendi egemenliğini dayatmaktadır. Bu bağlamda, egemenliğin bölgesel, ulusal ve uluslararası bölünmüşlüğü gündeme gelmektedir. Bu durum günümüz iktidar olgusunun çoğul yapısını göstermektedir. Bu da küresel yönetişimi yani kozmopolit demokrasiyi gerektirmektedir. Küreselleşme farklılığı/heterojenliği meşrulaştırmıştır; fakat bu kendiliğinden demokratikleşmeye yol açan bir durumu anlatmaz. Farklı toplum kesimlerinin ve ulusların koşullarına uyarlanmış, demokratik bir birlikte yönetme anlayışı ve eylemi olarak kozmopolit demokrasi farklılık temelinde kültürel çoğulculuğa dayanan bir çerçevedir (Held'den aktaran Sarıbay, 2000: 226).

Habermas, demokrasiyi ortak bir istencin oluşum süreci olarak tanımlar (Habermas'tan aktaran Touraine, 2002: 328). Günümüzde toplumların çok kültürlü yapı-

sından kaynaklanan talepleri, demokrasinin anlamını ve kapsamını genişletmektedir. Bu demokrasinin sürekli gelişen açık uçlu bir süreç olduğu anlamına gelir. Çoğulcu bir siyaset anlayışıyla kurumsal düzeyde kültürel ve siyasal farklılıkların korunması ve istikrarın sağlanması küresel demokrasinin önemli bir işlevi haline gelmiştir. Bu bağlamda, Held'in "kozmpolit demokrasi" anlayışıyla çoğulculuğa ve farklılığa vurgusu ile Keyman'ın "radikal demokrasi" anlayışıyla farklılıkların güvenceye alınması vurgusunun önemli bir benzerlik taşıdığını söylemek mümkündür.

Radikal demokrasi, liberal demokrasinin kurumsal düzeyde katılımcı demokrasi ve siyasal etki eşitliği çerçevesinde yeniden kurulmasıdır. Yani, liberal demokrasinin demokratikleştirilmesi amacını ifade eder. Radikal demokrasi, uzlaşmadan daha çok çelişkilerin tanınmasını öngörmekte, bütünleştirici olmaktan çok farklı kimlik konumları arasındaki ilişkiyi düzenlemeye çalışmaktadır, kimliğin çok boyutluluğunu kabul etmekte, farklılıkları dışlamayan ve bu farklılıkların bir arada yaşamasını, kimlikler arası diyalojik karşılıklı etkileşimi ve "ötekine karşı sorumluluk" anlayışına dayalı katılımcı demokrasiyi benimser (Keyman, 1998: 52-55). Görüldüğü gibi radikal demokrasi ile kozmpolit demokrasi katılımcılığa yaptıkları vurgu açısından da benzerlik göstermektedir.

Yerelden küresele her düzeyde kurumların demokratikleşmesi gerektiğini savunan ve mevcut küreselleşmenin yukarıdan küreselleşme olduğunu, bunun da güçlülerin lehine olup, tüm toplum kesimlerini kapsamadığını ve dolayısıyla demokratik nitelikten yoksun olduğunu, ancak bununla küreselleşmeye karşı çıkmayı değil, aşağıdan küreselleşmeyle yine küresel ölçekte bir mücadeleyi sürdüren ve küreselleşmenin "aşağıdan küreselleşme"yle demokratik bir hale geleceğini ileri süren ve gücünü ezilenlerden, yoksullardan ve sivil toplum örgütlerinden alan yeni bir toplumsal hareketin gerekliliği fark edilir hale gelmektedir. Bu bakış açısının önerisi mevcut yukarıdan küreselleşmeye alternatif olarak "aşağıdan küreselleşme"yi geliştirmek ve gerçekleştirmektir. Bu harekete girişenlerin ılımlı küreselleşme karşıtı olduklarını söylemek mümkündür. Bunlar mevcut küreselleşmeyi gelişmiş devletlerin çıkarına ve adaletsiz bir şekilde işlediğini ve bunun değiştirilmesini hedeflemektedirler.

Aşağıdan küreselleşmenin özünde demokratikleşme -yani, kurumların etkiledikleri insanlara karşı hesap verebilir hale getirilmesi- yatar. Aşağıdan küreselleşme-

nin demokrasi bağlamında hedefi, demokratik bir şekilde denetlenebilen bir sistemin oluşturulmasıdır. Bu çerçevede, küresel ekonominin geleceği hakkındaki diyalogu herkese açık hale getirmeyi, bir küresel ekonomi hakikat komisyonunun kurulmasını, uluslararası ticareti ve finans kurumlarının demokratikleştirilmesini, uluslararası ekonomik politikalarından etkilenenlerin, bu politikaları oluşturma sürecine katılmalarının sağlanmasını, ulus ötesi şirketlerin yasal olarak sorumlu tutulabilmelerinin sağlanmasını ve siyasetin ekonomiye bağımlılığına son verilmesinin gerekliliğine vurgu yapılmaktadır (Brecher vd., 2002: 98-103).

Kozmopolit demokrasinin küresel anlamda devletlerin ötesinde etkili olması pratik olarak zor gözükmeyle birlikte, bu yönde olumlu gelişmeler de yaşanmaktadır. Bu çerçevede ulus-devlet ötesi kurulabilecek bir demokrasinin ilk örneği olarak Avrupa Birliği'ni göstermek mümkün olabilir. Bunun, aynı zamanda küresel ölçekte kozmopolit bir demokrasinin oluşması müjdesini de verdiği söylenebilir. Nitekim yukarıda belirtildiği gibi kozmopolit toplum kozmopolit demokrasiyi gerektirmektedir.

Kozmopolit bir demokrasiden yana olanların üç gayesi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, dünya vatandaşlığı sağlayan siyasi bir statünün tesis edilmesidir; ikincisi yerleşik ve bilinen yetkilerle teçhiz edilmiş milletler-arası bir mahkemenin kurulmasıdır; üçüncüsü ise, güvenlik konseyinin eylem kabiliyetine sahip bir icra organının oluşturulmasıdır. Bunlar, dünya-örgütünü daha kuvvetli bir hale getirmiş ve daha geniş bir meşruiyet zemini üzerinde faaliyet gösterebilecek bir niteliğe kavuşturmuş olsa bile bu örgüt ancak güvenlik ve insan hakları siyasetinin sınırlı alanlarında ve çevre siyasetinde etkin olabilecektir (Habermas, 2002b: 138-139). Şimdilik bütün dünyayı aynı ölçüde etkileyen, geçerliliği kabul edilen, bağlayıcı olan bir kurumsallaşma oluşmamıştır. Nitekim Falk'a göre çeşitli toplumsal hareketlerin bölgesel ve küresel ağlar kurma girişimleri başarılı olsa bile, ancak 21. yüzyılın ortalarında kozmopolitan bir demokrasi türü meydana getirilebilir (Falk, 2003: 199).

Görüldüğü gibi; kozmopolit demokrasinin pratikte işlevsel olması dünya ölçeğinde hayli zor gözükmektedir. Nitekim yukarıdaki gayelerin de dünya ölçeğinde var olduğunu söylemek olası değildir. O gayeleri anlamlı kılacak küresel bir sistem

henüz ortaya çıkmamıştır. Ancak Avrupa Birliği'nde bu gayelerin oluştuğunu söylemek mümkündür.

Demokrasinin gerekliliği küreselleşme süreciyle birlikte kendisini dayatıyor. Daha adil bir dünya her ülkede demokrasinin derinleştirilmesine dayanmalıdır. Yani herkes için asgari hakların tanındığı, eşitsizliklere karşı mücadele edildiği, ayrımcılığın reddedildiği, ekolojik dengelerin iyileştirildiği, örgütlenme hakkına saygı gösterildiği, demokrasi anlayışının yerel-ulusal-küresel düzeyde ve işletme düzeyinde derinleştirilmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Günümüzün demokrasi anlayışı, küresel bir demokrasi kurma iradesinin üzerine kurulmalıdır. Bu iradenin kurumsal anlamda dünya ölçeğinde pratiğe geçirilmesi büyük bir uluslararası dayanışmayı ve uzlaşmayı gerektirir. Dünya ölçeğinde bu sağlanamadığından, yani bunu sağlayacak bütün dünyayı temsil eden etkin bir birlik olmadığından bugün için, kozmopolit demokrasinin ülkelerin ulaşmaya çalışacağı bir ideal olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda günümüzde demokrasinin insanlar için işlevsel kılınmasının aracı hala büyük oranda ulus-devletlerdir. Bu çerçevede de küreselleşme sürecinde demokrasi için ulus-devletlerin sivil toplum örgütleriyle de işbirliği yaparak önemlerini kurduğunu söyleyebiliriz.

3.5. Küreselleşme Yerelleşme Paradoksu (Glokalleşme)

Yerelin önem kazanması ve küreselleşme sürecinin karşılıklı yoğun ilişkiler çerçevesinde yerelin de küreselle birlikte kendisini sunma fırsatını yaratması, küresel-yerel paradoksunu doğurmuş ve bu paradoksal süreç özellikle kültürel anlamda öne çıkmıştır. Postmodernizmin modernizme getirdiği eleştirilerin de önemli yeni açılımlar sağlaması bu süreci kaçınılmaz kılmıştır.

Yerelleşme ve küreselleşme dünya ölçeğinde toplumsal ilişkilerde ve insani gelişmede mekâna bağlı iki gerçekleşme düzeyi olarak görülebilir. İnsan toplumunun yerleşik yaşam üzerinde uzun süreci kapsayan bir gelişmesi olduğundan dolayı yerleşik yaşama geçiş, bu sürecin mekâna bağlı bir düzey kazanması anlamına gelmektedir (Baran, 2003: 72). Bu bağlamda yerellik, dar anlamıyla mekâna bağlılık ve aidiyeti, küresellik ise insanın gelişmelere uyum gösterme çabası olarak düşünülebilir.

Yerelliğin bir aidiyet düzeyi olarak küreselleşmeyle birlikte yeniden öne çıkan önemi küreselleşmeyle karşıtlık oluşturduğundan değil, tam tersine yerellik, küreselliğe katılan bir renk olarak zenginleştirici bir etkiye sahiptir (Baran, 2003: 76). Küreselleşme süreciyle birlikte yerelin küresel ölçekte yeniden üretilmesi ve canlanması bu zenginliği göstermesi bakımından önemlidir. Dünya ölçeğinde uyum ve gelişmenin sağlanması için, küresel-yerel paradoksunun uyumlu ve dengeli birliğine gerekmektedir.

"Son yirmi yıl içinde ortaya çıkan ve kısaca modernite sonrası yaklaşımlar olarak isimlendirilen bakış açıları için, modernist dönemde birlik, bütünlük, eşitlik, adalet ve benzeri, evrensel olduğu varsayılan değerler savunulurken, birey başta olmak üzere 'sosyal'ın kendi içindeki farklılaşmaları ihmal edilmişti. Oysa sosyal ilişkiler kendi içinde çok önemli farklılaşmalar içeriyordu. Tam da bu noktada, yerelin bir mekânsal birim olarak popüler hale gelmesi şaşırtıcı gelmemelidir. Çünkü mekâna duyarlılık, aslında sosyal ilişki ve süreçlerin farklılaşmasına duyarlılıktan başka bir şey değildir... Bu 'farklılıkların farkına varılması' ve akışının çizilmesi ise, yerel ölçeğin önem kazanması anlamına gelmektedir" (Şengül, 2000: 121-122). Giddens'a göre, "dünyanın farklı yerlerinde yerel kültürlerin yeniden canlanmasının nedeni küreselleşmedir" (Giddens'tan aktaran Nye, 2003: 118). Bu süreçte küreselleşme, ulus-devletlerin tek ve homojen kimlik dayatmasını sorunsallaştırmıştır. Çok kimlikli, melezleşen kozmopolit bir dünyada, bireyler farklı kimlikleri bir arada ve eş zamanlı olarak sahiplenebilmektedir (Duran, 2003: 88).

Günümüzün çağdaş dünyası, küreselleşmenin ulus-devletlerin, ulusal ekonomilerin, ulusal kültürlerin egemenliğinde olduğu dönemi geride bırakmış ve küresel ve yerelin iç içe olduğu yeni bir döneme girmektedir (Hail, 1998: 47). Wallerstein'e göre, "modern dünyanın milliyetçilikleri artık geçmişin o görkemli, muzaffer uygarlıkları değil, onlar hem evrensele dahil olma hem de eş zamanlı olarak tikele, farklılıkların yeniden keşfine bağlı kalma isteğinin muğlak bir ifadesidirler. Gerçekte bu, tikelcilik yoluyla evrenselcilik ve evrenselcilik yoluyla tikelciliğe başka bir şey değildir" (Wallerstein'den aktaran Robertson, 1999: 161). Bu anlayıştan hareketle Robertson çağdaş küreselleşmeyi en genel anlamında hem tikelciliğin evrenselleştirilmesini, hem de evrenselciliğin tikelleştirilmesini içeren ikili sürecin kurumsallaş-

ma biçimi olarak düşünölebileceğini vurgulamaktadır (Robertson, 1999: 170). Küyelleşme diyebileceğimiz bu karmaşık süreç, hem yerellik ve farklılığa hem de küresellik ve türdeşliğe dengeli bir yaklaşımı gerektirmektedir. Yani küresel ile yerel arasındaki bu devamlı diyalektik insanların küresel bir bilince sahip olmaları ve birbirlerine karşı daha toleranslı ve hoşgörölü davranmalarını gerektirir. Bir başka anlamıyla küreselleşme sürecinin getirdiği yeni zihniyetle, artık ötekini göz ardı edemeyeceğimize göre, onu anlamaya ve ona hoşgörölü yaklaşmaya özen göstermeliyiz.

Yerelin de toplumsal fail olarak göröldüğü günümüz anlayışına göre, yerel olan, içerdği sosyal ilişkiler temelinde yerel bağımlı aktörleri çıkarları etrafında birleştirebilmekte ve ortak mücadeleye taşıyabilmektedir. Bu çerçevede bir toplumsal fail olarak ortaya çıkan yerel, sosyal-ekonomik süreçleri değiştirip dönüştürecek temel aktör olmaktadır (Cox, Mair'den aktaran Gündoğdu, 2002: 174). Bu bağlamda küreselleşmeyle gelen olumsuzlukların (yolsuzluk, yoksulluk, eşitsizlik, çevresel tahribat gibi) ortadan kaldırılması için de yerelleşmeden yararlanılabilir.

Siyasal anlamda yerelleşme, son zamanlarda güç kazanan ve daha çok yönetimin, aşırı merkezîyetçi bir yapıdan kurtulması, bölgesel ve yerel hizmetlerin yerinden yönetilmesi ve toplumların daha özerk, demokratik, saydam ve verimli bir yönetime kavuşmaları olarak küreselleşme ile birlikte yeni bir içerik kazanmıştır.

Yerelin yeniden kavramsallaştırılmasına yönelik bakış açıları genellikle, ulus-devletlerin egemenlik anlayışlarındaki değişim, sivil toplumun önem kazanması, katılımcı demokrasi anlayışının yaygınlaşması, postmodernizm ve özellikle çok kültürlölük tartışmalarıyla paralel olarak gelişmektedir. Önceleri bir çatışma alanı olarak görölen küresel ile yerelin, günümüzde birlikteliği ve uyumu vurgulanmaktadır.

"Küreselleşme ile yerelleşme talepleri arasında, hem bunu talep eden gruplar ve hem de bu talebin gerekçesinde bir paradoks olduğu açıktır. Bununla birlikte küreselleşme sürecinin ulusal ve yerel olanlara olumsuz bir etkide bulunduğu ve kültürü, kurumları, siyaset ve ekonomiyi homojenleştirdiği kabul edilse bile yerel olanın kendisini ifadesine imkân vermesi bakımından evrenselleşmenin yolunu açmaktadır... Küreselleşme süreci, evrenselleşebilme başarısı gösterecek yerel değerler için bir tehdit değil, tam aksine önemli bir imkân sunmaktadır" (Dursun, 1999: 186).

Yerelliğin önemsenmesinin önemli bir boyutunun, Batı değerlerinin ve kültürünün kendisini tüm dünyaya dayatmasına karşı verilen Batı dışı toplumların mücadelesi ile gerçekleştiği söylenebilir. Nitekim Dursun'un da belirttiği gibi; bir yandan küreselleşme ile batılı kurumlar, yapılar ve değerler dünya ölçeğinde yaygınlaşırken, diğer yandan yerel değerler yeniden yaşama imkânı bulmaktadır. Ona göre, bu paradoksal durum şaşırtıcı değildir. Küresel saldırılar ve hegemonik dayatmalar karşısında kimliğini ve özgün varlığını kaybetme tehlikesiyle yüz yüze gelen Batı-dışı toplumlar; kendi tarihlerine, geleneklerine, kültür ve medeniyet dünyalarına yeniden bakma ihtiyacı duymakta ve kendi kimliklerini kendi dünyalarında aramaktadırlar (Dursun, 2001: 196). Buna benzer Han da şu tespiti yapar: Glokalleşme bilhassa belli güçlü aktörlerin globalleşmesi su yüzüne çıktıkça, bir kimlik, farklılık, tarih ve mahalli olan ne varsa hepsinin anlamını muhafaza etme mücadelesini dile getirir (Han, 2002: 107). Bu bağlamda, kendi dünyalarının hem küresel alan hem de yaşadıkları yerel alan birlikte oluşturmaktadır. Küreselleşmenin, ikisinden birini tercih etme durumunu ortadan kaldırdığını söylemek mümkündür. Yani küresel ile yerelin iç içeliği vurgulanmalıdır.

Eğer yaygın bir "kökenleri arayış" diye bir şey varsa; bu en iyi, ilk anda küreselleşmenin bir boyutu olarak ortaya çıkmaktadır. En temel anlamda küreselleşmeyi dünyanın küçülmesi şeklinde tanımlarsak, onun en ilginç özelliğinin, "kökenleri arayış"ın küreselliği olduğunu ısrarla belirtmemiz gerekir. Bu arayış dünyanın değişik bölgelerinde ve çeşitli toplumlar içinde, gelenek, kimlik, yurt, yerlilik, yerellik, topluluk ve benzerlerine ilişkin küresel düzeyde yayılmış fikirler açısından sürdürülmektedir (Robertson, 1999: 269). Bu bağlamda küreselleşmenin kendisinin farklılık ve çeşitlilik yarattığını ve bu sürecin küresel standartlaşma da göz önüne alındığında aynı zamanda bir paradoksal görünüm arz ettiği söylenebilir.

Robertson'da yerelin önem kazanmasının, küreselleştirici eğilimlere karşı yerel talepler dünyasında, yerellik fikrinin kendisinin bazen tahakkümcü küresele bir direnç veya karşıtlık biçimi olarak ortaya koyduğu bir eğilimle gerçekleştiğini söyler (Robertson, 1996:121). Bu küresel ile yerelin eşzamanlılığı da ortaya koymaktadır. Küresel ile yerelin bu eşzamanlılığını ve bir aradalığını; yani karşılıklı birbirini meşrulaştırma aracı olduklarını belirtmek için Robertson ve Swyngedouw "glokalleşme"

kavramım kullanmaktadırlar (Robertson, 1996; Erik Swyngedouw'dan aktaran Han, 2002: 102). Bu yazarlar global ve lokalin iki ayrı süreç değil, daha çok birbirlerini biçimlendiren ve bütünleyen süreçler olduğunu ve dolayısıyla da bu süreçlerin iç içe geçmiş olduklarını vurgulamaktadırlar. Hatta günümüzde birçok yazar yaşanan sürecin tam olarak anlaşılması için küreselleşme yerine glokalleşme kavramının kullanılmasını daha kapsayıcı bulmaktadırlar.

Glokalleşme, yerel farklılıkları global içinde meşru gören bir tutumu yansıtır gibidir: fakat son tahlilde lokal'in global'e eklenmesinden başka bir şey değildir. Üstelik "yerel düşün global davran" söyleminin bir kimlik dayatıcı yanı vardır ve bu globalleşmenin doğal bir sonucudur. Yani glokalleşme, yerel olanın globale dahil olması, global olanın da yerele uygun tanımlanarak meşrulaştırılmasıdır (Sarıbay, 2002b: 47). Bir başka deyişle, sosyolog Ulrich Beck'in belirtmiş olduğu "ya o ya da o" mantığından "hem o hem de o" mantığına geçilmiş olmasıdır (Beck'ten aktaran Sarıbay, 2002b: 47). Bu anlayışın, günümüz demokratik toplum anlayışını güçlendiren çok kültürlü toplum yapısının benimsenmesine önemli bir katkısının olduğunu gözlemlemekteyiz. Bu anlayış aynı zamanda kavramsal karşıtlıkları eriten bir etken olarak görülebilir ve bir madalyonun iki yüzü şeklinde düşünmemizi mümkün hale getirmektedir.

Yerel dönüşüm küreselleşmenin bir parçasıdır. Bu ise zaman mekân içindeki bağlantılarla ilgilidir ve yerelliğin keşfini de içinde taşımaktadır (Aslanoğlu, 1998: 127). Özellikle kültürel boyuttaki çözümlenmelerde modern/geleneksel ayırımına dayanan ulus ölçekli toplumsal yapılanma anlayışı terk edilmekte, ulus-ötesi aktörlerle, mikro ölçekli yerel oluşumlar arasındaki ilişkilenebilirliği güçlendiren yeni örgütlenmeler, insani gelişme anlayışları hâkim olmaya başlamaktadır (Yetim, 2002: 132). Toplumsal uyum ve istikrar sağlamanın farklı politikalarını geliştirme yönündeki arayışlarının ulaştığı bugünkü son aşama ise "farklılıklar zeminindeki birlik" anlayışına dayanan "çok kültürlülük"tür. Bu politika, bugünün dünyasında toplumsal uyum politikalarının modeli haline gelmiştir (Vatandaş, 2002: XV).

Keyman'a göre, "globalleşme küçülen bir dünyayı yaratırken, aynı zamanda parçalanmış bir dünyayı da yaratıyor. Evrenselleşme, kimlikle fark, modernlikle ötekilik, liberal demokrasiyle milliyetçilik gibi karşıtlıklar globalleşme süre-

cinin küçültücü ve parçalayıcı niteliğinin kurucu öğeleri olarak kullanılıyor" (Keyman, 2000a: 3). Bu bağlamda, Appadurai'nin vurguladığı gibi globalleşme, "kültürel homojenlikle, kültürel heterojenlik arasındaki gerilimi simgelemektedir, daha doğrusu kimliğin ya da topluluğun tanımlayıcı ögesi olmak için aynılık ve farklılığın verdiği mücadeleyi nitelendirmektedir" (Appadurai'den aktaran Keyman, 2002a: 3). Bu mücadelenin çağdaş katılımcı bir demokrasi anlayışının oluşturulmasına büyük katkılar sağladığı söylenebilir.

Sonuç olarak yaşanan glokalleşme süreciyle yerelin öneminin artmasını, ulusal ölçeğin ortadan kaldırılması olarak görmemek gerekir. Global/ulusal/yerel ölçekte ilişkilerin yeniden tanımlanması olarak görmek daha doğru olur kanaatindeyiz. Bu bağlamda ulus-devletlerin hâlâ önemli birer iktidar yatağı olduklarını söylemek mümkündür. Nitekim, hem global aktörlerin hem de yerel aktörlerin önemleri ve etkileri ulus-devletler bağlamında ortaya çıkmaktadır. Bir başka ifadeyle, ulus-devletler, hem global hem de yerel anlamda başat rolü oynamaktadırlar ve yerelliğin öneminin artması çerçevesinde de küreselleşme sürecinin en önemli aktörüdürler.

3.6. Küresel Yönetim (Yönetişim) Anlayışı

Küreselleşmeyle birlikte hemen her alanda yaşanan hızlı değişim ve dönüşüm yönetim anlayışını da etkilemiştir. Geleneksel yönetim anlayışının sorunsallaştırılmasıyla, küreselleşmenin getirdiği sorunlara cevap verme ihtiyacı üzerine yeni yönetim anlayışı ortaya çıkmakta ve yönetim kavramı yeniden kavramsallaştırılmaktadır. Bu çerçevede, yaygın olarak yeni yönetim anlayışı, şirket yönetişimi, minimal devlet, stratejik yönetim anlayışı, küresel yönetim, yönetişim (governance) kavranılan bu yeni anlayış için kullanılmaktadır. Geleneksel yönetim anlayışındaki yetersizlikler ve bilgi çağının ihtiyaçlarına yeterli düzeyde cevap vermemesi köklü değişimleri kaçınılmaz kılmaktadır. Bu durum yönetimin toplumla paylaşılması veya toplumun da yönetimin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edildiği yeni bir anlayışı dayatmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte yönetim tek aktörlü değil çok aktörlü bir yapıda düşünülmekte, yönetilenlerin de yönetim sürecine katılmaları ve sorumluluğu paylaşmaları gerektiğine inanılmaktadır.

Bir iktidar modeli olarak yönetişim, "devlet toplumu yönetir" savını terk ederek, devletin dışındaki örgütlerin de devlet yönetimine eşit şekilde katılımını önermektedir. Devlet-toplum arasındaki karşılığın ortadan kaldırılması gerektiği düşüncesinden yola çıkan model, küreselleşmenin zorunlu bir süreç olduğu argümanından hareketle, küreselleşen bir dünyaya uygun bir iktidar tarzı, yeni bir devlet anlayışı ve yeni bir yönetim üslubu geliştirmeyi hedeflemektedir (Bayramoğlu, 2002: 85). Bu bağlamda, yönetişim toplumsal ihtiyaçların karşılanması için kolektif bir tutumun gerekliliği ve küresel sorunların birlikte çözümünün arandığı bir süreçtir. Yani çok aktörlü yönetime geçişin uygun yönetsel modeli olarak öngörülen yönetişim anlayışının, yönetim erkinin tek elde toplanması yerine kolektif bir işleyişe kavuşturulmasını ve yönetimde katılımcı demokrasiyi gerçekleştirmeyi öngördüğünü söylemek mümkündür.

Eryılmaz'a göre, "yeni yönetim düşüncesi, bürokrasi temelli rasyonellik anlayışı yerine, piyasa mekanizmalarına dayalı yeni bir rasyonellik anlayışını savunmaktadır. Devletin yapısı giderek küçülmekte ve faaliyet alanları daraltılmakta; piyasaya, sivil topluma ve bireye doğru bir yetki kayması yaşanmaktadır. Piyasa mekanizmasına yapılan vurgu, devletin kamusal sorumluluğunu zayıflatmamalıdır. Piyasa temelli yönetim anlayışında devletin yeni rolü, hakemlik ve hizmetler konusunda garantörlük biçimine dönüşmek durumundadır. Hükümet, piyasa ve sivil toplumun belirli bir denge içinde işlediği yeni bir yönetim anlayışına ihtiyaç bulunmaktadır" (Eryılmaz, 2002: 242-243). Yönetişimin kamu yönetimi ve devletin yetki alanı bakımından içeriğini oluşturan temel özellikler ise, genel olarak kamu yönetiminin alanını daraltma, harcamaların kısıtlama, personelini azaltma, hizmetlerini özelleştirme ya da piyasa mantığına tâbi kılma uygulamaları oluşturmaktadır (Güler'den aktaran Bayramoğlu, 2002: 88).

Küreselleşen bir dünyanın karmaşıklığı, yoğun ilişki düzeyi, uluslararası etkileşimi ve gidişatın belirsizliği bir küresel yönetişimi zorunlu hale getirmektedir. Öke'ye göre, "Dünyayı yeniden inşa etme ve bu doğrultuda insanlığın kolektif gücünü kullanma gereksiniminin acilliği ortadadır. Bu ideali 'küresel yönetişim' (global governance) diye tanımlıyoruz. Yönetişim, yönetmek ve yönetimden farklı olarak, ortak sorun, konu ve çıkarların hallinde, resmi ve özel kuruluşların, kişilerin birlikte

davranmalarınıdır. Küresel düzlemde ise yönetişim, devletle beraber uluslararası kurumlaşmaların, hükümetler dışı kuruluşların, yurttaş platformlarının, çok uluslu şirketlerin de uluslararası sistemin karar verme mekanizmasına katılmaları demektir" (Öke, 2001: 13). Bu çerçevede yönetişim ve katılımcı demokrasi anlayışlarının birbirlerini tamamlayan ve güçlendiren bir etkileşime sebep oldukları söylenebilir.

Yönetişim, 1980'lerde ekonomik alanda yaşanan krizlerden ve bunun yol açtığı tartışmalardan önemli ölçüde beslenmiştir; hatta ilk ortaya çıkışında meşruiyetini buna dayandırmıştır. Dünya Bankası'nın raporları ve borç verdiği ülkelere dayattığı "reformlarla" yönetişim siyasal yaşama da girmiştir (Bayramoğlu, 2002: 112-113). Al'a göre, gücün nasıl kullanıldığını, kararların nasıl alındığını ve vatandaşların yönetim sürecine nasıl katıldığını belirleyen bir süreç olarak yönetişimin unsurları, esneklik, katılımcı demokrasi, yerellik, yönetimde şeffaflık, çoğulculuk, hesap verebilirlik, sonuca yönelimlilik, performans ve toplam kaliteyi önemsemeyi içermektedir (Al, 2002: 236).

1995 raporunda Küresel Yönetişim Komisyonu, "siyasetin gereklerinin, insan hakları, demokrasi, BM, uluslararası hukuk, insani müdahale ve küresel sivil toplumun rolünün geliştirilmesiyle bağlantılandırılması gerektiği fikrindedir" (Rapordan aktaran Falk, 2003: 168). Buradaki vurgu ortak bir küresel yönetim anlayışıdır. Yani yeni siyaset anlayışı, yönetimin paylaşılmasını gerektirmektedir.

Held'e göre, "ulusal ve küresel yönetimi birleştirmek artık ütopya olmaktan çıkmıştır. Çünkü bu iki yönetim biçimi uygulamada zaten bir arada işlemektedir. Piyasalardaki hareketliliğin ve teknolojik yeniliğin itici gücünün arkasında küresel düzeyde işbirliğine dayalı şekilde faaliyet gösteren organizasyonların sayısındaki büyük artış yatmaktadır. Örneğin 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçilirken yaklaşık 20 uluslararası devlet organizasyonu ve 180 uluslararası özel sektör organizasyonu vardı. Günümüzde devlet organizasyonlarının sayısı 300'e ve özel sektör organizasyonlarının sayısı ise 5000'e çıkmıştır. Bu ortamda zaten küresel yönetim ve küresel sivil toplum varlığını göstermektedir" (Held'den aktaran Giddens, 2000b: 156). Bu bağlamda, "küresel yönetişimin temel şartı olarak, insan dayanışmasının medeniyet çeşitliliği ile tamamen tutarlı olduğunun ve medeniyetler arası diyalogun öneminin kabul edilebilir bir normatif (hukuki ve ahlâki) düzenin temeli olduğunun anlaşılması

gereklidir" (Falk, 2002:5). Nitekim günümüzde yeni bir küresel işbirliği düzenine duyulan ihtiyacın, uluslararası toplumu bir küresel yönetim sistemi kurmaya zorladığını gözlemlemekteyiz. Ancak bu konuda örnek olabilecek yeterlilikte bir kurumsallaşma henüz oluşturulamamıştır.

Yönetişim kavramının yaygın kullanımını Dünya Bankası'nın belli raporlarına bakarak incelemek mümkündür. DB raporlarından hareketle yönetişimin bugüne kadar ki gelişimi üç evrede ele alınabilir: Birinci evre; Afrika ülkelerindeki krizin yönetim krizi olduğunu ortaya koyan 1989'daki raporda somut olarak görülür. "İyi yönetim" ve minimal devlet vurgusu öne çıkar. İkinci evre; 1994 yönetim raporudur; yönetişimin yeşermesi ve canlanması için sivil toplumun gelişmesi gerektiği vurgulanır. Üçüncü evre ise 1997'deki rapordur. Raporda, küresel ekonominin gereklerine cevap verebilecek, teknolojik değişimlere hızla uyum sağlayabilecek daha etkin ve güçlendirilmiş bir devlet hedeflenir. Ancak DB'nin daha önceki raporlarından ve temel politikalarından da anlaşıldığı üzere, daha etkin ve güçlendirilmiş bir devlet, devletin kapsamının genişletilmesi, işlevlerinin artırılması, kamu hizmetlerinin yaygınlaştırılması anlamına gelmemektedir (Bayramoğlu, 2002: 88-93).

Hirst ve Thompson'a göre, uluslararası ekonomiden endüstriyel alana doğru beş düzeyde yönetim mümkündür. Bunlar:

1. Belli başlı endüstrileşmiş ülkeler, özellikle G3 (Avrupa, Japonya ve Kuzey Amerika) ülkeleri arasında anlaşma yoluyla;
2. Önemli sayıda devletin, WTO gibi, ekonomik faaliyetin belirli bir yönünü düzenleyen uluslararası ajanlar yaratması yoluyla;
3. Geniş ekonomik alanların AB ya da NAFTA gibi ticaret bloklarıyla kontrol edilmesi yoluyla;
4. Şirketler ve başlıca sosyal çıkarlar arasındaki işbirliği ve rekabeti dengeleyen ulusal düzeyli politikalar yoluyla;
5. Endüstriyel alanlara kolektif hizmetler sağlayacak bölgesel düzeyli politikalar yoluyla. Böyle kurumsal ayarlamalar ve stratejiler, en azından başlıca gelişmiş endüstriyel uluslar yararına olmak üzere, bazı minimal uluslararası ekonomik yönetim düzeylerini güvence altına alabilir (Hirst ve Thompson, 2000: 224). Bu bağlam-

da, yönetime stratejik yaklaşımın küresel yönetim açısından çok önemli yararlar sağlayacağı ve yeni yönetim anlayışı çerçevesinde yönetim anlayışının gelişmesine olumlu etkide bulunacağı düşünülebilir.

Rekabet üstünlüğü elde etmeyi amaçlayan gelecek referanslı entegre bir yönetimi ifade eden stratejik yönetim anlayışı, diğer yönetim anlayışlarından farklı olarak, devleti uluslararası güçlere karşı konumlandırarak ve uluslararası platformda emsallerine göre uzun dönemde avantajlı kılacak yolları tartışmaya odaklandığı için günümüzün ve görünen geleceğin içsel bağımlılıklar yaratan küreselleşme sürecine ve yoğun rekabetçi koşullarına, diğer yönetsel yaklaşımlarla karşılaştırıldığında, daha iyi yanıt verdiği söylenebilir (Barca, 2003). Stratejik yönetim anlayışı gelecek yönelimli, vizyon belirleyen ve insan kaynaklarını geliştiren, katılımcı bir anlayışı simgeler. Küreselleşme sürecinin yarattığı yeni dünya düzenine uyum sağlamayı amaçlayan yeni yönetim anlayışlarının birbirlerine yakın olduklarını söylemek mümkündür. Hatta çoğu yazar, bu yaklaşımları kavramlaştırırken birbirlerinin yerine kullanmaktadır. Jessop'a göre, yönetişimin yeni dünya düzeni için geliştirmiş olduğu mekanizmaların özellikleri:

1. Acil sorunlara, dünyanın karmaşıklığını basitleştiren model ve pratikler içinde, yan etkileri ve bağımlılık ilişkilerini de hesaba katarak çözümler geliştirmek.

2. Böyle bir modeli, neden-sonuç ilişkisi içerisinde, yeni bir anlayış ve sorumluluk geliştirmek ve bununla birlikte yeni bir eylem kapasitesi oluşturabilmek için dinamik interaktif öğrenme kapasitesini geliştirmek.

3. Farklı kimlik, çıkar ve anlam dünyalarına sahip toplumsal grupların eylemlerinin eşgüdümünü sağlayacak yöntemler geliştirmek.

4. Bireysel eylem ve toplumsal sistem çerçevesinde yönetimin, beklentilerin ve etkili aktörlerin yönlendirilmesini belli bir istikrar içinde sağlayabilecek ortak bir dünya görüşünü kurmak olarak sıralanabilir (Jessop'tan aktaran Bayramoğlu, 2002: 107). Burada önemli olan nokta yönetişimin küreselleşme süreciyle değişen toplumsal gelişmelere karşılık verebilme iddiasında olmasıdır.

Küreselleşme sürecinde ortaya çıkan küresel nitelikli sorunların ortadan kaldırılması için küresel yönetişimin güçlendirilmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir.

dir. Aksi takdirde küresel sorunların sonuçlarına katlanmak dünya toplumları için çok zor gelebilir, hatta yeni krizler, yeni savaşlar ve küresel boyutta büyük toplumsal çatışmalara sebep olabilir. Günümüz dünyasında bu sorunların çözümünde en önemli aktör olarak ulus-devletler kabul edilmekte ve devletlerin işbirliği ile birçok sorunun üstesinden gelinmektedir.

Bozkurt'un belirttiği gibi, "sosyal sorumlu küreselleşme sürecinde hala ulusal kuramlara önemli bir işlev düşmekle birlikte, küresel düzeydeki etkin düzenlemeler, ancak, güçlendirilmiş meşru bir küresel yönetim ile gerçekleştirilebilecektir" (Bozkurt, 2000: 113). Bu yönetimin meşruiyetini de dünya ölçeğinde bütün ulus-devletlerin katılımı sağlayacaktır. BM ve benzeri organizasyonlar bu bağlamda küresel ölçekte meşrulaştırılabilir.

3.7. Yeni Dünya Düzeni

Evrensel normların küreselleşme süreciyle birlikte yaygınlaşması, hem dünyayı bir üst kültür altında bütünleştirmek yönünde, hem de yerel ve global ölçekte bir özgürleşme eğilimini yaratması yönünde paradoksal bir süreç oluşturmaktadır. Bu süreçte karmaşık bir hal alan uluslararası ilişkiler kimsenin kontrolünde olmayan, ancak herkesin gücü oranında kontrol etmeye ve etkinliğini arttırmaya çalıştığı bir küresel ortam yaratmıştır. Bu ortamda, doğal olarak Batı dünyası ve ABD'nin Soğuk Savaş sonrası rakipsiz kalmalarının da verdiği güçle yeni dünya düzeni arayışı içine girmiş bulunmaktadır. Bir başka ifadeyle Batı normlarının evrenselleşmesi yeni dünya düzenin belirleyici unsuru anlamına gelmektedir. Bu çerçevede yeni dünya düzeni, soğuk savaş sonrası uluslararası sistemde küreselleşme sürecinin de etkisiyle meydana gelen büyük değişim ve dönüşümle dünyanın arz ettiği görünümü ifade etmektedir.

Yeni dünya düzeni açısından vurgulanması gereken önemli bir nokta, bunun soğuk savaş sonrası süreci ve henüz oluşum halinde olan yeni bir denge arayışını simgelemesidir. Yakın çağ dünya tarihine baktığımız zaman dünyayı etkileyen büyük savaşlar sonunda dünya düzenini yeniden oluşturmak için anlaşmalar yapılmış ve bu anlaşmalarla bir güven ortamı yaratılmıştır. Bu anlaşmalarla belirlenen düzen ulusla-

rarası ilişkiler ve devletlerin iç politikalarıyla ilgili yükümlülükler getirmekte ve böylece dünya düzeni korunmaya çalışılmaktaydı.

Otuz Yıl Savaşlarının ardından 1648 Vestfalya antlaşması, Napolyon Savaşlarından sonra 1815 Viyana Antlaşması, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1919'da Milletler Cemiyeti ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise 1945 Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurulması, dünyada savaş sonrası düzeni koruma işlevi görmüşlerdir. Bu düzenin oluşumunda uluslararası sistem, güçlü devletlerin belirleyiciliğinde bazen çok kutuplu, bazen çift kutuplu, bazen de tek kutuplu bir hal almıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan Sovyetler Birliği'nin dağılmasına dek süren iki kutuplu sistemin çöküşü ile birlikte yeni dünya düzeni arayışları, dünya gündeminde önemli bir yer işgal etmiştir.

Bu bağlamda, savaşlar sonrası dünya düzeninin oluşturulması kaçınılmaz görülmektedir. Dolayısıyla, Soğuk Savaş sonrası dünya düzenini sağlayacak bir yapılanmanın zorunluluğu ortadadır. Bunun için küresel ölçekte uluslararası örgütlerin işlevsel hale getirilmesi gerekmektedir. Örneğin Birleşmiş Milletler Örgütü'ne tüm dünya devletlerinin aktif ve eşit katılımı sağlanabilirse yeni dünya düzeninin oluşturulabilmesi mümkün hale gelebilir veya buna benzer yeni bir yapılanmaya gidilebilir. Dünya parlamentosu ve dünya vatandaşlığı anlayışını oluşturmak gibi.

Dursun'a göre, "Dünya iki kutuplu bir yapıda iken karşıtlar arasında bir denge vardı ve bu dengenin korunmasıyla barış sağlanıyordu. Savaş sonrasında kurumları olan BM, Güvenlik Konseyi (GK), Avrupa Konseyi (AK), NATO vb. kurumlar bu yapıya uygun şekilde oluşturulmuştu. Kutuplardan biri çökünce bu kurumların eski işlevlerini görmesi zorlaştı ve bugün çatırıyorlar" (Dursun, 20.02.2003). Nitekim BM'nin etkinliğini yitirdiği, ABD'nin isteklerine göre hareket ettiği, çıkabilecek savaşları engelleyemeyeceği ve bu bağlamda meşruiyetini yitirdiği yönünde dünya toplumunda yaygın bir kanaat oluşmaya başlamıştır.

Yeni dünya düzeni, içinde devletlerin ve insanların ideolojilerini bir yana bırakarak, evrensel değerleri benimseyerek, diğerlerinin hak sınırını gözeterek ve kolektif güvenlik çıkarlarını oluşturarak birbirleriyle barış içinde yaşayacağı bir kolektif dünya güvenliği sistemini anlatır (Farazmand, 2001: 248-249). Ancak, SSCB'nin

çöküşü ile birlikte yeni dünya düzeni bir bitişin ve yeni bir başlangıcın ön kabulü anlamında kullanıldı. Bitişin öznesi Marksizm iken, yeni başlangıcın taşıyıcısı olarak liberalizm sunulmaktaydı (Coşar, 2000: 194). Yeni dünya düzeninin ABD liderliğinde oluşum sürecine girdiği 90'lı yıllarda liberalizmin zaferi olarak, Batı değerlerinin evrenselleşmesi ve alternatifsizliği dünya gündeminin önemli tartışma konusu haline geldi. O yıllarda yeni dünya düzeninin belirleyici unsurları olarak liberalleşme ve küreselleşme vurgusunun artması da bu durumun göstergesi olarak sunulmaktaydı. Oysa son birkaç yıldır liberalizm ve küreselleşmeye kapitalist dünya ekonomisinin yarattığı olumsuzluklardan hareketle kuşkuyla bakanların, hatta karşı çıkanların sayısının gittikçe artması ve bunların etkili toplumsal örgütlenmelere dönüşmeleri, liberalizmin zaferinden çok yeni dünya düzeni oluşturulmasının belirsizliği gerçekliğine dikkatleri çekmektedir.

Yeni dünya düzeninin önemli belirleyicileri olarak liberalleşme ve küreselleşme sürecinin en önemli sorunu gelir dağılımındaki eşitsizliklere bağlı olarak zengin ve yoksul arasındaki farkın giderek artması ve eşitsiz ve adaletsiz bir yapının ortaya çıkmasıdır. Dünya nüfusunun büyük bir çoğunluğunda yoksulluk yaşanırken çok az bir kesimde zenginlik yaşanmaktadır. Dünyanın bu bölünmüşlüğü birçok yeni sorunlar da doğurmaktadır. Karaman ve Altay'a göre, dünyanın gelişmişlik/az gelişmişlik ikilemi çerçevesinde bölünmüşlüğü eşitsiz ve adaletsiz bir dünya düzeni yaratmakta, bu da herkesi ilgilendiren bir süreç olarak, ortak barış ve güvenliği sağlamayı ve insanlığın saygınlığını tehlikeye düşürmektedir (Karaman ve Altay, 1996: 360). Nitekim günümüzde özgürlük ve demokrasi, eşitlik ve adalet, dünya düzeni için önemli olan bunlara benzer birçok evrensel değer, yoksullar ve zenginler için aynı şeyleri ifade ettiğini söylemek çok zordur. Dolayısıyla bu değerleri bütün toplum kesimleri için anlamlı kılmamanın, yeni dünya düzeninin sağlanmasında büyük bir önem ve önceliğe sahip olduğu söylenebilir.

İnsanların güvenlik ve özgürlük arayışının sonucu olarak da yeni dünya düzeni arayışlarını ele alabiliriz. Yukarıda görüldüğü gibi savaşlar sonrası düzen arayışı hep olmuştur ve bu düzen belli antlaşmalarla sağlanmıştır. Ancak bu çerçevede bakıldığı zaman soğuk savaş sonrası düzen arayışlarının devam ettiğini, yani MC, BM gibi savaş sonrası bir dönüşümün ve düzenin oluşturulmadığını söylemek mümkündür.

Bu belirsizlik durumunun dünyanın gidişatı için olumsuz sonuçlarını hesaba katarak biran evvel dünya düzenini sağlayacak bir yapılanmaya gidilmesi zorunluluğunu gözlemlemekteyiz. Yeni dünya düzeninin oluşturulması bu bağlamda, dünya barışının da sağlanmasını beraberinde getirecektir. Bu aynı zamanda güçlü devletlerin keyfi politika ve girişimlerini de büyük oranda engelleyecektir. Böylece dünya toplumu için daha güvenli ve özgürlükçü bir ortam oluşacaktır.

Davutoğlu'nun da Küresel Bunalım adlı kitabında 11 Eylül sonrası yeni dünya düzeni ile ilgili açıklamalarında belirttiği gibi; "Dünyanın yeni bir açılıma ihtiyacı var. Buna paralel olarak da bir uluslararası düzen problemi var... Küreselleşme bütün toplumları kendi süreci içinde etken kılan bir şey... Dolayısıyla uluslararası düzen için öylesine ilkeler geliştirilmelidir ki, bu ilkeler her topluma maksimum düzeyde güvenlik ve özgürlük alanı tanısin" (Davutoğlu, 2002). Bu bağlamda, evrensel ilkeler oluşturulmazsa yeni dünya düzeninin oluşturulması için alınan tedbirler, çözümü zorlaştırıcı sonuçlar doğurabilir. Yani küreselleşme sürecini de adaletli, uyumlu ve istikrarlı kılacak bir yapılanma benimsenmelidir.

Dünya Düzeni Modelleri Projesi (DDMP) çerçevesinde 1960'lardan beri, kültürel ve ideolojik farklılıkları kabul temeline dayalı adil ve hakkaniyetli bir dünya düzeni geliştirmek üzere çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Falk bu proje ile, mevcut dünya düzeni sisteminin, savaş sistemi, küresel yoksulluk, gelir dağılımında eşitsizlik, baskıcı yönetim biçimleri ve çevrenin tahribi gibi olumsuzluk veya dünya düzeni eksikliklerine cevap olarak siyasi şiddetin asgariye indirilmesi, ekonomik refahın azamiye çıkarılması, sosyal saadetin ve insan haklarının geliştirilmesi ve çevre korumacılığının geliştirilmesinin tasarlandığını vurgulamaktadır (Falk, 2003: 166),

Yeni dünya düzeni için belirlenen hedeflere ulaşmak için ulusal aktörler kadar uluslararası aktörlerin de uzlaştığı bir ortamın yaratılması gerekmektedir. Hem ulusal hem de uluslararası aktörlerin katkısı bağlamında en önemli rol devletlere düşmektedir. Nitekim uluslararası sistemin temelini oluşturan baş aktörün devlet olduğunu belirten Ghali'ye göre, "küreselleşmenin baskıları sonucu, mevcut dünya düzeninin kaotik bir şekilde yıkılmasını ancak devlet önleyebilir" (Ghali'den aktaran Sertel, 1999: 152). Bu bağlamda ulusal ve uluslararası aktörlerin başta ulus-devletler

olmak üzere, yeni dünya düzeni için gerekli olan küresel ölçekte bir toplumsal bütünleşme modeli geliştirmeleri gerekmektedir.

Siyasal, askeri ve ekonomik anlamlarıyla "yeni dünya düzeni" düşüncesinin yaptığı gibi, küresellik sorununun da yirmi birinci yüzyılın başlıca ideolojik ve analitik çalkantılarına yol açma olasılığı oldukça yüksektir. Buradaki temel nokta, kesinlikle ilginç bir dünya düzeni ile dünya düzensizliği imgeleri çeşitliğinin bulunmasıdır (Robertson, 1999). Bu açıdan olumlu ve olumsuz yaklaşımların olduğunu belirtmek gerekir. Dünyanın gidişatı üzerinde söz sahibi olanlar, yani yeni dünya düzeninin oluşum sürecine katılanlar genellikle olumlu bir tavır takınırken, bunun dışında kalanlar da olumsuz bir tavır takınmaktadırlar. Yeni dünya düzeninin oluşumunda bu gruplaşmanın da önlenmesi gerekmekte ve gerçek anlamda küreselleşmenin gerçekleşmesi ve kalıcı bir dünya düzeninin oluşturulması için bütün dünya toplumlarının sürece eklenmeleri ortamı yaratılmalıdır. Bu aynı zamanda küresel ölçekte katılımcı demokrasiyi de güçlendirecektir.

Robertson'un "dünya düzeni" ile "dünya düzensizliği" imgelerinin çeşitliliği ve mevcudiyetine yaptığı vurguya paralel olarak Falk'ın da belirttiği gibi, yeni "dünya düzeni" boyutlan tartışılırken, küresel ve bölgesel nüfuz ve otorite gruplaşmaları ile ilgili olarak 'pozitif ve 'negatif arasında bir ayrıma vurgu yapılmıştır. 'Pozitif, siyasi şiddetin azalması, iktisadi refaha kavuşma, insan haklarının ve insancıl yönetişimin desteklenmesi, ekolojik zenginliklerin korunması, sağlığın ve yenilenebilen kaynakların muhafaza altına alınması türünden hedeflere işaret eder. 'Negatif ise savaş, fakirlik, ırkçılık, çevre tahribi, zulüm, kaos ve suç oranının artması gibi yollarla bu hedeflerden uzaklaşmaya işaret eder" (Falk, 2002: 89-90), Gerçek hayatta pozitif ve negatif yönlerin iç içeliğini görmek gerekir. Bu anlamda, dünya düzenini oluştururken sağlanacak başarı negatif yönleri ortadan kaldırmak ya da en aza indirmekle mümkün hale gelebilir.

Yeni dünya düzenini sağlamak konusunda aşılması gereken önemli sorunlardan biri de kapitalist dünya ekonomisinin yarattığı yapısal gerilimlerdir. Wallerstein'e göre, "kapitalist dünya ekonomisi tarihsel bir toplumsal sistem olarak krizdedir" (Wallerstein, 2004: 110) dolayısıyla dünyanın, yapısını önceden bilemeyeceğimiz fakat biçimlendirilmesi konusunda aktif bir katılımımızın olacağı yeni bir tarih-

sel sisteme geçiş surecine girmekte olduğunu iddia etmektedir (Wallerstein, 2004: 153). O, dünyanın mevcut durumunu: byek ekonomik güçler (ABD, AB, Japonya) arasındaki mücadele, Kuzey ile Güney arasındaki, ya da dünya ekonomisinin çekirdek bölgeleri ile diğer bölgeleri arasındaki mücadele ve küreselleşmeyi yönlendiren byek okuluslu Şirket rgtlenmeleri (Dünya Ekonomik Forumu vb.) ile küreselleşme karşıtı hareketler (Dünya Sosyal Forumu vb.) arasındaki mücadele gibi üç farklı jeopolitik bölünmenin kabul edilmesiyle analiz edilebileceğini vurgulamaktadır (Wallerstein, 2004: 241). Bu bağlamda yeni dünya düzeninin nasıl Şekilleneceği bu üçlü bölünme arasındaki mücadelenin nasıl sonulanacağıyla da ilgili gözükmektedir. Gerilim ve mücadele devam mı edecek? Yoksa bir eklemlenme ve uzlaşma mı sağlanacak? Yeni dünya düzeni ile dünya düzensizliğinin bu anlamda da i içe olduğu söylenbilir.

Falk'a göre yeni dünya düzenini sağlayacak bir zm, "barış, refah, sosyal adalet ve evre koruma arasındaki karşılıklı etkileşimi vurgulayacak Şekilde belirlenmiş dünya düzeni değerlerine duyarlı insani emeller bütününü" içeren normatif bir projeye dayanır (Falk, 2000: 46). Böyle normatif bir projenin dayanağı olabilecek, hakikat ile iyinin dengelendiği küresel ölçekte geniş kapsamlı bir sosyal bilim tartışması yapılırsa yeni dünya düzeni arayıŐlarına byek katkı sağlanabilir. Bu bağlamda proje savaş, yoksulluk, eŐsitsizlik ve güvensizliği ortadan kaldıracak kurumsal bir yapıya kavuŐturulabilse olumlu sonuçlar doğurabilir.

Ancak, Bauman'ın da belirttiği gibi, kontrolü sağlayabilecek ve bütün dünya-yı etkileyecek ve itaat ettirecek bir yapı yok, hatta byek bir belirsizlik durumu mevcut. Herkesin rıza göstereceği, küresel iŐlerin bütünselliğini kavrayıp aıklayabilmemizi sağlayacak tek bir olgu da kalmadı (Bauman, 1999: 69). Dolayısıyla yeni dünya düzeninin temelini oluşturacak insan hakları, demokrasi, serbest piyasa ekonomisi gibi evrensel değerlerin küresel anlamda yeniden tanımlanması gerekir.

Yeni dünya düzenini oluşturacak ortak zihniyetin birbirini tamamlayan dört belirgin öğesi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, dış politikadaki etkileriyle gözlemlenebilen, ancak Batının içsel dinamiğini de etkisi altına alan bir demokratlaşma baskısıdır. Bu açıdan yeni dünya düzeni, Batının siyasi yaşam biçiminin tüm dünya-ya yaygınlaştırılması hareketidir. İkincisi, tüm ülkeler ve toplumlar arası siyasi den-

gelerin oluşturulması çabasıdır. Bu dengeler sadece ulus-devletler arasında değil, ulus-devletlerin kapsadığı toplumları da dikkate almak zorundadır. Aksi halde uzun vadeli bir dengenin oluşturulması mümkün olmaz. Üçüncüsü, bir güvenlik ağının oluşturulması ve uzun süreli barış koşullarının garantiye alınmasıdır. Sonuncusu ise, diğer üç ögenin üzerine bina edilecek olan, genişleyen ve süreklilik arz eden tek bir pazarın oluşturulmasıdır (Mahçupyan, 2000: 205-207). Görüldüğü gibi, küreselleşme süreciyle birlikte oluşan günümüzün dünya politikasında, ulus-devletlerin etkili olmaları ve sürecin dışında kalmamaları gerekmektedir.

"Dünya düzenin gerçek anlamda evrensel olabilmesi için, insani gereksinimlerin dikkate alındığı, özellikle de dünya nüfusunun dörtte üçünün yaşadığı bölgelerde yoğunlaşan sorunlara barışçı çözümlerin hayata geçirildiği, ekonomik ve sosyal refahın adil dağıtıldığı bir modelin esas alınması gerekir. Yeni dünya düzeni, güç kullanımını klasik Makyavelist anlayışla sürdürülmesini teşvik etmeyecek tarzda evrensel/beşeri değerleri referans aldığı ölçüde, uluslararası barış ve güvenlik için bir anlam ifade edecek, aksi halde dünyanın tehlikeli istikrarsızlığı 'küresel' boyutta genişleyecektir" (Canbolat, 2002: 29). Bu istikrarsızlığı ancak devletlerin işbirliği önleyebilir. Dolayısıyla yeni dünya düzeni de ulus-devletler bağlamında mümkün olabilecektir. Yani, ulus-devletlerin küresel ölçekte uzlaşmaları yeni dünya düzeni için önemli bir etkidir.

Yeni bir dünya düzeninin oluşturulması, gelecekte çok sayıda aktif unsur ve sosyal güç arasında cereyan edecek yoğun bir siyasi mücadelenin neticesinde belirlenecektir. Güçlü devletler daha etkili olmak üzere, bu oluşumda muhakkak devletlerin önemli bir rolü olacaktır. Soğuk savaş sonrası yeni dünya düzeni arayışları: silahsızlanma, demokratikleşme, hakkaniyetli ve sürdürülebilir kalkınma, çevrenin korunması, kültürel çoğulculuk, insan hakları, küresel yönetim ve sivil toplumun güçlendirilmesi gibi evrensel değerlerin üzerine bina edilecektir. Bu anlamda dünya ölçeğinde bir çabanın gözlemlendiğini söylemek mümkündür. Ve bu çabada ulus-devletlerin diğer aktörlerle birlikte en önemli aktörler olarak sorumluluk yüklendikleri görülmektedir.

3.7.1. Dünya Devleti Oluşturulabilme İhtimali

Küreselleşme süreciyle beraber dünya vatandaşlığı, dünya toplumu, evrensel hukuk, dünya pazarı ve evrensel değerlere dünya ölçeğinde bir duyarlılığın oluşması gibi yönelimlerin artması bir dünya devleti oluşabilir mi? sorusunu akla getirmektedir. Bu değerlerin küreselleşmesi ve ekonomik yaklaşımla duruma bakanlar ulus-devletin aşındığı ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu tezinden hareketle dünya devletinin oluşmasına olumlu yaklaşmaktadırlar.

Fakat yukarıda çalışma boyunca ulus-devletlerin önemlerinin arttığı, işlevlerinin değiştiği yönündeki açıklamalarımızdan çıkan sonuç bu yaklaşımın önümüzdeki yüzyılda da gerçekleşmesinin güç olduğunu göstermektedir. Nitekim Keyman'ın da belirttiği gibi, globalleşmenin dünya ölçeğinde bir birlikteliğe ya da tek bir dünya yaratmaya yol açmadığını, aksine birleştirici/yıkıcı ve bütünleştirici/parçalayıcı nitelikleri içinde taşıyan çelişkili bir süreç olduğunu görmekteyiz (Keyman, 2000a: 21). Böyle bir süreçte yeni dünya düzeni açısından karmaşıklığın ve belirsizliğin nasıl çözülebileceği? Öncelikle ulus-devletlerin, uluslararası örgütlerin, sivil toplum örgütlerinin, aydınların ve bireylerin üzerinde düşünmesi gereken önemli bir sorun olarak durmaktadır. Ancak bu belirsizliğe rağmen hiç kimsenin kenara çekilip gidişatı izleme lüksü de olmamalıdır. Nasıl bir yapıya kavuşacağını öngörmemizin mümkün olmadığı yeni dünya düzeni için, mücadelenin içinde aktif olarak yer almalıyız. Bu açıdan bakıldığında yeni dünya düzenine geçiş sürecinde bütün aktörlerin eylemlerinin etkili olacağını söylemek mümkündür. Küreselleşme bu anlamda olumsuzluklardan çok, olumlu etki alanları konusunda aktörlere büyük fırsatlar sunmaktadır.

Küreselleşmenin bu paradoksal yapısı, özellikle kültürel çoğulculuk, sivil toplumun gelişmesi ve global-yerel etkileşim boyutlarıyla belirginlik kazanmaktadır. Bu paradoksal görünümünden de anlaşılacağı üzere dünya devletinin oluşması ihtimali bugün için bir ütopya olarak görülmekte, ancak bu yönde bir gidişatın önemli adımları da gözlemlenmektedir. Hatta sosyal bilimciler kurulacak yeni dünya düzeninin geçmişteki hiyerarşik ve eşitsizlikçi yapıyı nasıl demokratik ve eşitlikçi hale dönüştüreceğini yoğun bir şekilde tartışmaktadırlar. Bu tartışma sonuçlarının toplumsal yansımaları bir dünya devletinin kurulup kurulmayacağı ile ilgili bize önemli sayılabilecek ipuçlarını sunacağı düşünülebilir.

Chossudovsky'e göre, "dünyanın tüm önemli bölgelerindeki toplumsal hareketleri, yoksulluğun ortadan kaldırılması ve kalıcı bir dünya barışının sağlanması ortak hedef ve kararlılığı ekseninde bir araya getiren büyük bir hamleye ihtiyaç var" (Chossudovsky, 1998: 31). Arrighi de, kapitalizmin dünya devleti fikrinin sadece olanaklı değil, olası olduğunu da düşünmekle birlikte bunun gerçekleşmesi için uzun bir süre beklenmesi gerektiği fikrinde ve bu fikrini, ulus-devletin gittikçe dünya kapitalizminin örgütlenmesinde belirleyici form niteliğini kaybettiğine dayandırmaktadır (Arrighi'den aktaran Kozanoğlu, 2002: 57). Ulus-devletlerin günümüz dünyasında oynadıkları rolü dikkate aldığımızda yakın gelecekte bu beklentinin oluşması söz konusu değildir. Ancak, bu ihtiyacın karşılanması için önemli çabaların olduğunu da söylemek mümkündür.

Bölgesel bütünleşmelere, özellikle Avrupa devletlerinin siyasi bir birlik halinde birleşmelerinin önemli olduğunu vurgulayan ve bundan daha zor olan, dünya devletinin oluşturulabilmesi için önemli bir adım da Habermas'a göre, "kapsamı sadece pazarların kurulması ve hukuki müesseseler haline getirilmesinden ibaret olmayan aynı zamanda dünya çapında bir siyasi irade tesisini sağlayan unsurlar oluşturabilecek ve küresel pazar ilişkilerinin yarattığı istenmeyen kötü neticeleri yumuşatabilecek nitelikte bir dünya iktisat düzeni projesi üzerinde ittifak sağlanmasıdır" (Habermas, 2002b: 67).

Günümüzde ulus-devletler daha büyük birlikler etrafında bir araya gelmekte ve önemli bölgesel bütünleşmeler gerçekleşmektedir. Dünyada büyük bölgesel ekonomiler oluşmakta NAFTA, AB, Japonya'nın da içinde bulunduğu APEC ve ASEAN (Güneydoğu Asya Uluslar Birliği) gibi. Gelecekte bu bölgesel bütünleşmelerin de birleşerek dünyasallaşması ve küresel ölçekte bir dünya devletini oluşturabilecekleri öngörülebilir. Başka bir ifadeyle dünya devletinin oluşturulması bölgesel bütünleşmelerin kendi sorunlarını çözme kapasitesine ulaşmaları ve olumlu bir ön model olmalarıyla gerçekleşebilir. Burada önemli olan dünyadaki mevcut küresel sorunların çözümünde ortak bir zihniyetin oluşmasıdır. Bu aynı zamanda dünya devleti anlayışının gerekliliği bilincinin oluşmasına da hizmet edecektir.

Hardt ve Negri "İmparatorluk" adlı kitaplarında, küreselleşmenin yeni imparatorluğun bir belirtisi olduğunu ve yeni imparatorluğun da ulus-devlet egemenliği-

nin ölümünün bir sonucu olduğunu belirterek egemenliğin küreselleşmesine imparatorluk adını verdiklerini söylemektedirler (Hardt ve Negri, 2001). Onlara göre, "imparatorluğun bu pürüzsüz uzamında, hiçbir iktidar mekânı yoktur; iktidar her yerde ve hiçbir yerdedir. Zira 'imparatorluk' bir *ou-topia*, daha doğrusu bir yok-yerdir" (Hart ve Negiri, 2001: 205). Onlar, emperyal iktidarı, içleyici, farklılık üretici ve idari yollarla çalışan, başka bir deyişle, içine alan, farklılaştıran ve farklılığı tanıyarak yöneten bir iktidar olarak görürler (Hart ve Negiri, 2001: 214).

Bu yaklaşımlarıyla ulus-devletlerin egemenlik alanının ortadan kalktığına ve egemenliğin dünya ölçeğinde imparatorluğa geçtiğine işaret eden yazarların yanıldığını ve bu yaklaşımlarının bir hayal ürünü olduğunu belirtmek gerekir. Çünkü ulus-devletler henüz ortadan kalkmamış aksine dünyanın geçerli sisteminin hala ulus-devletler sistemi olduğunu hatırlamak gerekir. Canbolat'ın belirttiği gibi, "bireysel ve toplumsal anlamda beşeri davranışlar, 'dünya toplumu olarak dünya' modelinin kalkış noktasını oluşturur. Bu model, pratikte uluslararası ilişkiler ve dünyayı sahici biçimde kavramayı amaçlasa da, birçok durumda henüz mevcut yapıya alternatif sayılabilecek yetkinlikte değildir. Ulus-devletle karşılaştırıldığında, dünya toplumu kavramının daha çok mecazi anlam taşıdığı görülür" (Canbolat, 2002: 10). Dolayısıyla, dünya devletinden bahsetmek için şartların yeterince olgunlaşmadığını söylemek mümkündür. Bu aynı zamanda, yeni dünya düzeninin belirsizliğiyle de ilgilidir. Yeni dünya düzeninin belirlilik kazanması, dünya devletinin oluşup oluşmaması konusunda bize bir fikir sunabilir.

3.7.2. Yeni Dünya Düzeninde Bölgesel Bütünleşmeler

Küreselleşme sürecini simgeleyen önemli oluşumlardan biri de bölgesel bütünleşmelerdir. Günümüz dünya sisteminin örgütlenme biçimi genel olarak ulus-devletlerdir. Ancak, küreselleşme süreciyle birlikte tarihi süreçte gelişen yoğun uluslararası ilişkiler, sürece uyum ve etkin rekabet için yeni küresel ve bölgesel örgütlenme modellerini de yaratmıştır. Uluslarötesi bu örgütlenme modelleri bölgesel entegrasyonlar şeklinde ortaya çıkmaktadırlar. Burada asıl amaç bu entegrasyonların oluşturulmasıyla uluslarüstü düzeyde eklemelenmiş bir küresel düzenin sağlanmasıdır. Bir başka anlatımla ulus-devletler küreselleşme sürecine katılma ve aktif rol alma

istekleri doğrultusunda bölgesel entegrasyonlara katılmakta ve kendilerini küreselleşme sürecinin olumsuzlukları karşısında güvene almaktadırlar. Nitekim ulus-devletlerde siyasi iktidarların en önemli amaçlarından biri de, küreselleşme sürecine uyum politikaları geliştirerek bölgesel entegrasyonlara katılmaktır.

Bulaç'a göre bölgesel entegrasyonlar, örgütlenme yapılarını ulus-devlet örgütlenme yapılarına benzer bir şekilde oluşturmaktadırlar. Yani örgütlenme biçimi açısından ulus-devletlere bakıp kendilerine daha kapsamlı faaliyet alanları açmaktadırlar (Bulaç, 1998: 211-212). Bu bağlamda ulus-devlet örgütlenmesinin büyük ölçüde bölgesel bütünleşmelere kurumsal yapısı bakımından model olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim en önemli bölgesel bütünleşme örneği olan AB'nin de ulus-devletlerde olduğu gibi yasama (Avrupa Parlamentosu), yürütme (Bakanlar Kurulu) ve yargı (Adalet Divanı) gibi kurumsal organları bulunmaktadır.

Bölgesel bütünleşme ya da bölgesel entegrasyon kavramı, geniş anlamda, belirli bir coğrafyayı paylaşan ülkelerin; pazarlarını, ekonomilerini, üretim süreçlerini, siyasi ve stratejik güçlerini birleştirme yönünde harcadıkları çabaları tanımlamak için kullanılmaktadır (Yüksel, 2001: 13). Buna örnek olarak AB, NAFTA, ASEAN vb. bölgesel bütünleşmeler verilebilir. Bölgesel bütünleşme olgusunun kurumsallaşmasını anlamamız için en önemli örnek AB'dir. AB en geniş ve en kapsamlı bölgesel entegrasyon olarak örgütlenme yapısındaki uyumlulukla bu çerçevede önemli bir örnek teşkil etmektedir. AB deneyiminden hareketle bölgesel bütünleşme olgusunu anlamaya çalışmak konuyu daha açıklayıcı kılmakta yardımcı olacaktır.

Genişleyen dünya pazarından daha güçlü rekabet olanaklarıyla daha fazla pay almak amacıyla, bölgeselleşme eğilimi de küreselleşme süreciyle paralel gelişen bir olgudur. İlk ekonomik bütünleşme hareketleri olarak görülen bölgeselleşme, AB örneğinde de görüldüğü gibi hemen hemen her alanı kapsayacak şekilde genişlemiş ve etkinliği artmış bir kurumsallaşmaya dönüşmüştür.

Bölgesel birleşme süreçleri incelendiğinde, bu sürecin beş grupta analiz edilebileceği görülür. Bunlar: serbest ticaret bölgesi, gümrük birliği, ortak pazar, ekonomik birlik ve tam ekonomik bütünleşmedir (Balassa'dan aktaran Ay, 2002: 59). Bunlara, küreselleşmenin getirdiği belirsizlik ortamından korunmak için oluşturulan

siyasi birlik sağlama gerekliliğini de eklemek mümkündür. Dünya ticaretinin küresel bir biçim alması için geliştirilen mekanizmaların etkin sonuçlar üretmemesi (MAI gibi), bölgesel bütünleşme eğilimlerini arttırmıştır. Günümüzde Batılı devletler ulus-devleti aşan yapılanmalar içinde uluslarüstü yetkilere sahip bölgesel örgütlenmeyi tercih etmektedirler. Batı'da, AB'ye girmeyi istemeyen bir devletin olmaması da bunu açıkça ortaya koymaktadır.

Nitekim, çok kutupluluğun önemine vurgu yapan Samir Amin, kapitalizmin üzerine oturduğu ve güçlendirdiği yeni teknolojiler tekeli, dünya ölçeğinde finansal akımlar, gezegenin doğal kaynaklarına ulaşmanın denetlenmesi, iletişim araçlarının ve medyanın kontrolü ve kitlesel imha silahlan tekelleriyle mücadelenin, büyük bölgesel işbirliğini dışlamadığını; aksine, büyük bölgesel bütünleşmeleri özendirdiğini belirtmektedir. Amin'e göre, bölgesel bütünleşmeler, sözünü ettiği beş tekelle mücadele etmenin önkoşuludur (Amin, 1997: 34-36). Bu bağlamda bölgesel bütünleşmelerin çoğalmaları ve güçlenmelerinin, çok kutuplu bir dünya sisteminin oluşturabileceğini söylemek mümkündür.

Bölgeselleşmenin ardında dört ana politik neden olduğu söylenebilir: Bunlardan birincisi, bölge içi ve dışı güvenliği sağlamaktır. İkincisi, ticaretle başlayan bölgesel işbirliği, çevre kirliliğiyle mücadele, doğal kaynakların paylaşımı ve ticaret için altyapının tamamlanması gibi konularda işbirliği yapılması için zemin hazırlamaktadır. Üçüncüsü, bölgesel ticaret anlaşmaları vasıtasıyla iç politika bakımından sıkıntı yaratabilecek pek çok konuda daha kolay karar alınabilmesi mümkün olabilmektedir. Dördüncüsü de, bölgeselleşme ile, uluslararası arenada artan pazarlık gücüdür (Ay, 2002: 63). Bu politik gerekçelerin yanında belirtilmesi gereken önemli bir husus da ulus-devletlerin, bölgesel ticari ve siyasi antlaşmalar yaparak, küreselleşmeyle paralel olarak gelişen bölgesel bütünleşme yönündeki gidişata önemli bir katkılarının olmasıdır. Bölgeselleşme bu bağlamda, küreselleşmeyle eklenmek için devletlerin başvurduğu bir strateji olarak görülebilir. Nitekim bölgesel bütünleşmelerin kurucu aktörlerinin ulus-devletler olduğu da bunu açık olarak göstermektedir.

Devletler, bölgesel bütünleşmeler içindeki daha güvenli konumlarından yararlanarak dünya çapında ki küresel rekabete daha kolay katılıp uyum sağlayabilmektedirler. Bölgeselleşme aynı zamanda küresel krizlere karşı, üyelerinin krizden olum-

suz etkilenmelerini de azaltmakta ve üye devletlere bu çerçevede önemli güven sağlamaktadır. Bu yüzden devletler bölgesel bütünleşmelere katılmayı önemsemekte ve uyum sağlamak için büyük çaba göstermektedirler. AB'ye katılım için üyelik müzakerelerinde Birliğe katılım için ulusal programlarını Birlik müktesebatıyla uyumlu hale getirme zorunluluğundan kaynaklanan çabalar devletlerin bu anlamdaki istekliliklerini ve bölgesel bütünleşmelerin önemini ortaya koymaktadır.

Ancak, bölgesel bütünleşmeler açısından uyum problemlerinin varlığı da bir gerçekliktir. Kurubaş'a göre, "dünyada mevcut bulunan kaynak ve nüfus dağılımındaki dengesizlikler, kültürler arası gelişmişlik düzeylerinin farklılığı, arzu edilen toplum yapısı ve hayatı algılama felsefesindeki farklılıklar toplumların, küreselleşmenin ve değişim güçlerinin zorladığı tipte bir bütünleşmeye gitmelerini engellemektedir" (Kurubaş, 1998: 16). Bu çerçevede bölgesel entegrasyonlara girebilmenin standartlarını yakalamak pek kolay olmamaktadır. Bütünleşmenin, ekonomik boyutta sağlanması belki kolay olabilir ama aynı kolaylığın siyasi ve kültürel boyutlar açısından da geçerli olması zor gözükmektedir. Yani, bu alanlardaki uyumun ekonomik alana göre daha zor olduğunu söylemek mümkündür.

Falk'a göre, "bir dünya düzeni perspektifinde bakılırsa, bölgeselciliğin rolü küreselleşme ile neşvünema olan bütünleştirici teknolojik dinamiğe karşı zayıfları ve bir bütün olarak gelecek nesiller dahil bütün insanları korumada yardımcı olan yeni bir siyasi dengenin meydana gelmesine katkıda bulunmaktadır. İnsan hakları ve çevre ile bağlantılı uluslararası sosyal güçler bir tür denge oluşturmaktadırlar, fakat bölgeselcilik de bir başka denge olabilir... Eğer demokratik olarak belirlenirse, bölgeselcilik bütünün hiç olmazsa bazı parçalarını, yani devletçilik ile (bazı yeni tehlikeler kadar, insanlık için vazgeçilmez yararları bulunan) küreselleşme arasında bir dünya düzeni uzlaşması sağlanabilir" (Falk, 2002:105-106).

Görüldüğü gibi bölgesel bütünleşmelerde de önemli aktörler olarak ulus-devletler öne çıkmakta ve bu oluşumlar ulus-devletler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu çerçevede de ulus-devletlerin işlevsel olduklarını belirtip dünya sisteminin örgütlenme modeli olarak önemlerini arttırarak koruduklarını söylemek mümkündür. Nitekim yeni dünya düzeninin oluşturulması çabaları da ulus-devletler veya onların oluşturduğu örgütlenmeler tarafından yürütülmektedir.

3.7.3. Küreselleşmeye Model Olarak Avrupa Birliği

Küresel ölçekte etkin bir örgütlenmenin oluşmaması ciddi arayışlara sebep olmakta ve bu konuda küreselleşme süreciyle işlevsel hale gelen ve önemli bir başarı sağlayan bölgesel bütünleşmelere bakılarak küresel bir entegrasyon sağlanması yönünde bir eğilimin olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda gerek ekonomik, gerekse sosyal, kültürel, askeri ve siyasi anlamda etkin bir kurumsallaşmayı sağlamış olan AB önemli bir model olarak görülmektedir.

İşlevsel, bölgesel ya da global düzeyde entegrasyonu amaçlayan siyasal stratejilerin tümünün eleştirdiği kavram, ulus-devlettir. Bunlar, transnasyonal (uluslararası) bir yaklaşımla, ulus-devletteki barışı tehdit edici unsurların ortadan kaldırılmasını sağlamak amacıyla uluslarüstü örgütlenme ve böylece ulus-devlet üzerinde siyasal etki oluşturma yolunu benimsemektedirler (Canbolat, 1998: 82-83). Ancak, bundan ulus-devletin öneminin bittiği ve son bulacağı yönünde bir sonuç çıkarmamak gerekir. Aksine, ulus-devletler bu entegrasyonlar içinde daha işlevseldirler.

Birçok yazar bölgesel entegrasyonları daha büyük ve geniş entegrasyonlar için bir geçiş aşaması olarak görmektedirler. Nasıl ulus-devletler bölgesel bütünleşmeleri oluşturdukları bölgesel entegrasyonların da küresel bir entegrasyon oluşturmaları mümkün görülebilir. Dolayısıyla bütün dünyayı kapsayacak bir entegrasyonda, bölgesel bütünleşmelere önemli bir rol düşmektedir. Yani global bir entegrasyonun bölgesel entegrasyonlar aracılığıyla kurulacağı söylenebilir.

Geniş birlikteliklere model olabilecek yeterlilikte olan Avrupa Birliği, küreselleşme bağlamında ele alındığında da, ekonomik olduğu kadar siyasal rolü açısından da önem taşıyan bir kurumdur. Çünkü bu bağlamda dünyaya öncülük etmektedir. Birliğe üye ülkeler Avrupa bağlamında olduğu kadar birlik dışında da kozmopolit ulus niteliğini devam ettirebilecek güçlü bir motivasyona sahiptirler (Giddens, 2000b: 158-159). Avrupa Birliği'nin kurumsal yapısı (parlamento, komisyon ve adalet mahkemesi) daha geniş ve kapsamlı küresel bir örgütlenme ve yönetim için model olma konusunda çok önemlidir. Çünkü yeni arayışlara bu anlamda bir kolaylık sağlayabilir. Özyurt'un da belirttiği üzere, "AB bir taraftan yeni demokratikleşme, insan hakları ve sosyal bütünleşme modeli sunarken, diğer taraftan ulus-devletlerin yalnız

olarak korumakta güçlük çektikleri çıkarları ulus-üstü ekonomik ve siyasal güç birliği içinde elde etme fırsatları sunmaktadır" (Özyurt, 2002: 133). Küreselleşme sürecinin aynı zamanda bu entegrasyonların ortaya çıkmasıyla birlikte, ulus-devletlerin uluslararası ilişkiler çerçevesinde birbirleriyle olan ilişkilerini de yeniden biçimlendirdiğini söylemek mümkündür.

Dünyanın siyasal anlamda küresel ölçekte bir örgütlenmeye acil olarak ihtiyaç duyduğu gerçeğini görmek gerekir. Küreselleşme süreciyle oluşan yeni dünya düzeni oluşturma belirsizliğine son vermek, dünya ölçeğinde bir koordinasyon sağlamak, kalıcı bir dünya barışı sağlamak, yoksulluğu ortadan kaldırmak gibi çözüm talepleri de bu gerçekliği ortaya koymaktadır. Bu bağlamda da bu gibi sorunlarını önemli ölçüde çözen AB önemli bir model olarak görülmektedir.

Hem küresel düzeyde hem de Avrupa ölçeğinde olmak üzere, ülkeler arasında gelişen ekonomik ve siyasal ilişkiler, dünya toplumunda gerçek anlamda bir dayanışma bilinci yaratmalıdır. Bu bağlamda da Avrupa Birliği'nin Avrupa toplumuyla özdeşleştiğini gözlemlemekteyiz. Dünya toplumuyla özdeşleşecek bir global örgütlenmeye bu açıdan da AB önemli bir modeldir.

Birleşmiş bir Avrupa, demokratik yapı üzerinde barış ve sosyal adaleti öngören bir Topluluk olarak görülüyor (Canbolat, 1998: 79). Maastricht Antlaşması'yla Avrupa Bütünleşmesi daha ileri boyutlara taşınmıştır. Bu antlaşma, "Ekonomik ve Parasal Birlik" ile "Siyasal Birlik" yanında, ortak "Dış Politika ve Güvenlik Politikası"na ilişkin hükümlerde içermektedir (Yüksel, 2001: 210). Bu antlaşma metni incelendiğinde, neredeyse hayatın her alanını düzenlediği görülmektedir.

Avrupa ölçeğinde yapılmayanın küresel ölçekte gerçekleştirilmesi daha zor olduğu için, Avrupa, birlikte ve etkin biçimde hareket etmeyi başarmak zorundadır. Bunu başardığında, küresel ölçekte de sermaye piyasalarının yönetilmesi olanaklı hale gelecektir. Dünya finans piyasalarının istikrarını sağlayıp yönetilmelerini olanaklı kılacak bir ulusüstü otoriteye gereksinim duyulmaktadır (Çoban, 2002: 141-142). AB kendi bünyesinde bunu başararak bu anlamda da önemli bir model görünümündedir.

Görüldüğü gibi yeni dünya düzeni oluşturma çerçevesinde küresel ölçekte tüm dünyayı kapsayacak bir örgütlenme modeli ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu ihtiya-

cın giderilmesi çalışmaları yoğun bir şekilde özellikle ulus-devletler ve uluslararası örgütlenmeler tarafından yürütülmektedir. Bu çerçevede bölgesel entegrasyonların, özellikle de AB'nin, iyi bir model olabileceği düşünülebilir.

3.8. Küreselleşme ve Türkiye

Türkiye'nin küreselleşme süreciyle eklemlenme çabasının çok uzun bir tarihinin olduğunu söylemek mümkündür. Osmanlı'nın 18. yüzyılda başlattığı batılılaşma hareketine kadar geri götürülebilir. Hatta Osmanlı'nın uzun süre ve geniş bir coğrafyada hükümlanlık sürdürdüğü dikkate alındığında kendisinin küresel dünyanın önemli bir parçası veya aktörü olduğu söylenebilir. Bu eklemlenme süreci Birinci Dünya Savaşı sonrası yıkılan Osmanlı Devleti'nin ardından, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasıyla da devam etmiştir. Nitekim çağdaş medeniyetler seviyesi hedefinin de bu bağlamda düşünülmesi yani çağdaş dünyanın değerleriyle bütünleşme hedefi bunu göstermektedir. Türkiye bu sürece dünyadaki gelişme ve modernleşme hareketine ayak uydurma zorunluluğundan dolayı ilgisiz kalamazdı. Ancak buna rağmen "tam bağımsızlık" teziyle kapalı bir sistemin dizayn edilmesi önemli bir çelişkidir ve bu çelişki cumhuriyet tarihi boyunca etkili oldu. Bu çelişkidenden dolayı Batı'ya karşı kuşkulu ve bazen kararsız bir tavır sergilendi.

Giddens'in yaklaşımıyla küreselleşmeye, modernleşme sürecinin bir sonucu ve toplumsal yaşamı kuşatan bir olgu olarak baktığımızda, Türk toplumunun uzun bir tarihi geçmişten beri, küreselleşme süreciyle yüzleştiği ve bu etkileşimin özellikle ikinci Dünya Savaşı'ndan sonra arttığı ve 1980'li yıllarda da hızlandığını söylemek mümkündür. Yüksel'e göre, ikinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Türkiye'nin küresel nitelikli oluşumlardan daha fazla etkilenmeye başladığı ve bunlara üye olmaya giriştiği görülmektedir. Bu dönemde Türkiye, siyasal, ekonomik, kültürel ve güvenlik gibi alanlarda hizmet vermek üzere kurulan birçok uluslararası örgüte üye olmuş ve çok taraflı uluslararası anlaşmalara taraf olmuştur (Yüksel, 2001: 3). Bu bağlamda Türkiye, BM, IMF, DB, NATO, OECD, AK gibi birçok uluslararası örgüte üye olmuş, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT), AİHS, UCM gibi birçok uluslararası anlaşmaya taraf olmuştur.

Küreselleşme süreci ve bu sürecin önemli bir boyutunu oluşturan bölgesel entegrasyon oluşumları bütün dünya ile birlikte Türkiye'yi de önemli ölçüde etkilemektedir. Küreselleşme süreciyle birlikte yaygınlaşan serbest piyasa ekonomisi, demokrasi, insan hakları, çevresel duyarlılık, hukukun üstünlüğü gibi değerlerin küresel bir boyut kazanması; bilgi ve iletişim teknolojilerinin küresel ölçekte yaygınlaşması ile mal, hizmet ve finans piyasalarının giderek uluslararası bir nitelik kazanması; küresel sorunların çözümünde küresel ölçekte bir uzlaşma ve işbirliğinin gerektirdiği günümüz dünyasında, devletler kendilerini bu sürecin dışında tutmakta zorlanmakta ve dünyadaki gelişmelerden soyutlamaları adeta imkânsız hale gelmektedir. Bu çerçevede Türkiye'nin de sürece eklenmesi dünyadaki gelişmeler bağlamında değerlendirilmelidir. Nitekim Türkiye, 1950'li yılların sonundan itibaren günümüzde önemli bir bölgesel entegrasyon haline gelen Avrupa Birliği'ne girme süreci yaşayarak küresel sürece eklenme çabası içinde olmuştur.

Türkiye küreselleşme sürecine eklenme yolunda öncelikle ekonomik çıkar ilişkisine dayalı siyasi ve sosyal amaçları da olan entegrasyon hareketleri içinde yerini almaktadır. Türkiye yeni oluşan dünya düzenine, stratejik konumu nedeniyle önemli katkılarda bulunabilecek potansiyele sahip bir ülke konumundadır. Bu konumunu iyi kullanması büyük ölçüde iyi bir gelecek vizyonuna sahip istikrarlı siyasi iktidarların varlığını gerektirmektedir. Türkiye'nin önemi özellikle Avrasya ve Orta-doğu'da siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel etki alanlarına sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

Türkiye, 1980'li yıllardan beri küreselleşme süreciyle eklenme adına giriştiği, döviz giriş çıkışlarının önündeki engellerin kaldırılması, dış ticaretin libere edilmesi, fiyatların ve faizin serbest bırakılması, finans piyasalarının liberalizasyonu, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi, özelleştirme vb, ekonomik ve mali uygulamalarda çeşitli sorunlar yaşasa da küreselleşme sürecini göz ardı etmemiş ve politikalarını bu yönde oluşturma çabası içinde olmuştur.

1979 yılında Türkiye'nin ekonomik ve siyasi alanlarda iyi durumda olmayışı ve yol açtığı enflasyon, üretim düzeyinin düşüklüğü, işsizliğin artması, siyasi istikrarsızlıklar vb, sorunlar IMF destekli 24 Ocak 1980 istikrar paketinin uygulanmasını zorunlu kılmıştır. IMF programıyla ekonomik liberalleşme, dışa açılma, özelleştirme

kısaca büyüyen piyasa ekonomisi, küçülen kamu ekonomisi hedeflenmiştir. İlk dönemlerde özellikle dışa açılma da büyük başarılar sağlandı ancak, uzun yıllar süren enflasyon, ülkede siyasi istikrarsızlık ve sıklıkla seçim ekonomisi uygulamaları piyasa ekonomisi kurum ve kurallarının sağlıklı işletilmesini önlemiş, bu da beraberinde büyük bütçe açıkları ve kamu borçlanmasını getirmiştir. Böylece kaynakların çoğu borç ve borç faizi ödemelerine gidince yatırımlar düşmekte, ekonomi canlanmamakta ve dışa bağımlı hale gelmektedir (Karaman ve Altay, 1996: 354-356). Türkiye toplumunun yıllarca karşı karşıya kaldığı ekonomik sorunların üstesinden gelemeyen iktidarlardan ziyade, umudunu AB'ye girmeye bağladığı söylenebilir. Bu bağlamda küreselleşmeyle eklemlenmeye de olumlu bakıldığını söylemek mümkündür.

Küreselleşme konusunda Türkiye'de iki eğilimin olduğu söylenebilir. Bunlardan biri küreselleşmeyi kaçınılmaz bir süreç olarak görüp teslimiyetçi olan eğilim, diğeri de bunun tam tersine küreselleşmeyi dışsal bir olgu olarak görüp Türkiye'yi zayıflatacağını düşünerek içe kapanmayı ve modern toplumun geleneksel kavramlarına sarılmayı yeğleyen eğilim. Türkiye'nin, coğrafyasında, büyük bir derinliğe sahip olduğunu belirten Davutoğlu'na göre, Türkiye'nin içine kapanması mümkün değildir. Bu iki eğilimin de yanlış olacağını belirttikten sonra üçüncü bir yol öneren Davutoğlu, bu yolu, "Türkiye'nin kendi yerel değerlerini, kendi içindeki değerleri, kendi parçalardan oluşan bütünlüğünü iyi kavrayıp, zaman ve mekân, tarih ve coğrafya derinliklerini iyi anlayıp bir pozisyon belirlemesi ve dünyaya alabildiğine açılması" (Davutoğlu, 2002: 195) şeklinde belirtmektedir.

Küreselleşen dünyamızda gerçekleşen hızlı değişim ve dönüşüm önceki yüzyıllarla kıyaslanmayacak bir boyut kazanmıştır. Bu çağda kaybedilecek birkaç yılın devletlerin geleceğini olumsuz etkileyeceği kaçınılmazdır. Dolayısıyla doğru yönetim ve yöneticilere ulaşılmadığı takdirde devletlerin çağdaşlaşma konusunda geri kalacağı söylenebilir (Kantur, 2002: 304). Bu anlamda Türkiye'nin de böyle bir süreç yaşadığı görülmektedir. Gerçekten Türkiye 1980'li yıllarda yakaladığı gelişme trendini 1990'lı yıllarda sürdüremedi ve 2000'li yıllarda bile 90'lı yılların ürettiği sorunları çözme noktasında Türkiye'nin büyük sıkıntılar yaşamakta olduğunu gözlemlemekteyiz. Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye, küreselleşme sürecine eklemlenme sorunları yaşamaktadır. Bu bağlamda alternatif düşünce alanları oluşturulması bu

sorunların çözümüne önemli katkılar sağlayabilir. Örneğin IMF, DB ve DTÖ'nün gözetim ve denetimi altında küresel ekonomiye dahil olmak zorunda kalmak ile bunlar olmadan ülkenin kendi dinamikleri ile dahil olma durumunun olup olmadığı tartışılmalıdır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Türkiye'nin çevresindeki hiçbir ülkenin Türkiye ölçeğinde olmadığını, dolayısıyla çevresinde oluşturacağı barış ve güvenlik ortamıyla bölgeye öncülük ederek, insan ve tarih gerçekliğiyle "küresel bir güç" olabileceğini belirten Davutoğlu'na göre, "Türkiye hem coğrafi, hem de tarihi açıdan bölgesinin merkez ülkesidir. Bunun özgüveni içinde davranıp kendi projemizi, kendi paradigmamız içinde harekete geçirebilirsek, dışarıdan bir ihale olmaksızın kendi bölgemizde ciddi dönüşümlerin önünü açabiliriz. Komşu ülkelerin tümüyle gelinecek sıfır problem noktası, bu dönüşümün habercisidir" (Davutoğlu, 2004: 42-44). Bu bağlamda böyle bir dönüşümün, Türkiye'yi geçmişte olduğu şekliyle aşırı güvenlik endişesi psikolojisi ve savunmacı refleksle davranmaktan kurtarıp, küreselleşme süreciyle eklemlenmesini hızlandıracağını söylemek mümkündür.

Türkiye küreselleşme sürecine, olumlu etkilenmesinin yanı sıra, büyük sorunlarla katılmaktadır. Buna karşılık küreselleşme süreci de bu sorunları etkilemekte ve şekillendirmektedir. Küreselleşme süreci içerisinde Türkiye-Batı ilişkilerine çağdaş bir gözle bakıldığında, Batılı değerlerin benimsenmesi anlamında küreselleşme açısından Türkiye'de egemen eğilimin teslimiyetçilik ve taklitçilik olduğu söylenebilir (Eroğlu ve Albeni, 2001: 55-56). Türkiye'nin uzun modernleşme veya Batılılaşma sürecinde de bu eğilimin hâkim özellik olduğu görülmektedir. Ancak küreselleşen dünyamızda Türkiye, sorunlarını teslimiyetçi bir anlayışla değil, küresel vizyona sahip güçlü siyasal iktidarların inisiyatif ve iradelerini kullanmasıyla çözebilir. Bu bağlamda Türkiye'nin öncelikle kendi içindeki sorunlarını çözmesi, küreselleşmeyle eklemlenme ve dış sorunlarını daha kolay çözmesine büyük katkı sağlayabilir.

Türkiye'nin kendi iç sorunlarını çözme ve dünyayla eklemlenmesi noktasında yaşadığı önemli yapısal sorunlardan biri de ulusalcı anlayışın her konuda ağırlığının olması ve çoğu kez çağdaşlaşmayla çelişmesidir. Demokratikleşmenin önündeki en büyük engelin de bu anlayıştan ve bu anlayışın dayandığı statükoculuktan kaynaklandığını söylemek mümkündür. Ulusalcı anlayışın Türkiye'yi çağın gerekleri dışında

yönlendirmesi, hatta çoğu kez kendini topluma dayatması, bütün sorunlara kuşkuyla yaklaşılmasını ve içe kapanmacı bir tutum doğurmaktadır. Uzun yıllar bu siyasetin Türkiye'yi olması gerektiği yere taşıyamadığı gerçeğinden hareketle Türkiye toplumu ve siyasi elitleri açısından, ulus-devlet anlayışının geleneksel kavrayışından sıyrılıp, yeni dünya değerleriyle, çağdaş bir şekilde yeniden yorumlanması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Ayrıca iktidar-özgür toplum ya da merkezi otorite ile yerelleşme arasındaki dengenin kurulması ve birbirini bütünlemesiyle karşılıklı yeni bir tanımlamasının yapılması gereklidir.

Yeni yönetim anlayışı paradigmasının veya yönetim anlayışının benimsenmesi ulus-devlet anlayışının geleneksel kavrayışını dönüştüreceği söylenebilir. Nitekim Türkiye'nin AB'ye giriş çerçevesinde, uyum sürecinde yapılan değişiklikler ve getirilen yenilikler de bunu göstermektedir. Normatif düzenlemelerin yeterli olmayacağını düşünerek, bu düzenlemelerin pratiğe geçirilmesine de büyük bir çaba gösterilmelidir. Türkiye, küreselleşmeyle eklemlenme ve çağdaşlaşma bağlamında demokratikleşmeli, yerelleşmeli, ayrılıkçı milliyetçilikten kaçınmalı, sivil toplumu geliştirmeli, kültürel hoşgörü ve çeşitliliği benimsemeli ve zenginlik olarak görmeli, insan haklarına ve çevreye duyarlı olmalı ve hukukun üstünlüğüne önem vermelidir. Türkiye'nin bu konulardaki kararlılığı onu güçlü kılacaktır.

Türkiye'de küreselleşme-yerelleşme tartışmaları çerçevesinde, yerelleşme ve demokratikleşme açısından önemli kazanımların olduğu söylenebilir. Yerelleşmenin önemli bir boyutunun onun demokrasiyle kurulan ilişkisinin oluşturduğunu belirten Şengül'e göre, "Türkiye'de güçlü merkezi otorite varsayımı çerçevesinde, yerelleşme ile demokratikleşme arasında doğrudan bir ilişki kurulması yaygın bir eğilimdir. Yerelleşme, bir yandan merkezi otoritede yoğunlaşmış gücün dağıtılması anlamında savunulurken, diğer yandan yerelin güçlendirilmesinin, katılımı destekleyici bir unsur olarak bu sürece ekleneceği varsayılmaktadır. Son dönemde ortaya çıkan yerelleşme eğilimleri, bu nedenle önemli bir fırsat olarak görülmektedir (Şengül, 2000: 145). Nitekim çoğu yazar ve siyasetçinin Türkiye bağlamında yerelleşmeyi, küreselleşme ve demokratikleşmenin önemli bir unsuru olarak gördükleri söylenebilir. Türkiye açısından, dünyadaki demokratik gelişmelere ayak uydurabilmek ve küreselleşmeyle eklemlenmeyi kolaylaştırmak için "kamu yönetiminin yeniden yapılandırılma-

sı" ve "yerel yönetimlerin" bu yapılanmayla uyumlu bir şekilde katılımcı demokrasi değerleriyle yeniden düzenlenmesi çalışmaları, siyasal ve yönetsel gündemin önemli konularındandır.

Küreselleşme, Türkiye'ye hem olumsuz hem de olumlu katkılar sağlamaktadır. Özellikle bilgi ve iletişim teknolojileri bakımından çok önemli gelişmelerin yaşanması en başta gelen olumlu katkısıdır. Türkiye küreselleşmenin yarattığı gelişmişlikten yararlanmayı bildiği ölçüde olumlu etkilenecektir. Ancak buna rağmen Türkiye yıllardan beri, istikrarsızlık kısır döngüsünü kıramayan, yüksek enflasyondan kurtulamayan, tatminkâr bir gelir artışı ve istihdam sağlayamayan, gelir dağılımındaki adaletsizliği önleyemeyen, geniş bir kesimin refahını arttıramayan ve ancak IMF'nin desteğiyle ve reçetesiyle ayakta durabilen bir süreci yaşamaktadır (Ulagay, 2001: 47). Türkiye'de, bu tabloya küreselleşmenin sebep olduğunu savunan ve içe kapanmanın gerekliliğine inanan kesimler de mevcuttur.

Manisalı'ya göre, küreselleşmenin 1990-2000 yılları arasında Türkiye'ye büyük ekonomik yük yüklediğini, dış ticaret açığının yıllık 30 milyar dolara dayandığını ve dış borcun dolar bazında çok hızlı bir şekilde arttığını, bunun da ülkeyi tamamen bağımlı hale getirdiğini belirterek küreselleşmeyi eleştirmektedir (Manisalı, 2002: 6). Yine Türkiye'nin dünyayla eklemlenmesinde en büyük sorunlarından birinin de eğitim ve nüfusunun yarısını oluşturan köylülük olduğunu belirten Altan'a göre, köylülük sadece ekonomik fakirlik değil, aynı zamanda bir zihniyettir ve bu, dünyayı algılamakta zorlanma anlamına gelmektedir. Bu zihniyeti aşmadan Türkiye sorunlarını çözemez (Altan, 2004: 178). Çağdaş bir eğitim anlayışıyla, Türkiye'nin öncelikle zihinsel bir devrimle kendi alt yapısını oluşturması gerekiyor (Altan, 2004: 41).

Küreselleşme geliştirmekte olan ülkelerde devletin piyasa mekanizmasına müdahale etme gücünü azaltmışsa da tamamen ortadan kaldırmamıştır. Hatta bu devletlerde serbest piyasayı dengeleyecek sermaye gücü ve orta sınıfın oluşmamış olması devletin bazı alanlarda piyasaya öncülük etmesini ve bilinçli temel müdahaleler yapma gereksinimini yaratmıştır. Geliştirmekte olan ülkelerde devletin bilinçli, tutarlı, stratejik nitelikte müdahalesi olmadan istikrarlı bir büyüme, bölgeler ve sınıflar arasında adil bir gelir dağılımının sağlanması zordur. Dolayısıyla ulus-devletin sonunun

geldiği iddiası geçersiz bir abartıdır (Şenatalar, 2003: 86). Dışa açılmanın ve küreselleşmeyle eklemlenmenin başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesinde devlete çok önemli bir rol düşmektedir.

Aşırı milliyetçi anlayışa sahip kesimlerle, aşırı solcular Türkiye'nin küreselleşmeyle eklemlenmesine ve Avrupa Birliği'ne girmesine karşı çıkmaktadırlar, milliyetçiler kendi duyarlılıkları açısından küreselleşmenin, milli kültürleri yıpratmalarını, milli kimlikleri zayıflatarak alt kültür ve kimlikleri öne çıkarmaya çalıştığını, yani, milli yapılar ve kimliklerin parçalanma tehdidi altında olduğunu belirtirler (Kösoğlu, 2002: 65). Bu anlayışı yansıtan İskenderoğlu'na göre, Avrupa Birliği'ne giriş şartı olarak gündeme getirilen Kopenhag Kriterleri ileri sürülerek, Türkiye'de demokrasi ve insan haklarının genişletilmesi adına, ülkenin bölünmesine giden yol açılmaktadır. Türkiye'nin belirli bir bölgesinde yaşayan halk topluluğunun alt kimliği gündeme getirilerek, kendi dillerinde eğitim ve kültür çalışmalarına öncelik verilmesi talep edilmektedir. Türkiye böylece demokrasi adına "dağılmaya" ve insan hakları adına da "parçalanmaya" mahkûm edilmektedir (İskenderoğlu, 2001: 205).

AB'nin demokrasi ve insan haklarını bahane ederek Türkiye'ye büyük bir oyun oynadığı şeklindeki bu düşüncelerin subjektif bir yaklaşımın ürünü olduğu söylenebilir. Kaldı ki bütün devletler bölgesel entegrasyonlara giderek küreselleşmeyle eklemlenme mücadelesi verirken bu anlayışın bu süreçle olan çelişkisi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Nitekim Dağı'nın da belirttiği gibi, "günümüzün meşru devleti, egemenliği mutlak değil sınırlı bir devlettir. Küreselleşme, hukuksal, toplumsal, iktisadi ve teknolojik düzeylerde ulus-devletlerin egemenliğini giderek daha fazla sınırlamaktadır... Yani küreselleşme devletin kontrol yeteneğini daraltırken, öte yandan da devleti hem ulusal düzeyde hem de uluslararası düzeyde 'sosyalleşmeye' zorluyor" (Dağı, 1999: 270-271). Dolayısıyla böylesi bir yapı içinde, ulus-devlet egemenliğinin mutlak olduğuna inananlar, küreselleşme sürecinin dışında kalmayı savunarak içe kapanmaya hizmet etmektedirler.

Küreselleşirken bölgesel oluşumların da şekillenmesine imkân tanıyan yeni dünya ekonomisinde, Türkiye'nin coğrafi konumu gereği AB yoluyla küreselleşmeye katılması gerekmektedir. AB'nin kolektif yapısı küreselleşmeden kaynaklanan riskleri azaltıcı bir etkiye sahip olması Türkiye için cazip bir ortam sayılmalıdır. Gün-

müzde giderek netleşen yönelimlere bakıldığında küreselleşen dünyayla bütünleşmek bir dizi idari reformun gerçekleştirilmesini de demokratik bir rejime ve piyasa ekonomisine sahip olmak kadar önemli kılıyor. Günümüzün yeni yönetim anlayışları (yönetişim) tarafından sıklıkla gündeme getirilen yönetebilirlik, yönetimde şeffaflık, hesap verebilirlik ve katılımcılık gibi kavramlar 21. yüzyılda bu bağlamda önem kazanmakta ve sürece katılmayı kolaylaştırmaktadırlar. Dolayısıyla Türkiye'nin refahı küreselleşme karşısında bu bağlamda alacağı tavırla yakından bağlantılıdır. Olumlu bir tavır geliştirilecekse piyasa odaklı, teknolojiye ağırlık veren şeffaf bir ekonomik yapılanma, eşitliği sağlayacak demokratik bir siyasi ve idari yapı şarttır (Özel, 2000: 115-116). Türkiye de çağdaş dünyayla uyumlu olmak adına yönetim anlayışını bu yönde dönüştürmek durumundadır.

Gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerin ekonomik olarak bağımsız yaşamama ve kendi ayakları üzerinde duramama veya kalkmamama çıkmazından kurtulmalarının yolu küreselleşmeye ayak uydurmalarıyla yakından ilgilidir. Bu ülkeler bir an önce üretimlerini modernleştirmeyi sağlayıp, gittikçe artan miktarda teknolojik içeriğe sahip mal ihraç etmelerini olanaklı hale getirmelidirler. Kendilerini sadece maden, tarımsal ürün, ağaç, deri, içecek ve tekstil gibi ürünlerin ihracatının yanı sıra, ticaretlerini elektronik araç, yan iletken, biyoteknoloji, ilaç, petrokimya ve daha da ötesi yazılım, uluslararası telekomünikasyon ekipmanları, ulaşım araçları ve havacılık sanayisi alanlarına kaydırmaları gerekmektedir. Aynı zamanda rekabetçi ulusal hizmetlere, modern altyapıya, özellikle de bilimsel, teknolojik araştırma ve gelişime daha fazla yatırım yapmaları adeta bir zorunluluk haline gelmiştir (Rivero, 2003: 105). Bunun gerçekleşmesi için önemli ölçüde çokuluslu yatırımların yapılmasına ve teknolojiye büyük gereksinim vardır. Ülkelerin kendilerini bu seviyeye çıkaracak miktarda yatırım almaları çok zor olmakla birlikte, en azından güvenli bir ortam yaratmaları bu yatırımları cezbedebilir.

Günümüzde ulusların geleceği gittikçe artan bir şekilde bilgiye, yani bilim insanı ve mühendis sayısına, bilimsel ve teknolojik araştırmalara harcanan paraya ve yazılım üretimine bağlıdır. Artık bir ülkenin istikrarsızlık belirtileri gösterip göstermediğinin anlaşılması GSMH'nın artışıyla belli olmamakta. Bunun yerine küreselleşme sürecinde asıl ölçü, bilimsel ve teknolojik araştırmaların artması, ihracatın

modernleştirilmesi, kişisel gelirlerin yükselmesi ve yoksulluğun her geçen yıl kayda değer ölçüde ve devamlı bir şekilde düşmeye başlaması söz konusuysa ülkede istikrardan söz edilebilir. Çünkü küreselleşmenin belirleyici bir özelliği de dünyanın geliştirilmiş mal hizmetleri ihtiyacının her geçen gün artmasıdır. Yüksek teknolojik içerikteki ürünlere ve hizmete duyulan talep, hammaddeye olan talepten çok daha hızla büyümektedir. Yüksek teknolojik içerikteki mallara olan talep yılda %15 oranında artarken, düşük teknolojik ürünlerde %5 ve hammadde de %2-3 arasında gerçekleşmektedir (Rivero, 2003). Bunu gerçekleştirmeyen ekonomiler gittikçe küresel pazarın dışında kalacaklardır. Nitekim dünyadaki yoksulluğun oranı dikkate alındığında dünya nüfusunun büyük bir bölümünün küresel pazarın dışında kaldığı görülmektedir. Yoksulluğun fazla olduğu ülkelerin ekonomilerini düzeltmeleri için orta sınıflarını geliştirmeleri gerekmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunları teknolojiyi üretme ve kullanmadaki gerilikleri, ihracatlarının ilkel ürünlere dayalı olması, yoksulluk ve işsizliğin fazla olması ve kentli nüfus patlamasının yaşanmasıdır. Bu devletlerin ilk etapta ülke genelinde ekonomilerini düzeltmeleri zor olabilir. Bu çerçevede şehir ekonomileri yaratılarak küresel ekonomiye eklemlenmeyi gerçekleştirmelerinin işlerini kolaylaştıracağı düşünülebilir. Birçok gelişmekte olan ülke bu fonksiyonu yerine getirecek stratejik şehirlere sahiptir. Özellikle Türkiye'nin bu konuda çok şanslı olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin İstanbul, İzmir, İzmit, Bursa, Edirne, Samsun, Antalya, Mersin, Adana, Gaziantep, Diyarbakır ve Van gibi şehirler böyle bir işlev görebilir ve Türkiye bundan yararlanmalıdır. Bu aynı zamanda Türkiye'nin önemli bir sorunu olan gelir dağılımındaki eşitsizliği ve yoksulluğun giderilmesine de önemli katkı sağlayacaktır.

Küreselleşme sürecinin getirdiği faydalar kadar, dezavantajları da bulunmaktadır. Türkiye ekonomisi finansal/spekülatif nitelikli dış kaynaklara bağımlı hale getirilmiş ve kendi öz kaynakları ve kendi kurumsal yapıları ile büyümenin altyapısını oluşturamaz duruma sürüklenmiştir. Biran önce bu yapıdan kurtulması gereken Türkiye, kendi kaynaklarına dayanan bir ekonomi oluşturmak durumundadır. Küreselleşmenin faydalarından istifade edip, dezavantajlarından en az zararla kurtulabilmek için devletin her kademesinde, sivil kuruluşların da katılımı ile çok iyi planlama

yapması, ekonomi, siyaset ve dış politika sahnesinde etkin ve doğru kararlar alması ve titizlikle uygulaması gerekmektedir. Türkiye, yeni dünya düzeni oluşturulurken bu düzen içinde bölgesinde, Avrupa' da ve dünyada sağlam bir yer edinmelidir. Bunun için, içte yaşanan sorunların etkin ve kalıcı bir şekilde çözülmesi, dışta ise yeni dünya düzeni gereklerine uygun ilişkiler geliştirmesi gerekmektedir.

Küreselleşmeye yöneltlen en büyük eleştirilerin ve yaşanan sorunların merkezinde çokuluslu sermayenin küreselleşme sürecinde kuralları koyduğu ve bu kurallar karşısında ulusal hükümetlerin politika oluşturmakta yetersiz kaldığıdır. Böyle bir durumda devletler büyük bir demokrasi krizi yaşamakta, halkın iradesi ülkenin kaderini belirlemede zayıf kalmakta, Aynı zamanda enformasyon ağlarıyla finans piyasalarının birbirine bağlı olduğu bir küresel ekonomide uluslar üstü sermayenin çok kısa zamanda mevcut ülkeyi terk etmesi Rusya ve Asya krizlerinde görüldüğü gibi küresel krizlere neden olmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin de buna çok dikkat etmesi gerekir. Kalkınmaya ve gelişmeye dayalı kendi ekonomisini kurup, IMF'nin etkisinden kurtulmalıdır (Mece, 13.04.2016).

Türkiye, AB'nin sağladığı birikimlerden yararlanmak, kolektif güvenceye kavuşmak ve küreselleşmeyle eklemlenmek için birliğe girmeyi zorlamalıdır. Bu Türkiye'nin çıkarlarıyla da önemli ölçüde örtüşmektedir. Nitekim Akdoğan'ın belirttiği gibi, "Avrupa Birliği sosyal dayanışma, sosyal adalet, serbest piyasa mantığı, demokratik çoğulculuk ve katılım, temel hak ve özgürlükler, hukuk devleti, sürdürülebilir kalkınma ve güvenlik, fırsat eşitliği, azınlıkların korunması gibi değerleri ön plana çıkarmaktadır" (Akdoğan, 2004: 9). Bu değerler Türkiye'nin gelişmesi için de ideal değerlerdir. Türkiye, küreselleşmeyle eklemlenmek adına birliğe girmek için çok önemli bir mücadele vermekte ve bu çerçevede uyum paketleriyle getirilen düzenlemelerle dönüşmektedir.

Sonuç olarak küreselleşme sürecinde dünya üzerinde sınırların ortadan kalkmaya başlaması, karşılıklı bağımlılığın artması ve dış politikada küresel stratejilerin benimsenmesi önemli hale gelmiştir. Bu küresel stratejiler çerçevesinde bölgesel entegrasyonlar önem kazanmaktadır. Bu bağlamda Türkiye oluşturulan yeni dünya düzeninde önemli bir güç olması için, çok yönlü politikalar ve stratejiler oluşturmak zorundadır. AB'ye önem vermeli ve aynı zamanda alternatif entegrasyonlar üretebil-

melidir. Türkiye hedeflerini büyütüp 21. yüzyılın küreselleşen dünyasında küresel bir güç olarak kendine yer edinmelidir.

SONUÇ

Günümüzde küreselleşme, günlük yaşantımızda bile en çok kullandığımız ve bütün tartışmalarda atıfta bulunduğumuz en önemli kavramlardan biri haline geldi. Çok yaygın kullanımına rağmen herkesin üzerinde uzlaştığı bir anlamının olmadığını söylemek mümkündür. Herkes kendi dünya görüşü ve düşünce perspektifine göre kavramı farklı anlamlandırmaktadır. Kavramın en iyi bilinen anlamı 1960'lardan günümüze dek meydana gelen hızlı değişim ve dönüşüme işaret etmesidir.

Tüm boyutları göz önüne alındığında küreselleşmenin, ülkeler arasındaki ekonomik, sosyal ve siyasal ilişkilerin gelişmesi, farklı toplum ve kültürlerin inanç ve beklentilerinin daha iyi tanınması, uluslar arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması gibi farklı görünen, ancak birbirleriyle bağlantılı konular içeren bir kavram olduğu anlaşılmaktadır. Genel anlamda en kısa ve öz şekliyle küreselleşmeyi, dünya toplumunu ve dünya düzenini yeniden biçimlendiren hızlı toplumsal, siyasal, kültürel, teknolojik ve ekonomik etkileşim, değişim ve dönüşümlerin arkasındaki temel itici güç olarak tanımlamak mümkündür.

Küreselleşme sürecinde etkin olan aktörlerin sürece katkıları çok önemli hale gelmektedir. Küreselleşme aktörlerinin en önemli katkıları, bizzat küreselleşme sürecinin gidişatı üzerindeki etkileridir. "Ulus-devletler", "çokuluslu şirketler", kendi alanlarında etkili olan "uluslararası örgütler", toplumsal dinamikleri temsil eden "sivil toplum örgütleri" ve "bireyler" küreselleşme sürecinin birer parçasıdır ve her birisinin faaliyetinin sürecin oluşumunu etkilediğini söylemek mümkündür. Özellikle küresel sistemi yönetme kaygıları iktidar yapılarını büyük bir değişime zorlamakta ve yeni yönetim anlayışının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Uluslararası ilişkilerin karşılıklı bağımlılığı göz önüne alındığında bu yeni yönetim anlayışının sadece ulus-devletleri temsil eden siyasal iktidar tarafından yönetilmesinin nerdeyse imkânsızlaştığı söylenebilir. Bundan dolayı sürece, yönetimi paylaşmak ve katılımcı bir yönetim oluşturmak adına yeni birçok aktör katılmaktadır.

Küreselleşme, toplumsal yaşamı bütünüyle kapsayan bir süreç olarak düşünüldüğünde, birbiriyle bağlantılı ekonomik, kültürel, teknolojik, hukuki ve siyasi farklı boyutlarının olduğu görülmektedir. Günümüze dek daha çok öne çıkarılan

ekonomik boyutu olmakla birlikte, küreselleşme sadece bu boyutuyla ele alınamaz. Çünkü küreselleşme bütün boyutlarıyla anlaşılması gereken bir süreçtir. Küreselleşmeye yönelik eleştirilerin çoğu ekonomik boyutuyla ilgilidir. Özellikle yoksulluk, işsizlik, adaletsizlik ve yoksullar ile zenginler arasındaki uçurum gibi ekonomik, sosyal ve siyasal nitelikli sorunlar çözüm beklemektedir. Bu sorunların çözümsüzlüğü toplumsal anlamda büyük bir güvensizlik yaratmaktadır.

Küreselleşmenin siyasal boyutu daha çok, ulus-devlet mantığındaki değişimler, sivil toplumun öneminin artması, vatandaşlık statüsünün farklılıkları benimseme temelinde yeniden yapılandırılması, yeni yönetim anlayışının ortaya çıkması, katılımcı demokrasi anlayışının küresel bir boyut kazanması, yerelliğin önemsenmesi ve insan haklarının evrensel bir boyut kazanması çerçevesinde kendisini toplumlara dayatmakta ve bu alanlardaki dönüşümü adeta zorunlu hale getirmektedir. Bu gelişmelerin, yerleşik ulus-devlet yapılarını etkileyip egemenlik anlayışını ve örgütlenme yapısını dönüştürdüğü görülmektedir.

Küreselleşme tartışmalarında, küreselleşme sürecinde aktif rol alan kesimler daha çok gelecekte nasıl bir dünya arzuladıklarıyla ilgili düşünceler üretmekte ve toplumları bu düşünceler paralelinde etkilemeye çalışmaktadırlar. Sürecin dışında kalan veya süreçte etkinliği az olan kesimler de mevcut durumdan duydukları rahatsızlık ve gelecekle ilgili endişelerinden hareketle küreselleşmenin olumsuzluklarını öne çıkarıp bu olumsuzlukların giderilmesi perspektifiyle tartışmayı etkilemeye çalışmaktadırlar. Bu bağlamda tartışmaların, küreselleşmeden memnun olanlarla memnun olmayanlar arasındaki etkileşimi ifade ettiği ya da daha genel anlamda ele alırsak tartışmaların gelecekte dünyanın nasıl şekilleneceği ve nasıl bir dünya arzulandığı ile ilgili tasavvurlardan ve taleplerden oluştuğunu düşünmekteyiz.

Küreselleşme tartışmalarında ABD hegemonyasının eleştirisi konusu olması küreselliğin ABD hegemonyasının dünya ölçeğinde yaygınlaşmasına hizmet eden bir süreç olarak anlaşılmasıyla ilgilidir. ABD hegemonyasına karşı eleştirel bir tavır taşınmaktan çok sürecin daha iyi anlaşılması önemlidir. Bilgi devrimi ve küreselleşmenin etkisiyle dünya politikası, ABD'nin tüm uluslararası amaçlarına tek başına hareket ederek ulaşmasını engelleyecek şekilde değişiyor. Küreselleşmenin sağladığı olanaklardan da yararlanarak güçlenen yeni bölgesel güçler ve uluslararası örgütlen-

meler de yavaş yavaş ABD'nin bu gücünü sınırlandıracak konuma gelmektedirler. ABD'nin keyfiliklerine karşı küresel ölçekte bir tahammülsüzlük oluşmaya başlamaktadır. Dünya kamuoyunda, savaş karşıtlığı ve daha adil bir dünya duyarlılığının artması da ABD hegemonyasını aşındıracak önemli gelişmeler üretebilir. 21. yüzyılda ABD'nin istediği gibi davranma özgürlüğünün önüne bir set çekme potansiyeline sahip gelişmeler yaşanacaktır. Bir başka anlatımla, ABD hegemonyası, kendisinin uyguladığı yanlış politikalar ve küreselleşmenin de etkisiyle sürdürülemez bir konuma doğru gitmektedir.

Küreselleşmenin siyasal boyutu üzerinde yoğunlaşabilmek için küreselleşme süreci ile birlikte siyasal anlamda meydana gelen derin değişim ve dönüşümün ulus-devlet yapısı, insan hakları, sivil toplum, yeni demokrasi anlayışı, yeni yönetim anlayışı, yerelliğin küreselleşmeyle eş zamanlı öneminin artması ve bütün bu gelişmeler ışığında yeni dünya düzeninin nasıl oluşturulacağına etkilerinin ortaya konması gerekmektedir. Biz de çalışmada küreselleşmenin bu kavramları nasıl etkilediğini ortaya koymaya çalıştık. Bu bağlamda siyasal anlamda küreselleşme, bu olgularda ve daha çok ulus-devlet yapısında ve işlevlerinde meydana gelen değişim ve dönüşümün günümüz şartlarında yeniden anlamlandırılması ve eski yapı ve işleyişlerinin sorgulanması anlamına gelmektedir.

Küreselleşme sürecinin ulus-devletler üzerindeki en büyük etkisi, onların mutlak egemenlik ve bağımsızlıklarını aşındırması ve sürecin diğer aktörleri ile birlikte paylaşmasını zorunlu hale getirmesidir. Bu çerçevede ulus-devlet egemenliğini zorlayan şartların iyi irdelenmesi ve küreselleşme süreciyle oluşan değişim ve dönüşümün dikkate alınarak doğru anlaşılması gerekmektedir. Ulus-devletler egemenlik ve bağımsızlıklarını küresel sistemin diğer aktörleri ile paylaşmakta ve küreselleşme süreciyle birlikte yeni nitelikler ve işlevler kazanmaktadırlar. Nitekim geleneksel ulusal egemenlik anlayışının geçmişte dünya toplumlarını büyük savaşlarla karşı karşıya getirdiği ve yaşanan savaşlarda insanlığın geçirdiği tahribat göz önüne alındığında geleneksel mutlak egemenliğe dayanan ulus-devlet anlayışının değişmesinin gerekliliği daha iyi anlaşılmaktadır.

Küreselleşme, ulus-devletlerin sorun çözme pratiklerini uluslararası örgütlenmeler ve yerel yönetimlerle paylaşmalarına olanak sağlamakta ve egemenliklerinin

bir kısmını bunlarla paylaşmalarını gerektirmektedir. Bu onların önemlerinin azaldığı anlamına gelmez. Ulus-devlet globalleşmiş dünya toplumunda kurallara bağlılığı sağlamanın kaynağı olarak önemini korumaktadır. Ulus-devlet üstü yapılanmaların küreselleşme sürecindeki önemleri ve bu önemlerine bağlı olarak etkin kurumsallaşmaları söz konusudur. Ulus-devlet üstü örgütlenme modelleri, yeni dünya düzeninin işlevsel örgütleri olmaya aday gözükmektedirler. Bu çerçevede gerek bölgesel entegrasyonlar gerekse dünya ölçeğinde bir örgütlenme olan BM'nin ulus-devlet üstü örgütlenmeler olarak küresel sorunların çözümü için daha etkili olmaları ve ulus-devletlere öncülük etmeleri gerekmektedir. Uluslararası kurumların hesap verecek bir konuma getirilmeleri, şeffaf yönetilmeleri ve çalışmalarının gizliliğinin mümkün olduğunca önlenmesi gerekir.

Küreselleşme sürecinde ulus-devletlerin, yaşanan bu büyük değişim ve dönüşüm sürecinde merkezîyetçi yönetim yapılarından kaynaklanan geleneksel işlevlerinin büyük çoğunluğunu yitirdikleri, çok uluslu şirketlere bağımlı kaldıkları, eskisi kadar güçlü olmadıkları, siyasetin ekonomi karşısında etkinlik ve yönlendiriciliğini kaybettiği ve ekonomiye bağımlı hale geldiği iddialarına karşılık, günümüzün bu denli yoğun ilişkiler ağının belli bir düzen kazanmasında ulus-devletlerin sigorta işlevi gördüklerini, gerek yapısı gerekse işlevlerinde meydana gelen değişimler hangi boyutlarda olursa olsun ulus-devletlerin içinde olmadığı bir dünya siyasetinin düşünülemediğini, dünya siyasetinin ulus-devletler üzerinde işlediği gerçeğini ve ulus-devletlerin hala uluslararası ilişkilerin ve dünya siyasetinin en önemli aktörü olduğu ve dünyaya yön veren temel kurumun siyaset kurumu olduğu açıklık kazanmıştır. Bu çerçevede siyasal anlamda küreselleşmeyle gelen değişim ve dönüşümün vurgulanması gerekiyor. Küreselleşme sürecinin ulus-devleti ortadan kaldırmadığı, önemini daha da artırdığı ve işlevsel kıldığı, ulus-devlete alternatif olabilecek bir örgütlenme formunun henüz oluşmadığı düşüncesi doğrulanmaktadır. Bu bağlamda ulus-devletlerin 21. yüzyılın da temel belirleyicileri ve en önemli aktörleri olma konumlarını sürdüreceği düşünülmektedir.

Küreselleşme süreci ve bu sürecin önemli bir boyutunu oluşturan bölgesel entegrasyon oluşumları bütün dünya ile birlikte Türkiye'yi de önemli ölçüde etkilemektedir. Küreselleşme süreciyle birlikte yaygınlaşan serbest piyasa ekonomisi, demok-

rasi, insan hakları, çevresel duyarlılık, hukukun üstünlüğü gibi değerlerin küresel bir boyut kazanması; bilgi ve iletişim teknolojilerinin küresel ölçekte yaygınlaşması ile mal, hizmet ve finans piyasalarının giderek uluslararası bir nitelik kazanması; küresel sorunların çözümünde küresel ölçekte bir uzlaşma ve işbirliğinin gerektirdiği günümüz dünyasında, devletler kendilerini bu sürecin dışında tutmakta zorlanmakta ve dünyadaki gelişmelerden soyutlamaları adeta imkânsız hale gelmektedir. Bu çerçevede Türkiye'nin de sürece eklenmesi dünyadaki gelişmeler bağlamında değerlendirilmelidir. Nitekim Türkiye, 1950'li yılların sonundan itibaren günümüzde önemli bir bölgesel entegrasyon haline gelen Avrupa Birliği'ne girme süreci yaşayarak küresel sürece eklenme çabası içinde olmuştur.

Küreselleşme sürecinde, toplumsal talepleri dile getiren ve takip eden en önemli kuruluşlar sivil toplum örgütleridir. Dünya toplumu sivil örgütlenmelerle sesini daha çok duyurmakta ve sivil toplum örgütleri aracılığıyla uluslararası ilişkilere yeni aktörler olarak katılmaktadırlar. Dolayısıyla sivil toplumun demokratikleşme sürecinin devamı ve kalıcılığı için önemsenmesi gerekmektedir.

Dünyada gelişen küresel sivil toplumun tepkisi önemsenmeli ve daha adil bir dünya için küresel bir işbirliği ve uzlaşma zeminine ortam hazırlanmalıdır. Böylece hem katılımcı demokrasiyi küresel ölçekte işlevsel kılmak, hem de sorunların kaosa dönüşmesini engellemek mümkün hale gelebilir. Bu aynı zamanda insanların hayatı birlikte yaşamalarının bir biçimi olarak ve insani değerleri öne çıkaran bir anlayışla, yeni dünya düzeninin kurulmasına da önemli bir katkı sağlayabilir.

Demokrasinin en önemli işlevlerinden biri, dünya toplumunun evrensel bir uyum içinde yaşamı geliştirmesinin önünü açması ve bu bağlamda yönetim pratiklerini geliştirmeye hizmet etmesi olarak görülmelidir. Demokrasinin demokratikleştirilmesi sadece yerel ya da ulusal düzeyde gerçekleştirilemez. Kozmopolit ulus, küresel planda uygulanan kozmopolit demokrasiyi gerektirmektedir. Kozmopolit demokrasi anlayışı, insan haklarına ve kültürel zenginliğe duyarlı, ekolojik hassasiyete sahip katılımcı bir demokrasi anlayışıyla geliştirilmelidir.

Küreselleşme sürecinin olumlu sonuçları yanında, mevcut haliyle özellikle ekonomik boyutuyla yarattığı güvensizliği, eşitsizliği, toplumsal adaletsizliği arttır-

makta ve toplumsal dayanışma ve düzeni zayıflatmaktadır. Bu olumsuzluklarını ortadan kaldırmak için sosyal sorumlu bir küreselleşme anlayışı geliştirilmelidir.

Dünya ölçeğinde uyum ve gelişmenin sağlanması için küreselleşme-yerelleşme paradoksunun uyumlu ve dengeli birlikteliği gerekmektedir. İnsan haklarına dayalı demokratik bir yönetim anlayışı hem ulusal, hem de uluslararası meşruyetin temeli sayılmalıdır.

Küreselleşme süreciyle oluşan yeni dünya düzeni oluşturma belirsizliğine son vermek, küresel ekonomiyi yönetmek, dünya ölçeğinde bir koordinasyon ve kalıcı bir dünya barışı sağlamak, yoksulluğu ortadan kaldırmak gibi çözüm taleplerini yerine getirmek için dünyanın siyasal anlamda küresel ölçekte bir örgütlenmeye gitmesi gerekmektedir.

Yeni dünya düzeni arayışları, silahsızlanma, demokratikleşme, hakkaniyetli ve sürdürülebilir kalkınma, çevrenin korunması, kültürel çoğulculuk, insan hakları, küresel yönetim, uluslararası uzlaşma ve diyalog, küresel ahlâk ve sivil toplumun güçlendirilmesi gibi evrensel değerlerin üzerine bina edilmelidir.

Küreselleşmenin yarattığı sorunlara karşı herkesin sorumluluk duyması ahlâki bir ilke olmalıdır. Güçlü devlet iktidarları ve uluslararası kurumlar, karşı küreselleşme hareketinin taleplerini anlamalı ve küreselleşmenin yarattığı sorunların çözümü için onlarla işbirliği yapmalıdır.

Geçmişte, devletin bireylere ve topluma karşı keyfi tutumunun denetlenmesi mücadelesi gibi, günümüzde de kapitalizmin ve küresel sermayenin yarattığı sorunlar ve sosyal adaletsizlikten dolayı denetlenmesi mücadelesi verilmelidir.

Türkiye, yeni dünya düzeni oluşturulurken bu düzen içinde bölgesinde, Avrupa' da ve dünyada sağlam bir yer edinmelidir. Bunun için, içte yaşanan sorunlarını etkin ve kalıcı bir şekilde çözmesi, dışta ise yeni dünya düzeni gereklerine uygun ilişkiler geliştirmesi gerekmektedir.

Türkiye, AB'nin sağladığı birikimlerden yararlanmak, kolektif güvenceye kavuşmak ve küreselleşmeyle eklemlenmek için birliğe girmeyi zorlamalıdır. Bu Türkiye'nin çıkarlarıyla da önemli ölçüde örtüşmektedir.

Küreselleşme sürecinde dünya üzerinde sınırların ortadan kalkmaya başlaması, karşılıklı bağımlılığın artması ve dış politikada küresel stratejilerin benimsenmesi önemli hale gelmiştir. Bu küresel stratejiler çerçevesinde ulus-devletler önemlerini korumakla birlikte, bölgesel entegrasyonlar da önem kazanmaktadır. Bu bağlamda Türkiye oluşturulan yeni dünya düzeninde önemli bir güç olması için, çok yönlü politikalar ve stratejiler oluşturmak zorundadır. AB'ye önem vermeli ve aynı zamanda alternatif entegrasyonlar üretebilmelidir. Türkiye hedeflerini büyütüp 21. yüzyılın küreselleşen dünyasında küresel bir güç olarak kendine yer edinmelidir.

Ulus-devletlerin geleneksel egemenlik biçimlerinin aşınması onların küreselleşme sürecinde önemlerinin azaldığı anlamına gelmemektedir. Ulus-devletler siyasal temsil ve siyasal örgütlenmenin en önemli meşru formu olarak varlıklarını sürdürmekte ve uluslararası ilişkilerde küresel ölçekte ortaya çıkan sorunlar ve yeni dünya düzeni belirsizliğinde diğer ulus-devletlerle işbirliği ve arayış içine girmektedirler. Sorunların çözümünde en etkili aktörler hâlâ ulus-devletlerdir. Ancak ulus-devlet anlayışında ciddi değişim ve dönüşümler yaşanmakta ve yeni işlevler yüklenmektedirler. Küreselleşme sürecine uyumdan dolayı gerçekleşen bu değişim ve dönüşümü ulus-devlet anlayışının aşınması olarak görmemek gerekmektedir.

Küreselleşme olgusu hangi alanda olursa olsun, ekonomiden sanata, bilimden iletişime herhangi bir çalışmada, yapımda, üretimde, dünyaya açılarak ulusallığın, yerelliğin reddedilmeksizin dışına çıkılması ve küreselleşmeyle bağdaştırılmasıdır. Bu bağlamda küreselleşme kavramına ilişkin farklı görüş açıları ve küreselleşme sürecinin tarihsel değerlendirmelerine dair farklılıklar günümüzde de halen devam etmektedir. Bu farklılıkların temelinde küreselleşmeye yönelik yaklaşımların çeşitliliği yatmaktadır. Bu bağlamda küreselleşme yaklaşımlarının vurgulandığı çalışmamızda küreselleşmenin tarihsel değerlendirmeleri David Held ve arkadaşlarının çalışmasında belirtilen üçlü egemen bakış kapsamında yapılmıştır.

Aslında bu üç yaklaşım arasında temel farklılık kaynağı temsil ettikleri dünya görüşleridir. Daha küreselleşme tartışmaları başlamadan önce, temelde evrenselci tutum içinde kendilerini ifade eden liberaller ve bazı Marksistler küreselleşme sürecini, mevcut yaklaşımlarına dayalı olarak değerlendirmişlerdir. Ancak sonuçta zıt dünya görüşlerinin temsilcileri olan her iki grup da, ulus devletinin ve yerellik unsurla-

rının aşındığı ve küresel bir uygarlığın doğmakta olduğu şeklindeki aşırı-küreselleşmeci bir yaklaşımın benimsendiği benzer görüşleri savunmaktadırlar.

Küreselleşme sürecine eleştirel yaklaşan kuşkucu yaklaşıma göre, küreselleşmenin tarihçesi insanlık tarihinin başlangıcına dayandırılmalıdır. Kuşkucu yaklaşıma göre 1890'lardan daha az bağımsız dünya düzeni vardır. Küreselleşmenin itici gücü bu yaklaşım için devlet ve piyasalardır. Aşırı küreselleşme yaklaşımı taraftarları ise, küreselleşmenin itici gücünün kapitalizm ve teknoloji olduğunu belirtirler ve küreselleşmenin tarihsel sürecini 15. ve 16. yüzyıl dolaylarından başlatarak incelemektedirler. 15. yüzyıldan itibaren kapitalist dünya ekonomisinin başlangıcıyla ve dünya üzerindeki coğrafi iş bölümünün, hammaddeye ulaşım imkânlarının, endüstri üretiminin, sermaye dolaşımının artmasıyla birlikte incelenebileceğini vurgularlar. Küreselleşme ile yeni bir çağ algılanması gerektiği vurgulanır. Bu bağlamda ulus devletin ve yerelliğin gücünün zayıfladığını belirtirler.

Dönüşümsel yaklaşımın savunucuları ise tarihsel değerlendirmelerini 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren gözlenen teknolojik gelişmelerin yansımalarıyla gerçekleştirirler ve küreselleşmenin asıl etkilerinin belki de henüz tam olarak yansımadığını, gelecekte yansıtacağını belirtirler.

Özetle belirtmek gerekirse küreselleşme olgusunun karşısında yerel olanın tepkiselliği de, muhalefet etme gücü de problemlidir. Küresel ölçekli gelişimin şiddeti ve hızı karşısında, küresel olanla yerel olanın gerilimli ilişkisi, ikisinin de biraz birbirine dönüşmesiyle, birbiriyle iç içe geçmesi ile sonuçlanmaktadır. Bu nedenle küreselleşme olgusunun ve küreselleşme sürecinin iki yüzü bulunmaktadır: bir yüzü “evrenselleşme”, diğer yüzü ise “yerelleşmedir”. Küreselleşme süreci evrenselleşme (benzeşme) ve yerelleşme (farklılaşma) yönünde iki dinamiği bir arada barındıran, ikisini etkileşime geçiren, sonuçta ikisini de dönüştüren bir süreçtir. Kimi yazarlar bu dönüşümü melezleşme olarak adlandırmaktadır. Artık küresel olanın da yerel olanın da bütün görüntüleri birbiriyle ilişkilendirilmiş melez görüntüler olarak değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- ACAR, Mustafa; "21. Yüzyılı Şekillendirecek iki Anahtar Kavram Olarak Küreselleşme ve Sivil Toplum", *Sivil Toplum Dergisi*, Yıl: 1, Sayı:4, Ekim 2003, ss.75-83.
- AKDOĞAN, Yalçın; *Kırk Yıllık Düş Avrupa Birliği'nin Siyasal Geleceği ve Türkiye*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004.
- AL, Hazma; *Bilgi Toplumu ve Kamu Yönetiminde Paradigma Değişimi*, Bilimadamı Yayınları, Ankara, 2002.
- ALAGAPPA, Muthiah ve TAKASHI, Inoguchi; *International Security Management and the United Nations*, United Nations University Press, New York, 1999.
- ALTAN, Çetin; *Kahrolsun Komünizm Diye Diye Globalleşme*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 1999.
- ALTAN, Mehmet, *II. Cumhuriyet, Demokrasi ve Özgürlükler*, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- AMİN, Samir; "Kapitalizm, Emperyalizm, Küreselleşme", *Özgür Üniversite Forumu Dergisi*, Çev., Fikret Başkaya, Yıl:1, Sayı:1, Ekim 1997, ss.25-37.
- ARI, M.Türker; *"Onuncu Yılında Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması"*, <http://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/Sayi14/7OnuncuYilindaKuzeyAmerikaSTANAFTAMTurkerAri.pdf>, 05.05.2016. s.1.
- ASLANOĞLU, Rana A.; *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*, Asa Kitabevi, Bursa, 1998.
- ATAR, Yavuz; "Demokratik Sistemde Sivil Toplumun Fonksiyonu ve Sivil Toplum-Devlet Düalizmi", *Yeni Türkiye Dergisi*, Yıl:3, Sayı: 18, Kasım 1997.
- AY, İsmail Cem; "Küreselleşme Sürecinde Bölgeselleşme Eğilimlerinin Dinamikleri", *Küreselleşme içinde*, Derleyen: Aklan Soyak, Om Yayınevi, İstanbul, 2002, ss.51-98.

- AYDIN, Mustafa; "Küresel Kültüre Karşılık Evrensel İslam", *Ümran Dergisi*, Sayı:97, Eylül 2002, ss.36-39.
- BARAN, Sarya; *Demokrasi Mücadelesinde Yerel Yönetimler*, Aram Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- BARCA, Mehmet; *Kamu Yönetimine Nasıl Stratejik Yaklaşılabılır?* Yayınlanmamış Makale, Sakarya, 2003.
- BAŞKAN, Filiz; "Küreselleşme, Sivil Toplum ve Fethullah Gülen", *Global Yerel Eksende Türkiye* içinde, Derleyenler: E. Fuat Keyman, Ali Yaşar Sarıbay, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, ss.273-293.
- BAUMAN, Zygmunt; *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999.
- BAYRAMOĞLU, Sonay, "Küreselleşmenin Yeni Siyasal İktidar Modeli: Yönetişim", *Praksis Dergisi*, Sayı:7, Yaz 2002, ss.85-116.
- BİRDAL, Akın; "İnsan Hakları Günü", *Yeni Türkiye Dergisi*, Yıl:4, Sayı:21, Mayıs 1998, ss.40-42.
- BORATAV, Korkut; *"Ekonomi ve Küreselleşme"*, *Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme*, Yayına Hazırlayan: Işık Kansu, İmge Kitabevi, Ankara, 1997.
- BOXBERGER, Gerald, vd.; *Globalleşme Bir Aldatmaca mı?*, Çev., Mustafa Güney, vd., İnkılab Yayınları, İstanbul, 2002.
- BOZKURT, Veysel; "Küreselleşmenin Toplumsal Sonuçları", *Küreselleşmenin İnsani Yüzü* içinde, Derleyen: Veysel Bozkurt, Alfa Yayınları, İstanbul 2000.
- BOZKURT, Veysel; *Avrupa Birliği*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1991.
- BOZKURT, Veysel; *Değişen Dünyada Sosyoloji: Temeller, Kavramlar, Kurumlar*, Ekin Basım Yayım Dağıtım, Bursa, 2014.
- BRECHER, Jeremy vd.; *Aşağıdan Küreselleşme Dayanışmanın Gücü*, Çev., Berna Kurt, vd., Aram Yayıncılık, İstanbul, 2002.

- BULAÇ, Ali; "Modernliğin Kalbinde Çatallaşma: Geleneksel-Küresel Modernleşme", *Karizma Dergisi*, Sayı:4, Ekim 2000, ss.95-104.
- BULAÇ, Ali; *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Eylül Yayınları, İstanbul, 2001.
- BULAÇ, Ali; *Modern Ulus Devlet*, 2. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- BURT, Graham; *IMF: Lending to Developing Countries, Issues and Evidence*, New York: Routledge, 1995.
- CANBOLAT, İbrahim S.; *Küreselleşen Dünya ve Türkiye*, Vipaş Yayınları, Bursa, 2002,
- CANBOLAT, İbrahim S.; *Uluslarüstü Sistem Avrupa Birliği Bir Dönüşümün Analizi*, 2. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 1998.
- CHOSSUDOVSKY, Michel; *Yoksulluğun Küreselleşmesi*, Çev., Neşenur Domaniç, Çiviyazıları Yayınları, İstanbul, 1998.
- COŞAR, Simten; "Küreselin Neo-Liberal Görüntüleri: Tarihin Sonu mu?", *Global Yerel Eksende Türkiye* içinde, Derleyenler: E. Fuat Keyman, Ali Yaşar Sarıbay, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 189-212.
- ÇAHA, Ömer; "1980 Sonrası Türkiye'sinde Sivil Toplum Arayışları", *Yeni Türkiye Dergisi*, Yıl:3, Sayı: 18, Kasım 1997, ss.28-64.
- ÇOBAN, Aykut; "Küreselleşmeye Karşı Olmak: Olanaklar ve Sınırlılıklar", *Praksis Dergisi*, Sayı:7, Yaz 2002, ss.1 17-164.
- DAĞI, İhsan; "Demokratikleşmenin Önşartı: Küreselleşme", *Yeni Türkiye Dergisi*, Yıl:5, Sayı:29, Eylül 1999, ss.267-271.
- DAĞI, İhsan; *Batılılaşma Korkusu*, Liberte Yayınları, Ankara, 2003.
- DAĞI, İhsan; *İnsan Hakları, Küresel Siyaset ve Türkiye*, Boyut Kitapları, İstanbul, 2000.
- DAHL, Robert A.; *Demokrasi Üstüne*, Çev., Betül Kadioğlu, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2001.
- DANAHER, Kevin; *50 Years is Enough : The Case Against the World Bank and the International Monetary Fund*, South Press, Boston,1994.

- DAVUTOĞLU, Ahmet; "Türkiye Küresel Güçtür", *Anlayış Dergisi*, Sayı: 10, Mart 2004, ss.40-45.
- DAVUTOĞLU, Ahmet; *Küresel Bunalım*, 2. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2002.
- DAVUTOĞLU, Ahmet; *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, 3. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2001.
- DRAINVILLE, Andre C. ve SASSEN, Saskia; *Contesting Globalization: Space and Place in the World Economy*, Routledge, New York, 2003.
- DULUPÇU, Murat Ali; *Küresel Rekabet Gücü, Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme*, Nobel, Ankara, 2001.
- DUMANLI KÜRKCÜ, Duygu; Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar, *TOJDAC, (The Turkish Online Journal of Design Art and Communication)*, 3(2), Nisan 2013, 1-11, <http://dergipark.ulak-bim.gov.tr/tojdac/article/view/5000047131/5000044424>, Erişim Tarihi: 01.05.2016.
- DURAN, Burhanettin; "Siyasette Değişen Parametreler", *Sivil Toplum Dergisi*, Yıl:1, Sayı:4, Ekim 2003, ss.85-104.
- DURSUN, Davut; "Küresel Gösteriler Yeni Dönemin Habercisi", *Yenişafak*, 20 Şubat 2003.
- DURSUN, Davut; "Türk Demokrasisinin Demokratikleşme İhtiyacı", *Demokrasi Sorunu ve Türk Demokrasisi* içinde, Derleyen: Davut Dursun, Şehir Yayınları, İstanbul, 2001, ss.289-297.
- DURSUN, Davut; *Demokratikleşemeyen Türkiye*, İşaret Yayınları, İstanbul, 1999.
- EADE, John; *Living The Global City: Globalization as a Local Process*, Routledge, London, 1997.
- ENSAROĞLU, Yılmaz; *Tamamlanmamış Bir Değer İnsan Hakları*, Şehir Yayınları, İstanbul, 2001.
- ERDOĞAN, Mustafa; *Siyasi, Ekonomik ve Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme*, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002.

- ERDOĞAN-TOSUN, Gülgün; "Global Sivil Toplum, Siyaset ve Yurttaşlık", *Sivil Toplum Dergisi*, Yıl:1, Sayı:4, Ekim 2003, ss.59-73.
- ERGİL, Doğu; "Demokrasi Yoluyla İnsan Haklarının Garanti Altına Alınması", *Yeni Türkiye Dergisi*, Yıl:4, Sayı:21, Mayıs 1998, ss.428-434.
- EROĞLU, Nadir; "Finansal Küreselleşme: Devletin Düzenleyici Rolü Üzerine Etkileri", *Küreselleşme* içinde, Derleyen: Aklan Soyak, Om Yayınevi, İstanbul, 2002, ss. 13-50.
- EROĞLU, Ömer ve ALBENİ, Mesut; *Küreselleşme, Ekonomik Krizler ve Türkiye*, Bilim Kitabevi Yayınları, Isparta, 2001.
- ERYILMAZ, Bilal; *Bürokrasi ve Siyaset Bürokratik Devletten Etkin Yönetime*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002.
- ERYILMAZ, Bilal; *Yerel Yönetimlerin Yemden Yapılanması*, Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1997.
- FALK, Richard; *Küreselleşme ve Din İnsani Küresel Yönetişim*, Çev. Hasan Tuncay Başoğlu, Küre Yayınları, İstanbul, 2003.
- FALK, Richard; *Yırtıcı Küreselleşme Bir Eleştiri*, Çev., Ali Çaksu, 2. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2002.
- FARAZMAND, Ali; "Küreselleşme ve Kamu Yönetimi", *Mülkiye Dergisi*, Çev., Sevilay Kaygalak, Cilt:XXV, Yıl:35, Sayı:229, Temmuz 2001, ss.245-272.
- GALTUNG, Johan; *Bir Başka Açıdan İnsan Hakları*, Çev., Müge Sözen, Metis Yayınları, İstanbul, 1999.
- GIDDENS, Anthony, *Üçüncü Yol Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi*, Çev., Mehmet Özay, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2000b.
- GIDDENS, Anthony; *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, Çev., Osman Akınhay, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000a.
- GIDDENS, Anthony; *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, Çev.: Osman Akınhay, Alfa Basın Yayım Dağıtım Evi, İstanbul, 2000.

- GIDDENS, Anthony; *Runaway World, How Globalisation is Reshaping Our Lives*, Profilebooks, London, 1999.
- GIDDENS, Anthony; *Sağ ve Solun Ötesinde Radikal Politikaların Geleceği*, Çev., Müge Sözen, Sabir Yücesoy, Metis Yayınları, İstanbul, 2002.
- GIDDENS, Anthony; *Sosyoloji*, Çev.: Cemal Güzel, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2005.
- GİRGİN, Kemal ve BİREN, Işık; *21. Yüzyıl Perspektifinde Dünya Siyaseti*, 2. Baskı, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul, 2002.
- GÖLCÜKLÜ, A. Feyyaz ve GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref; *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*, 2. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 1998.
- GÜNDOĞDU, İbrahim; "Yerel, Yerel Ölçek ve Siyasal Mücadele", *Praksis Dergisi*, Sayı:7, Yaz 2002, ss.165-192.
- HABERMAS, Jürgen; "Avrupalı Ulus-Devlet: Başarıları ve Sınırları-Egemenlik ve Vatandaşlığın Geçmişi ve Geleceği Üzerine", *Tartışılan Sınırlar Değişen Milliyetçilik içinde*, Çev., İsmail Türkmen, Derleyen: Mustafa Armağan, Şehir Yayınları, İstanbul, 2001, ss.79-96.
- HABERMAS, Jürgen; *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti*, Çev., Medeni Beyaztaş, Bakış Yayınları, İstanbul, 2002b.
- HABERMAS, Jürgen; *Öteki Olmak, "Öteki"yle Yaşamak Siyaset Kuramı Yazıları*, Çev., İlknur Aka, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002a.
- HALL, Stuart; "Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik", der: Anthony D.King, *Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi*, Çev: Gülcan Seçkin-Ümit Hüsrev Yolsal, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998.
- HAN, M.A. Muktedir, vd.; *Globalleşme Bir Aldatmaca mı?*, Çev., Halil İbrahim Yenigün, vd., Inkılab Yayınları, İstanbul, 2002.
- HARDT, Micheal ve NEGRI, Antonio; *İmparatorluk*, Çev., Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001.
- HAYEK, Friedrich A.; *Hukuk, Yasama ve Özgürlük Özgür Bir Toplumun Siyasi Düzeni*, Çev., Mehmet Öz, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1997.

- HIGGORT, Richard A. ve UNDERHILL, Geoffrey R.D. and BIELER, Andreas; "Globalisation and Non-State Actors", ed.Andreas Bieler, Richard A.Higgort, *Non-state Actors and Authority in the Global System*, Geoffrey R.D.Underhill, Routledge, London, 2000.
- HIRST, Paul ve THOMPSON, Grahame; *Küreselleşme Sorgulanıyor*, Çev., Çağla Erdem, Elif Yücel, 2. Baskı, Dost Kitabevi, Ankara, 2000.
- İÇDUYGU, Ahmet ve KEYMAN, E. Fuat; "Globalleşme Anayasallık ve Türkiye'de Vatandaşlık Tartışması", *Global Yerel Eksende Türkiye içinde*, Derleyenler: E. Fuat Keyman, Ali Yaşar Sarıbay, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 171-187.
- İNSEL, Ahmet; *Uluslararası Ceza Mahkemesi*, <http://www.gazetem.net/ainselyazi>, Erişim Tarihi, 30.04.2016.
- İSKENDEROĞLU, Muharrem; "Küreselleşme, Ulus-Devletin Geleceği ve Türkiye", *Türkiye ve Siyaset Dergisi*, Sayı:5, Kasım 2001, ss.191-210.
- JESSOP, Bob; "Küreselleşme ve Ulus Devlet", *Türkiye Günlüğü Dergisi*, Çev., Efsan Ala, Ahmet Altıparmak, Sayı:64, Kış 2001, ss.61-78.
- JOHNSON, Debra ve TURNER, Colin; *International Business: Themes and Issues in the Modern Global Economy*, Routledge, London, 2003.
- KABOĞLU, İbrahim Ö.; *Özgürlükler Hukuku İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı*, 5. Baskı, Afa Yayınları, İstanbul, 1999.
- KAHRAMAN, Hasan Bülent; "Post-fenomenolojik Devlet Tasavvuru Hegelci ve Arendtçi Kısıtlamalar ve Yeni Bir Sivil Toplum İnşa Olanağı", *Doğu Batı Dergisi*, Yıl:6, Sayı:21, Kasım 2002, ss.45-60.
- KANTUR, Ali; "Küreselleşme ve Türkiye'de Kriz", *Doğu Batı Dergisi*, Yıl:5, Sayı:18, Şubat 2002, ss.291-304.
- KARAMAN, Zerrin Toprak ve ALTAY, Asuman; "Yeni Dünya Düzeninde Global Yönetim", *Yeni Türkiye Dergisi*, Yıl:2, Sayı:9, Mayıs 1996, ss.323-362.
- KAZGAN, Gülten; *Küreselleşme ve Ulus Devlet: Yeni Ekonomik Düzen*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını, İstanbul, 2005.

- KENDALL, Gavin; "Global Networks, International Networks, Actor Networks", Ed. Wendy Larner, William Walters, *Global Governmentality: Governing International Spaces*, Routledge, New York, 2004.
- KEYMAN, E. Fuat ve SARIBAY, Ali Yaşar; "Global-Yerel Ekseninde Türkiye, Siyaset ve Toplumsal Yaşam", *Global Yerel Eksende Türkiye* içinde, Derleyenler: E. Fuat Keyman, Ali Yaşar Sarıbay, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, ss.1-5.
- KEYMAN, E. Fuat; "Globalleşme ve Türkiye: Radikal Demokrasi Olasılığı", *Küreselleşme Sivil Toplum ve İslam* içinde, Derleyenler: E. Fuat Keyman, Ali Yaşar Sarıbay, Vadi Yayınları, Ankara, 1998, ss.34-55.
- KEYMAN, E. Fuat; "Küçülen ve Parçalanmış Dünyada Siyaseti Anlamak", *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı:68, 1995.
- KEYMAN, E. Fuat; *Küreselleşme, Devlet, Kimlik/Farklılık: Uluslararası İlişkiler Kuramını Yeniden Düşünmek*, Çev., Simten Coşar, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000b.
- KEYMAN, E. Fuat; *Türkiye ve Radikal Demokrasi*, Alfa Yayınları, Bursa, 2000a.
- KIR, Adil; *Globalizasyon Küreselleşme Ulus-Devletin Sonu mu?*, Eylül Yayınevi, Ankara, 2002.
- KOÇDEMİR, Kadir; *Küreselleşme Koordinatları Okumak*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2002.
- KOZANOĞLU, Hayri; "Küreselleşme ve Uluslarüstü Sermaye Sınıfı", *Doğu Batı Dergisi*, Yıl:5, Sayı: 18, Şubat 2002, ss.55-64.
- KÖSE, Ömer; *Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü*, Sayıştay Dergisi, Sayı: 49, Nisan-Haziran 2003, ss. 3-46.
- KÖSOĞLU, Nevzat; *Küreselleşme ve Milli Hayat*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2002.
- KRASTEV, Ivan; "Post-communist Think Tanks Making and Fakibg Influence" Ed: Diane Stone, *Banking on Knowledge:The Genesis of The Global Development Network*, London, Routledge, 2000.

- KRONGKAEW, Medhi; "The IMF in the Thai Economic Crisis", ed. Martin Anderson, ed: Christer Gunnarsson, *Development and Structural Change in Asia-Pasific: Globalising Miracles or End of a Model*, Routledge, London, 2003.
- KURUBAŞ, Erol; "Küreselleşme Sürecinde Yeni Toplumsal Örgütlenme ve Kimlik Modelleri", *İktisat Dergisi*, Sayı:381, Ağustos 1998, ss. 13-27.
- KUZU, Burhan; "Demokrasi ve Gerekleri", *Yeni Türkiye Dergisi*, Yıl:3, Sayı: 17, Eylül 1997, ss. 103-110.
- MAHÇUPYAN, Etyen; *Osmanlı'dan Postmoderniteye*, 3. Basım, Patika Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- MANİSALI, Erol; *Türkiye ve Küreselleşme*, 2. Baskı, Derin Yayınları, İstanbul, 2002.
- MANİSALI, Erol; *Yirmi Birinci Yüzyıl'da Küresel Kısaç Küreselleşme, Ulus Devlet ve Türkiye*, 2. Basım, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2001.
- MARDİN, Şerif; *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, 8. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.
- MASSIAH, Gustave; "Küreselleşmeye Karşı Ne Yapmalı?", *Özgür Üniversite Forumu Dergisi*, Çev., Hakan Arslan, Yıl:1, Sayı:1, Ekim 1997, ss.48-53.
- MATTELART, Armand; *İletişimin Dünyasallaşması*, Çev., Halime Yücel, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- MCBRIDE, Stephen ve WISEMAN, John; *Globalization and the Discontents*, Macmillian, Basingstoke, 2000.
- McNALLY, David; "Kapitalizm Üzerine Düşünceler", *Cosmopolitik Dergisi*, Çev., Cosmopolitik, Sayı:1, Ekim 2001, ss. 106-115.
- MECE, Yakup; "*Globalleşme ve Türkiye*", <http://askaptan.4mg.com/globalleşme>, Erişim Tarihi, 13.04.2016.
- MILLER-ADAMS, Michelle; *The World Bank: New Agendas in a Changing World*, Routledge, London,1999.

- MISIR, Mustafa Bayram ve ÇELİK, Sinan Kadir, "İmparatorluk'un İyimser Metafizizi", *Praksis Dergisi*, Sayı:7, Yaz 2002, ss.267-304.
- MORLEY, David ve ROBINS, Kevin; *Kimlik Mekânları, Küresel Medya, Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar*, Çev: Emrehan Zeybekoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997.
- NYE, Joseph S.; *Amerika Gücünün Paradoksu*, Çev., Gürol Koca, Literatür Yayınları, İstanbul, 2003.
- ORAN, Baskın; *Küreselleşme ve Azınlıklar*, 4. Basım, İmaj Yayınevi, Ankara, 2001.
- ÖKE, Mim Kemal; *Küresel Toplum*, Asam Yayınları, Ankara, 2001.
- ÖZDEK, Yasemin; *Uluslararası Politika ve İnsan Hakları*, Öteki Yayınları, Ankara, 2000.
- ÖZEL, Soli; "Küreselleşme, AB ve Türkiye", *Karizma Dergisi*, Sayı:4, Ekim 2000, ss. 109-116.
- PEKMAN, Cem; *Televizyonda Özelleşme*, Beta Yayınevi, İstanbul, 1997.
- PETRAS, James; *Küreselleşme ve Direniş*, Çev., Ali Ekber, vd., Adonis Yayıncılık, İstanbul, 2002.
- RIVERO, Oswaldo de; *Kalkınma Efsanesi: XXI. Yüzyılın Bağımsız Yaşayamayan Ekonomileri*, Çev., Ömer Karakurt, Çitlembik Yayınları, İstanbul, 2003.
- ROBERTSON, Roland; *Küreselleşme Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*, Çev., Ümit Hüsrev Yolsal, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999.
- RYNER, J. Magnus; *Capitalist Restructuring, Globalisation and The Third Way*, Routledge, New York, 2002.
- SABIR, Hasan; "Gelişmekte Olan Ülkeler Arasında Ekonomik Entegrasyon: MERCOSUR Örneği", www.dtm.gov.tr/ead/dtdergi/temmuz2002/gelis-mekte.htm, 27.04.2016.
- SANDER, Oral; *Siyasi Tarih, 1918-1994*, 6. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1998.

- SARIBAY, Ali Yaşar, vd.; *Siyasi, Ekonomik ve Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme*,
Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002a.
- SARIBAY, Ali Yaşar; "Türkiye'de Demokrasi ve Sivil Toplum", *Global Yerel Ek-
sende Türkiye* içinde, Derleyenler: E. Fuat Keyman, Ali Yaşar Sa-
rıbay, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, ss.99-118.
- SCHOLTE, Jan Aart; *Globalization a Critical Introduction*, Palgrave Macmillan
Press, New York, 2005.
- SELÇUK, Sami; *Türkiye'nin Demokratik Dönüşümü*, Yeni Türkiye Yayınları, Anka-
ra, 2001.
- SERTEL, Yıldız; *Savaş Rüzgarları Savaşlar Küreselleşen Emperyalizm, Bunalım*,
Belge Yayınları, İstanbul, 1999.
- SKLAIR, Leslie; *Globalization, Capitalism & Its Alternatives*, Oxford University
Press, New York, 2002.
- Societal Cohension and the Globalisation Economy: What does the Future Hold?,
OECD, Paris, 1997.
- SOROS, George; "Açık Toplum Çağı", *Foreign Policy Dergisi*, Türkçe Baskısı,
Yıl:3, Sayı:9-10, Bahar-Yaz 2000, ss,50-51.
- ŞAYLAN, Gencay; "İnsan Hakları Üzerine", *Yeni Türkiye Dergisi*, Yıl:4, Sayı:21,
Mayıs 1998, ss.213-222.
- ŞENATALAR, Burhan; *Sosyal Demokrat Yaklaşımlar*, Sosyal Demokrasi Vakfı Ya-
yınları, İstanbul, 2003.
- ŞENGÜL, Tank; "Siyaset ve Mekansal Ölçek Sorunu: Yerelci Stratejilerin Bir Eleş-
tirisi", *Küreselleşme* içinde, Derleyen: E. Ahmet Tonak, İmge Ya-
yınları, Ankara-2000, ss.111-158.
- TİMİSİ, Nilüfer; *Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi*, Dost Yayınları, Ankara,
2003.
- TONAK, E. Ahmet; "Niçin Küreselleşme Üzerine Bir Kitap Daha?", *Küreselleşme*
içinde, Derleyen: E. Ahmet Tonak, İmge Yayınları, Ankara, 2000,
ss.7-13.

- TOURAINÉ, Alain; *Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek miyiz?*, 2. Baskı, Çev., Olcay Kunal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.
- TURHAN, Mehmet; *Siyaset ve Anayasa*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1995.
- ULAGAY, Osman; *Küreselleşme Korkusu*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2001.
- URAS, Güngör; www. Milliyet com.tr, 27.05.2006.
- VAN DER ANKER, Christien; "Global Ethic and the Implications of Globalisation", ed: Martin Shaw, *Politics and Globalisation: Knowledge, Ethics and Agency*, Routledge, London, 1999.
- VATANDAŞ, Celalettin; *Küreselleşme Sürecinde Toplumsal Kimlikler ve Çokkültürlülük*, Değişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- WALLERSTEIN, Immanuel; "Ulusal ve Evrensel: Dünya Kültürü Diye Bir Şey Olabilir mi?", *Kültür, Küreselleşme ve Dünya-Sistemi* içinde, Çev., Gülcan Seçkin, Ümit Hüsrev Yolsal, Derleyen: Anthony D. King, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998, ss.121-137.
- WALLERSTEIN, Immanuel; *Amerikan Gücünün Gerileyişi Kaotik Bir Dünyada ABD*, Çev., Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2004.
- WEINTRAUB, Sidney; *What Comes Next?*, Westport: Praeger, 1994.
- WOOD, Ellen Meiksins; "Mutsuz Aileler: Ulus-Devlet Dünyasında Küresel Kapitalizm", *Cosmopolitik Dergisi*, Çev., Cosmopolitik, Sayı:1, Ekim 2001, ss.118-123.
- www.icep.org.tr, Erişim Tarihi: 10.04.2016.
- www.worldbank.org.tr, Erişim Tarihi: 10.04.2016.
- YANAI, Akiko; "Characterisitic of APEC Trade Liberalization, A Comparative Analyses with the WTO", ed. Jiro Okamoto, *Trade Liberalization and APEC*, Routledge, New York, 2004.
- YETİM, Nalan; "Küresel Üretim Yapılanmasına Kültürel Yanıtlar: Ulusal- Yerel?", *Doğu Batı Dergisi*, Yıl:5, Sayı:18, Şubat 2002, ss.129-140.
- YILMAZ, Aytekin; *Çağdaş Siyasal Akımlar*, Vadi Yayınları, Ankara, 2001.

YILMAZ, Aytekin; *Modern Demokrasi Gelişimi ve Sorunları*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2000.

YÜKSEL, Mehmet; *Küreselleşme Ulusal Hukuk ve Türkiye*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2001.

